DOMINIKANSKI FIL.-TEOL. ZBOR
„AKVINAC"
DUBROVNIK

Dr IVAN ŠKREBLIN

ODGOJNI SMJEROVI

II. IZDANJE

ZAGREB
1960

Predgovor II. izdanju

Odgojni smjerovi u svojim najizrazitijim nastojanjima predočuju najznačajnije težnje ljudi oko savršenstva pojedinaca i zajednice. Početnik, a i onaj, koji je uznapredovao, nalazi u njima gradju i misaone poticaje, da preispita i ocijeni vlastita i tudja odgojna nstojanja.

U ovom, II. izdanju, donosimo važnije dopune na temelju principa zavičajnosti, pomoću kojeg je provedena i redakcija I. izdanja. To je ujedno i razlog, zašto se u religijskom smjeru nalaze još neki novi oblici, kojih nije bilo u I.izdanju, ali je njihova važnost bila jasno istaknuta (Odgojni smjerovi, Zagreb 1948., str.5).

Uvrštavanjem pojedinih oblika u ovaj spis imao sam namjeru istaknuti ponajprije one redove i družbe, kojima je odgojno poslanje posebna svrha njihova djelovanja ili barem jedan od najznačajnijih oblika apostolata. Time, dakako, nije iscrpljen pedagoški rad redovničkih zajednica kod nas, ali je osvjetljen znatan dio njihovih zasluga za odgoj u svijetu i kod nas.

Srdačno zahvaljujem svima, koji su mi velikodušno pomogli tako, da sam mogao imati na raspolaganje potrebne izvore i literaturu.

Dr. Ivan Škreblin

DOMINIKANSKI SAMOSTAN ARHIV DUBROVNIK

S a d r ž a j

Predgovor II.izdanju I
Sadržaj II
Uvod 1
Pojam riječi "odgoj" 1
I. RELIGIOZNI SMJER 3
A. Odgoj kod Izraelaca. 3
B. Isus Krist kao odgojitelj 4
C. Odgojni oblici religioznih zajednica 5
Benediktinski odgoj.. 5
Uršulinski odgoj 8
Isusovački odgoj 1o
Sveti Petar Fourier i sestre Notre Dame 13
Sestre milosrdnice sv.Vinka 16
Ivan de la Salle i Školska Braća 18
Don Boscovo odgojno djelo 22
Časne sestre Sv.Križa 25
Sestre klanjateljice Predragocjene Krvi 3o
Kćeri Božje Ljubavi 31
Služavke Maloga Isusa 32
Karmelićanke Božanskog Srca Isusova 33
Kćeri Milosrđa 36
II. DRŽAVNI SMJER. 38
Spartanski odgoj 38
Platonova teorija državnog odgoja 39
III. INDIVIDUALNI SMJER. 41
Rousseauovi individualistički razvoj i načela 41
Ellen Key, Berthold Otto 44
Lav Nikolajević Tolstoj 45
IV. NATURALISTIČKI SMJER. 46
Rousseauova teorija i praksa naturalist.odgoja . . . 47
Naturalistički odgoj u francuskoj laičkoj školi. . . 48
V. SOCIJALNI SMJER 49
Natorpova teorija odgoja volje 49
Bergemannovo biologističko shvaćanje odgoja 51
Načela komunističkog odgoja 52
VI. PERSONALNI SMJER 54
Ernst Linde 54
Ernst Weber 55
Heinrich Scharrelmann 55
Hugo Gaudig 56
Friedrich Wilchelm Foerster 57
OSVRT I ZAKLJUČCI 59
VRELA I LITERATURA 64

==========

U V O D

Odgojni smjerovi predstavljaju samo jedan isječak iz pedagoške morfologije .Taj je isječak veoma potreban za pravilno shvaćanje odgojnih nastojanja. U odgojnim se naime smjerovima ispoljuju i odrazuju sve bitne značajke odgojne djelatnosti. Tako ćemo u njima, u svakom za sebe, razabrati neki nazor na svijet i život, posebno shvaćanje odgajanika, specifično normiranje odgojiteljske djelatnosti i t. d.

Od različitih odgojnih smjerova izlažemo one, koji su najvažniji. Tako u ova razmatranja ulaze slijedeći odgojni smjerovi: religijski, državni, individualni, naturalistički, socijani i personalni.

Smjerove, o kojima raspravljamo, poredali smo prema njihovoj starosti, onako kako su u povijesnom zbivanju zadobili svoje gradjansko pravo te postali općom normom odgoja u većim društvenim zajednicama ili općenitoj praksi.

Gdje je to narav stvari zahtijevala, osvijetleni su pojedini smjerovi posebnim oblicima. Čitavu gradju izlažemo više pozitivno, a to će čitaoca prisiliti da samostalnije prosudjuje. Svaki će zaključak lakše, pravilnije i svestranije provesti, bude li imao pred očima cjelinu ovoga spisa. Za one pak, koji bi željeli proširiti ili produbiti svoje spoznaje u vezi sa odgojnim smjerovima, navodim izvore i literaturu.

Studijem odgojnih smjerova otvara se neposredna mogućnost komparativnog promatranja i shvaćanja odgojnih napora, njihovih uspjeha i slabijih strana. Na taj će način nadareniji promatrač životne zbilje lakše pristupati odgojnim problemima i s većim razumijevanjem ocijeniti domašaj vlastitih i tudjih odgojnih napora. Napokon će spomenutim studijem moći uvidjeti bogatstvo iskustava i nedostižive odgojne uspjehe Crkve, kojoj odgojna funkcija ulazi u samu Njezinu bit.

POJAM RIJEČI "O D G O J "

U dnevnom se životu često susrećemo s riječima: odgoj, uzgoj, odgojiti, uzgojiti. Te se riječi uzimaju veoma često naizmjence kao jednako vrijedne. Medjutim, ako se obazremo na upotrebu tih riječi u narodu, opazit ćemo, da se riječ uzgojiti odnosi na životinje i bilje, a riječ odgojiti, odgajati na dijete, čovjeka. Kod uzgoja se misli na poboljšanje tjelesnih osobina, bilo da se radi o jačanju tijela, povećanju sposobnosti za obavljanje tjelesnih potreba i slično. Kod čovjeka ne zanemarujemo biološku stranu, pače moramo reći, da je nerazumnim uzgajanjem učinjeno štošta naopako i per defectum i per excessum, a da se nije ostvarila ona zlatna sredina. Odgoj pak zahtijeva mnogo više od nastojanja oko p. jačanja bioloških vrednota čovjeka. Ima roditelja, koji se isključivo brinu, da njihovo dijete ili djeca imaju hranu, stan i odijelo, a za njihove duševne probleme ne znaju naći potrebno, pače se ne usude početi o nekim stvarima ni razgovarati. Ako pak takvo pitanje i načnu, krivo ga postavljaju i riješavaju.

U pojam, što ga krije riječ odgoj , može nas uvesti riječ e r z i e h e n. Kod rasčlanjivanja ove riječi važan nam je onaj prefix: e r = on. Kako riječ (glagol) ziehen znači vući, to bi čitava kovanica, kad bismo je etimološki preveli doslovno, značila: on vući. Ili drugim riječima: on nekoga vuče. Prema tomu riječ Odgoj znači neki binarni snošaj. Zov u ga još i polarni, jer kao što kod magneta nužno postoji sjeverni i južni pol, tako u odgoju mora postojati odgojitelj i odgajanik.

Ipak to ne smijemo shvatiti tako, da postoji uvijek numerički samo jedan odgojitelj i samo jedan odgajanik. Jedan će nam primjer objasniti,

kako jedno dijete može imati i zaista ima više odgojitelja. Primjer govori o jednom arhitektu, koji je naveče došao kući, i supruga ga izvješćuje da dijete izreklo neku dosta grubu, gotovo psovačku riječ. Otac uzima olovku i bilježi u spirali, s kim je sve dijete moglo doći u doticaj i čuti takovu riječ. Izbrojio je trideset i šest osoba (Isporedi Friedriech Shheider, De-ine Kinder und Du 2, Freiburg in Breisgau 1939, str, 2)

Još dalje: jedan odgojitelj može odgajati više njih istovremeno, pa stoga možemo reći, da ih odgaja kolektivno, za razliku od prijašnjeg slučaja, kad majka odgaja svoje jedino dijete te ga odgaja individualno. Mogli bismo ići dalje, pa razraditi utjecaje u odgojnom pogledu kolektivna na kolektiv , kelektiva na pojedinca i obratno, pa bismo na taj način iscrpli mogućnosti utjecaja. Ipak nastupa još jedna mogućnost, koja zamršava ovu do sada dobivenu shemu. Mi naime nismo pitali, da li u spomenutim slučajevima pojedici doista namjeravaju u pojedincu ili nekom društvu postići neki odgojni učinak ili to vrše bez nemjere za odgajanjem. U koliko ta namjera postoji odgoj je intencionalan, u protivnom slučaju velimo da je odgoj funkcionalan. U našim raspravljanjima protpostavljamo samo inetcionalan odgoj. Time ne potcjenjujemo funkcionalan odgoj, ali ga ne možemo toliko na tanko razvijati, jer se tu radi ne rijetko o imponderabilijama. Razumije se samo po sebi da je taj funkcionalni odgoj ne samo češći, već i djelotvorniji, jer se nameće snagom doživljaja, spontanošću, neposrednošću. On ima za odgoj nepregledne posljedice, ali je za redoviti tok u odgojnim zahvatima odgojitelju teško pristupačan. Kad bi kojom srećom mogli naći pojedinosti, koje su nastale usred funkcionalnih strujanja, naš bi posao bio lakši. Mi bismo naime imali diagnozu duševnih strujanja i asimilacije, koja se u dušu zbiva, i tada bi vjerojatno nastala olkijavanja, kako da započnemo i izvedemo probleme na čisto. Zbog toga se lako dogadja da odgajanici ostaju nepoznanice. Dakle odgoj možemo podijeliti na intencionalni i funkcionalni, a svaki od njih opet može biti individualan ili kolektivan , već prema tome, da li se radi o pojedincu ili o kolektivu.

U svrhu lakšeg pregleda donašamo skrižaljku:

Odgoj

Intencionalan	Funkcionalan
individualan -- kolektivan	individualan-----kolektivan

Odatle nastaju razne mogućnosti djelovanja i utjecaja. Primjeri za funkcionalno utjecanje: Lang prolazi ulicom, dva časnika mu šeću, a jedan će od njih : kad god vidim ovog sirošnog svećenika, sjetim se Boga i duše, pa mi je lako vjerovati i moliti. (Vrbanek, Biskup Lang, Zagreb 1944., str. 32.).
Lang je u ovom slučaju individualno, ali funkcionalno odgojno djelovao na spomenutog časnika. Koralisti pjevaju u katedrali kod Sv. Mise. Oni kao sklop nemaju ni pojma, da će nekom kompozicijom potaknuti zalutalog bezvjerca na kontemplaciju ili čak na konversiju. Tu je opet bilo po srijedi kolektivno odgojno djelovanje, ali funkcionalno. Pjevači, ako su pobožni, imali su namjeru da svojim pjevanjem slave Boga, a možda su neki došli da ih drugi čuju i da se dive njihovom majstorskom pjevanju, ali na nečiju konversiju možda nijesu ni pomišljali.

Time smo izveli mnogostrukost odgojnih manifestacija, ali smo ostavili postrance, što u biti sama riječ odgoj znači. Ona znači svjestan utjecaj na odgajanika, da mu se pomogne samooblikovanje.

Postoji praksa i nauka o tome pomaganju samooblikovanja. Neki žele praksu zvati p e d a g o g i j a, a nauku ili teoriju odgajanja p e d a g o g i k a. To može zvučiti i malo sumnjivo po samu pedagogiku, pa ima dosta razloga, da pod jednim izrazom "pedagogija" misli na oboje

(ispor. Petz, Problemi pedagogije i sistematiko, u Rad Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 273, Zagreb 1942, str. 166.)

I. R E L I G I J S K I S M J E R

Kod promatranja religijskog smjera mislimo posebno naglasiti, da se tu ne mora raditi samo o monoteističkim konfesijama, koje su odgajale i službeno vodile sav privatni i javni odgoj u tom smjeru. Promatramo li ovo područje u sklopu sa politeističkim religijama, zadobivamo širi pogled. U ovo razmatranje stavljamo tipične religijske primjere odgoja: Vjerski odgoj kod Izraelaca i neke oblike Katoličkog odgoja.

Ove dvije skupine sa izrazito naglašenim religijskim odgojem promatramo stoga, jer su svojim zasadama oblikovale ne samo religijski nazor na svijet, već i ćudoredjo a ne rijetko utjecale na socijalne odnose.

Time, dakako, ne kanimo poreći, da u odgoju nijesu sudjelovale nikakve druge ideje, već isključivo vjerske. To će pokazati i same pojedinosti kod različitih oblika, koje ćemo promotriti. Ovdje se misli na religijski smjer u toliko, u koliko je on kao takav dao ideje vodilje za formaciju mladog naraštaja. Svi drugi elementi, koji ulaze u odgojnu sferu, te svojim sudjelovanje upotpunjuju odgojnu ideologiju, imaju prema tome drugorazrednu ulogu.

S ovakvim ćemo se činjenicama susretati i kod drugih smjerova. Tako će kod nekih oblika državne pedagogije imati i religija izvjesni položaj, ali ne će proizvesti orijentacionih primarnih učinaka, posebice u javnom životu za jednu čitavo područje i skup istomišljšnika.

Gotovo u svakom smjeru, koji ovdje razmatramo, naći ćemo elemente i utjecaje različitih smjerova, ali ćemo lako opaziti, da neki od njih služe samo, kako bi se lakše ostvarile ideje vodilja, koja obilježuje čitav smjer.

Stoga će se kod nekih oblika očitovati možda i podjednaki udio dviju ili više ideja vodilja, pa će nastati pitanje, koja od njih ipak daje obilježje čitavom smjeru. Vidjet ćemo naime, pogotovu kod oblika, koje su pokrenuli neki pedagozi, da unutarnjom analizom stvarnosti koju prikazuju i obrazlažu, ne možemo posve odlučiti, kuda spadaju njihovi radovi i nastojanja. Stoga se događa da su različiti pisci na različit način ocijenili njihove radove i uvrstili ih u različne smjerove, čime se opet nijesu zadovoljili drugi, koji su naknadno uzeli u razmatranje cijelu orijentaciju dotičnog pisca.

A. ODGOJ KOD IZRAELACA

Ovdje promatramo odgoj, koji se odvija unutar vremenskih granica Staroga Zavjeta. U kolikoj je mjeri Izraelski odgoj nadahnut religioznim motivima nije potrebno posebno ispitivati, jer čitav izraelski narod bio Božja svojina, A On njihov zaštitnik i snaga. Teokratsko uredjenje židovske države daje najasnije izražaj sveukupnom javnom i privatnom životu Izraelaca.

Podloga uspješnog odgoja kod Izraelaca proizlazi iz dobro naglašene prvotne svrhe braka: radjanje i odgajanje djece. U svojim počecima ta je porodica monogamska. Takva je ostala kroz čitavo trajanje St. Zavjeta, ako izlučimo slučajeve, koji su nastajali tamo od Mojsija, u vezi sa prvom formom otpusnog lista, i gotovo iznimne slučajeve inoča.

Otac i majka imaju na temelju religioznog shvaćanja sveukupnog života, koji se temelji na objavi Božjoj, sadržanoj u Svetim knjigama St.

Zavjeta odgojnu organizaciju u svojim rukama. Čitav se odgoj odvija unutar obitelji sa brojnom djecom. Tako je išlo sve neposredno do 60 god prije Isusova rodjenja. Očev je auktoritet veoma velik, a njegov blagoslov ili prokletstvo bilo je odlučno za cijeli životni napredak. Otac je u obitelji vršio svećeničku službu. Majka je imala unutar obitelji gotovo jednaki ugled u stvarima odgoja djece (Sara i Rebeka)

Podloga odgojnim nastojanjima uz obiteljske tradicije bijaše Sveto Pismo. Neki pisci drže, što indirektno zaključuju da su mnogi Izraelci znali čitati. Time se otvarala mogućnost izvarednih religioznih, moralnih motiva, koji su mogli podignuti sav odgoj do zamjernih uspjeha, kako ih gledamo ostvarene u svetoj povijesti. Odgoj se prema tome odvijao poukom priučavanjem i stegom.

Posebno je mjesto u socijalnim odredbama Sv. Pisma imala t. k. jubilejska godina, jer su se tada vračali prodani posjedi prijašnjem vlasniku. Time je izjednačivanje vlastništva i onemogučivanje prevelokog gomilanja imetka u jednoj vlasti svedeno na pravilnu mjeru. (III. Mojs. 25 13 i 28)

Sluge pa i robovi u ono vrijeme bili su na poseban način zaštičeni, a njihove gospodare u postupanju s njima vodili su humani motivi.(Ispo. V. Mojs. 24, 14, 15, 17, 18.)

Kada pak pogledamo nacionalne motive, kojima je Izraelac mogao buditi svijest svoje djece na temelju Sv Pisma (Počev od Patrijarha preko Sudaca i Kraljeva), tada se samo po sebi razumije, da je takav obiteljski odgoj mogao zadovoljiti individualne težnje pojedinog djeteta, da ga je dizao i osposobljavao za vrijednog člana socijalne zajednice. Odgajanik se oduševljavao slavnom prošlošću a pogotovu Mesijanskim Iedajama.

U izraelskom odgoju imamo prema spomenutom primjer uspjele koncentracije odgojnih i obrazovanih ideala, kojima je središte od Boga objavljena vjera. Samo tim idealima ima izraelski narod da zahvali svoje održanje i nacionalnu kulturu kroz nebrojene nedaće, koje su nekoliko puta prijetile istrebljenjem. Unatoč gubitku svoje domovine, oni su uporno održavali svoje tradicije pa ako nigdje drugdje, a ono u ovom posljednjem, morali bismo priznati i uvidjeti veličinu i vrijednost starožidovskog odgoja.

B. ISUS KRIST KAO ODGOJITELJ

Krist kao odgojitelj daleko nadilazi sve teoretičare i praktičare, premda se On nije nigdje izravno dulje zaustavljao i razlagao svoju misiju natom području.

Kad bismo teoretski površno gledali, činilo bi se da nije Krist imao svoj pedagoški sustav, ali se lako može dokazati kako je to netočno. Bitno u pedagoškom sustavu jest gledanje na život i njegovu stvarnost. Nitko ne će zanijekati, da je Krist nama pokazao, razotkrio Božansku stvarnost i smisao života u njoj.

Njegova odgojna praksa nadilazi sveukupna nastjanja, ako samo pogledamo, što Mu je uspjelo učiniti iz svojih apostola. Preorjentirao je njihovo gledanje, koje bijaše natrunjeno ovozemaljskim nacionalističkim idealima. Prelio je u njih svoj duh, da su pošli na pothvate oko osvajanja svijeta i organiziranja Njegova kraljevtva na zemlji. Osposobio ih je, da su imali bistro oko, kako će odabirati svoje učenike, njih odgajati i postavljati naveoma odgovorne službe u Crkvi.

Usavršio je osnovnu stanicu društva i naravni temelj odgoja - ženidbu. Naglasio je njezino jedinstvo i nerazrešivost. Diže je u sakramentalni red, da tako radjanje i odgajanje djece u braku ima posebne pomoći u nizu djelatnih milosti.

S tim u vezi podiže i silnu vrijednost djeteta. Djeca imaju u Njegovu kraljevstvu najposebnije povlastice. On traži, da Njemu puste djecu. On proglašujš najteži sankcije za one, koji bi se drznuli sablazniti di-

jete. On naglašuje, da svaki, koji primi ma i samo jedno dijete, u Njegovo ime, Njega prima.

Ustanovljenje Svete Crkve i Njezinim hijerarhijskim ustrostvom postavio je temelje najvećim odgojnim zadacima i uspjesima, što ih je svijet ikada vidio.

Budući da su Krist i Crkva jedno, te čine mističnu zajednicu, kojoj je On glava, to se brinuo za nadnaravni rast i uzdržavanje ne samo čitavog tijela, već i svakog uda, ustanovljenje sedam svetih sakramenata.

Pretjeranoj težnji za isticanjem u aktivnim krepostima stavlja nasuprot neophodnu potrebu pasivnih kreposti, kao preduslov harmoničkog razvoja religiozne, čudoredne i socijalne ličnosti. Kod toga direktno zahvaća u dotadanje shvaćanje poretka vrijednosti, pa jasno naglasuje blaženstva, koja ponira u dohvat sankcija budućeg života.

Krist ostaje ideal religijskog, moralnog i socijalnog poučavanja. Nedostiživi metodičar, koje a u psihološkom, logičkom i estetskom podavanju vrijednosti njegova kraljevstva nije nitko dostigao. Dubina emocije, zornost i živahnost prikazivanja, uvjerljivost njegova ukazivanja, pokazuju neiscrpnu snagu pedagoške samoniklosti i suverenosti.

Napokon je Krist svojom osobom prava konkretizacija svega onoga, što je naučavao. Kod svih drugih učitelja može se s pravom makar tu i tamo prigovoriti, da su bili nedosljedni, jer se njihova teorija nije potpunoma slagala s praksom. Na Kristovo pitanje: Tko će me od vas prekoriti za grijeh, još uvijek nije nitko odgovorio. Božanska dobrota, koja je iskreno plakala nad propašću grada, koji je došao spasiti, pokazala se svagdje u nedostiživoj veličini i dobrohotnosti. Krist je imao smilovanja za svaku nevolju, lijeka za svaku bol, ali nije poznavao praštanja, a da ne osudi one, koji pod krinkom svetosti traže svoju vlastitu slavu i ugled. Njegova sloboda nadilazi svaki strah i svaku ovisnost, te nikada ne traži da se svidi ljudima, a osobito ne onima, koji su na položaju. Bio je osoba, koja nadilazi sve, što se može reći o savršnoj izgradjenoj, slobodnoj ličnosti. Kao takav jest i ostaje najviši, konkretni ideal kršćanskog odgoja: Biti u svom djelovanju čovjek, koji stvarnost prosudjuje, mjeri i ocjenjuje sa stanovišta shvaćanja Kristova, kojemu su ljubav prema Bogu i bližnjemu glavni pokretači sveokupne njegove djelatnosti, a jedini cilj slava Božja.

C. ODGOJNI OBLICI RELIGIOZNIH ZAJEDNICA

BENEDIKTINSKI ODGOJ

Na svim područjima duhovne i materijalne kulture, a posebno u znanosti i umjetnosti, dadoše benediktinci Crkvi i čovječanstvu toliko, koliko je dala malo koja organizacija do danas. (Benediktinci su dali Crkvi: oko 5.500 svetaca i blaženika, 23 pape, 200 kardinala, 5.000 nadbiskupa i biskupa, 15.000 pisaca. Danas imade oko 12.000 benediktinaca. Pijo XII. naziva Sv. Benedikta "ocem kršćanske Evrope"./14. VIII. 1958./).

Mi ćemo ovdje tek sumarno napomenuti njihove zasluge kroz povijest, da se tada malo više zadržimo na promatranju njihovih zasluga i uspjeha u organizaciji odgoja i školstva u Crkvi i kod nas.

Prema nakani njihova osnivača imaju benediktinci po svom pravilu na prvom mjestu službu božju, koju obavljaju sa svom pomnjom i u strogom liturgijskom duhu. Ipak regula ne isključuje bavljenje znanošću, umjetnošću, ručnim radom, školama, u koliko su povezane sa samim samostanom. Jednako predvidja mogucnost dušobrižničkog rada, karitativnog djelovanja, unutarnjih i vanjskih misija i promicanje kulturnih zadaća izvan samostana.

Pravilo, kako ga je postavio Sv. Benedikt, posližilo je sve do pojave prosjačkih redova sveukupnom redovništvu na Zapadu.

Poseban je blagoslov proistekao iz misije, koju je odredio Gregori-

je Veliki, poslavši u Veliku Britaniju Augustina sa 40 benediktinaca (g.596.). Izvanredni uspjesi ove misije u religioznom i kulturnom polju preobrazili su ne samo Anglosaksonce, vec su domala slali natrag na kopno svete misionare i velike naučenjake. Da red sv. Benedikta nije učinio ništa više, vec samo ovo, bila bi time njegova zasluga za vjeru i kulturu uopće neprolazna.

Daljni razvitak reda sv. Benedikta nije bio tako povoljan, kao što to bijaše u početnim stoljećima njegova djelovanja. Utjecale su na to bez sumnje vanjske prilike (uplitanje vladara u unutarnju i vanjsku upravu samostana, upadi divljih naroda). K tome su se pridružile nedaće, koje mogu zadesiti i najuredjeniji samostan, da se kod manje pravilnog služenja samostanskim dobrima lako rasklima duh svetog siromaštva, a po tom se otvore vrata i drugim različitim nedostacima, koji će prije ili kasnije je pokolebati redovničku stegu u punom nastojanju za vrhovnim ciljevima reda.

Ipak se našla dobra pomoć za reformu unutar samoga reda. Reformu su počeli provoditi opati samostana Cluny. Kasnije se ta reforma proširila i na Crkvu, pa je i to jedno od najvećih pregnuća i zasluga reda Sv. Benedikta. Reforma unutar samoga reda sastoji se u ponovnom i snažnom naglašivanju liturgijskog života, znatnom smanjivanju ručnog rada, a djelomično i znanstvenih nastojanja. Svoju su pažnju usredotočili, da što dostojnije urese hram božji. Uveli su ponovno monumentalnost u crkveno graditeljstvo, (skulpture, lukovi).

U reformi crkvenih običaja i zloupotreba imaju silnih zasluga u borbi protiv lajičke investiture, klerogamije, simonije.

Pojavom prosjačkih redova spao je znatno broj redovnika sv. Benedikta, a uz to se sve više osjećao nedostatak svestrano primjerenih i prvorazrednih kandidata, koji bi stupali u red.

Kroz mnoge krize i zapletaje, koje nosi povijest Evrope za sobom, kao što su to bila različita vjerska cjepanja, revolucije, ratovi, prošli su benediktinci sa znatnim gubicima. Ipak je red pred kojih sto godina počeo na novo cvasti u svom opsegu, te se ponovno osjećala providencijalna misija na području liturgiskog života i asceze.

Zasluge benediktinaca na odgojnoj domeni kroz čitavo vrijeme njihova djelovanja možemo razvrstati u nekoliko smjerova. Jeda je od tih smjerova sam njihov "opus Dei": sveta liturgija. Budući da gaje liturgijsko pjevanje, te se posebno pazi na dobro školovanje kao soliste kod sv. mise, a ne manjom se pomnjom izvode sa doličnim vanjskim držanjem svi obredi svete liturgije, to je po sebi jasno, da takovo izvodjenje svete liturgije djeluje na čitavog čovjeka, pa je to dobar uvod u odgoj po liturgiji. U svijetu je poznata i vjernicima i religiozno manje orijentiranim i svi je vole i cijene poradi njezine nedostižive ljepote. Jednako rado vjernici rado polaze na liturgijske čine (sveta misa, vespere i kompletorij) k redovnicima, koji imaju regulu sličnu benediktinskoj.

Velika je njihova zasluga za svete liturgijske knjige, koje su redovnici s najvećim marom i razumijevanjem ukrasivali divnim slovima i jedinstveno lijepim minijaturama, kojima se i danas svijet divi, te su poseban predmet studija i reprodukcija. I sami iluminirani kodeksi zagrebačke stolne crkve u jednom svom dijelu potječu iz benediktinskih samostana. Tako su benediktinci odgajali ukus za lijepo i slaveći ponajprije Božje veličanstvo. Na području su kiparske i slikarske umjetnosti Desiderius Lenz (1832-1928) i Gabrijel Vuger (1822-1892) ostvarili beuronsku školu.

Jednakom ustrajnošću rade benediktinci oko publikacija za vjernike, kako bi ih odgojili za što dublje razumijevanje svete liturgije i za što aktivnije sudjelovanje kod nje. Posebna je njihova zasluga, što velikom pomnjom prave misale i za one najmanje, koji tek nešto bolje znaju čitati.

Osim toga imaju benediktinci zasluga za svekoliko obrazovanje u ve-

čini današnjih najmodernijih i obrazovno najnaprednijih država. Davno, tamo još na početku srednjeg vijeka, postavljali su upravo benediktinci svojim nesebičnim i požrtvovnim radom temelje dubokom obrazovanju u svojim školama. Ove su škole bile u prvom redu za njihove oblate. Dakako, u njih su imali pristup i lajici, ponajviše iz odličnih kuća. Cijelo je obrazovanje imalo tri stupnja. Počinjalo se elementarnim poukama u pisanju, čitanju i pametovanju psalama, uvodjenjem u poznavanje crkvenog kalendara, izučavanjem latinske gramatike. Kurs je trajao tri godine.- Na višem su stupnju proučavali predmete trivijuma. Posebno su dublje zalazili u gramatiku (latinsku), pazilo se na korektno vladanje latinskim jezikom (usmeno i pismeno). Učili su sastavljanje isprava (pisama, ugovora i drugih javnih dokumenata). Rijetko bi uzimali i elemente grčkog jezika. Zaustavljali su se na povjesnim i mitološkim proučavanjima. Rjedje su prolazili pitomci kvadrivij, gdje bi uzimali aritmetiku, geometriju i prirodopis. Konačnim bi svršavali teoriju pjevanja i točnog proračunjavanja crkvene godine. Završni je stadij bila teologija (ponajviše i redovito tumačili bi sveto Pismo. učili ih sveto govorništvo i liturgiju).

Slično kao kod mladića izobražavale su i benediktinke svoj pomladak i djevojke odlična roda. Na najnižem je stupnju uz čitanje, pisanje i pjevanje psalama dolazio ženski ručni rad. Bilo je redovnica i svetovnih dama, koje su vladale klasičnim jezicima, znale prepisivati knjige i ukrašavati ih crtežima i bojama. ..

Iz jedne od ovakovih samostanskih škola proizašao je Alkuin (York). Njega možemo smatrati organizatorom sveukupnog školstva u Galiji za vrijeme Karla Velikoga.

Iz svega ovoga se vidi, kako kulturna djelatnost mnogih benediktinskih samostana prelazi daleko okvir utjecaja na posve maleni najbliži krug samostana, unutar kojega žive i djeluju. U tome su razmjerno najviše učinili Monte Cassino, engleske opatije, Cluny, Solesmes, Beuron, Maria Lach.

Kao najbliži susjedi Monte Cassino osjetili su i Hrvati blagoslovljeno djelovanje benediktinaca, S njima se povezuju stari naši povjesni spomenici. od mnoštva muških samostana po svim otocima i kopnu u Primorju i Dalmaciji nema sada tamo do dva, koja su nedavno ponovno otvorena (u Opatiji i na Tkonu). To je uslijedilo nakon prekida od gotovo 150 godina. Posljednji muški benediktinski samostan u Tkonu bio je ispražnjen 1808., jer ga je Napoleon dokinuo. Naprotiv su se ženski samostan reda Sv. Benedikta održali u Hvaru, Krku, Pagu, Rabu, Šibeniku, Trogiru i Zadru. Prema podacima iz 1939. godine živi u tih sedam samostana 78 sestara s jednom novakinjom i 5 kandidatkinja. Vodile su dvije ženske zanatske škole (Šibenik i Trogir) sa 125 učenica. Držale su i dva zabavišta za djecu (prema Draganovićevoj knjizi Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji, Sarajevo 1939, str. 473/4 i 560.).

Velike su zasluge benediktinaca i benediktinki, da su odgojili narod u Dalmaciji i Primorju za aktivno sudjelovanje kod svete mise. Očiti monastički biljeg toga sudjelovanja ostao je i danas u mnogim župama, iako i nešto iskrivljen reprodukcijama.

Oni su zaslužni također za uredjenje i odobrenje glagolskog staroslavenskog misala (izašao 1741 u Rimu), kao i za beneventansko pismo, koje su oni donijeli u Hrvatsku i koje bijaše službeno pismo hrvatskih vladara.

Ako još spomenemo monumentalni stil u gradnji crkava, ukrašivanje liturgijskih kodeksa inicijalima, minijaturama, njihov književni i pjesnički rad (Mavro Vetranović i Ignjat Djerdjić), tada ćemo moći zaključiti, da benediktinci idu u prve redove, koji su dali najzaslužnije ljude za hrvatski kulturni život.

URŠULINSKI ODGOJ

Uršulinke su prvi red, koji je imao posebnu svrhu, da odgaja mladež. Red svete Uršule nastao je neovisno od regula bilo kojeg postojećeg reda, a na temelju dviju objava svetoj Angeli Merici. Red je osnovala 25. XI. 1535., a bilo joj tada preko šesdeset godina. Još je poživljela iza toga nešto preko 4 godine, te nije ni dočekala papinsko odobrenje reda. Uz svoj primjer prave apostolske ljubavi i rada ostavila im je opruku, koja se odlikuje rijetkom pronicavošću gledanja u budućnost, a ne manjim poznavanjem poteškoća i pogibelji u redovničkom životu kao i njegove psihologije.

Novo osnovani red imao je svoju maticu u Bresciji. Njegovu širenju pridonio je znatno i Sv, Karlo Boromejski. Ipak, on je u nastojanjima oko provodjenja zaključaka tridentskog sabora, preudesio originalno pravilo Uršulinki, da svoju misiju vrše pod biskupovim autoritetom. Ovaj potonji oblik reda Sv. Uršule prodre u Francusku te lijepo napreduje. No tadanje gledanje i pojedina iskustva dovela su Uršulinke u strogu klauzuru za vrijeme od gotovo tri stoljeća.

Budući da je svaka kuća bila pravno posve neovisna od bilo koje istoga reda, to su nastajali u provodjenju regula pojediniobičaji, koji su poprimali zakonski oblik. Iskustva su bila različita, ali nije bilo izmjene tih iskustava i zajedničkog savjetovanja. Tek je "slučaj" pomagao, da se pokrenue pokret spajanja sviju uršulinskih samostana u tako zvanu "Rimsku uniju". Bilo je to krajem prošlog stoljeća, kada je papa Leon XIII pozvao sve samostane, da pristupe u uniju. Odziv bijaše razmjerno malen, ali što dalje, to se unija sve više povecava brojem samostana i blagoslovljenim radom.

Unija je imala teških neprilika, koje je trebao sredit i prebroditi, što je konačno 1928.i provedeno u život. Klauzura je priječila, da tada redovnice nijesu mogle u većoj mjeri vršiti odgojni rad, a u drugu ruku autonomija i stabilnost bor vka u pojedinom samostanu otežavala je, da se bolje iskoriste sposobnosti članova. Uredjeno je, da se svaka članica reda može premještati unutar provincije. Tako je konačno došlo do potrebne elastičnosti, koju traži suvremeni apostolat. Uz to je Sv. Stolica dopustila, da unatoč jednostavnim zavjetima imaju sva privilegija i naziv pravog reda.

Danas je Rimska unija najsnažniji predstavnik uršilinskog reda, (nešto manji od polovice sviju kuća), blagoslov se unije osjeća posebice jasno kod progona u pojedinim državama. Istina ni jesu progoni ni prije nosili samo zator, već je i od njih bilo dobre pomoći Crkvi, jer su tako nastale nove kuće u Južnoj Africi, na Javi, u Sijamu, Kini. Tako je red na primjer dao prvu misionarku Mariju od Utjelovljenja, koju Kanadjani i danas zovu Majkom domovine. Odlikovala se literalnim povjesničkim radom.

Uršulinke su zapravo prva redovnička družba, koja se sustavno zanima, proučava, unapredjuje odgoj djevojaka. To je njihov posebni zadatak. I po njihovim uredbama ne može postojati uršulinski samostan, ako uz njega, ili bolje u njemu nema pensionata za njihove štićenice, koje primaju od njih odgoj. Odgoj i nastava su tako tijesno povezani, da se ne mogu odvojiti. U tu svrhu polažu uršulinke posebni četvrti zavjet, da će svim silama duha i tijela nastojati oko obrazovanja svojih pitomica.

Duh, kojim se uršulinke daju na svoju odgovornu zadaću, pokazuje se i u prvom načelu preventivnog odgoja.

Zasluga je uršulinki, da su one materinskim taktom nastojale što potpunije zamijeniti i nadoknaditi roditeljski odgoj. Dvije prefektice, koje se izmjenjuju u svojim dužnostima od tjedna na tjedan , nastoje upoznati duševnost pitomica. A to im je u mnogome olakšano samim pravilom svete Angele, da u pojedinim razredima ne smiju biti preko 18, najviše 20 učenica. I te učenice imaju u blagovaonici svoj vlastiti stol, a u koliko je mjesta i svoj vlastiti oratorij.

Vrhunaravni odgoj ima posebno mjesto i treba da sve prožimlje u zavodu. Silnu važnost polažu na svetu ispovijed, što je potvrdio kasnije Boscov sustav, iz kojega se vidi, da je njihovo traženje čestog ispovijedanja bilo posvema na mjestu. Uršulinkama zahvaljujemo prve skupne svete pričesti djece. One su to prve uvele u Parizu. Jedna od najljepših strana njihova vrhunaravnog odgoja počiva u zdravom spajanju pobožnosti sa svetom misom. U tu svrhu mora prva prefekta bdjeti, da djevojke pribivaju kod svete mise u liturgijskom duhu.

Tajna uršulinskih uspjeha ne leži samo u mnogim prednostima, koje smo malo prije nabrojili, nego ponajviše u vanrednom nastojanju svojih učiteljica. Kad je red osnovan, trebalo je najmanje sedam godina, a ne rijedko i više, da se spremi pojedina uršulinka za učiteljicu. Tu su sretno spajale teoriju i praksu. Početnica najprije predaje katekizam kod najmanjih. Ako se tu pokaže, da umije pedagoški raditi pod vodstvom učiteljice, tada ide naprijed u više razrede. Rezultat je takovog obrazovanja, da iza svršenoga studija ide u život potpuno ma prokušana učiteljica. Od te se prakse moralo nešto odstupiti, kada su državne vlasti tražile kvalifikaciju i ispiti pred svojom komisijom. Dakako da su uršulinke s lakoćom svršavale takove ispite, ali se nisu zadovoljavale s minimumom, što ga traži državni zakon o polaganju učiteljskog ispita.

Uza sve to, što se uršulinke godinama spremaju za svoju misiju pod nadzorom starijih i iskusnijih učiteljica, ipak su one u pogledu metode potpuno slobodne. Svaka može prema svojoj uvidjavnosti voditi svoju metodičku jedinicu, a da se kod toga ne mora vezati na ugled i tradiciju svojih učiteljica. Slobodna je od svakog unaprijed nametnutog kalupa. Ona slobodno može oblikovati metodičku jedinicu na temelju vlastitog uvida u nauku i svojih iskustva. Kod svega gledaju na cilj, da odgoje savršene žene, koje misle, osjećaju, govore i rade, kako to dolikuje katolikinji. I stoga na temelju ljubavi k Isusu Kristu i dušama odgajanika pronalaze putove i metode rada-odgoja. Tako se lako mogu obrazovne i odgojne metode spojiti u jedinstvo, koje je toliko poželjno u nastavi.

Temelji uršulinskog odgoja zacrtani su Konstitucijama Rimske unije reda Sv. Uršule, a duh, kojim se imaju Konstitucije provoditi u osnovnom, srednjem i visokom studiju, obilno je i stručno iznijela do nedavna generalna glavarica OSU, Marija od Sv. Ivana Martin, i to u knjizi Uršulinski odgoj (USA, 1944).

Uršulinke su došle u Hrvatsku g. 1703. Vrlo su brzo u malim drvenim kućama stale obučavati djecu u čitanju, pisanju i šivanju. Premaleno su ih prostorije silile na gradnju samostana. Počele su ga graditi g. 1712. Našli se dobrotvori, koji su pomagali nesebični rad (kanonici Juraj Šubarić, Sigismund Sinesperg, grofica Patačić, Marija Terezija).

Reformnim zahvatima vladara u uršulinsku školu miješali su se nastavni programi obučavanja. Tako je išlo od 1777., ali je tek 1874. prešla nastava posve iz crkvene uprave u državnu. Pravo područje rada prema kvalifikacijama znatnog broja redovnica dobile su tek g. 1940., kad im je državna vlast odobrila potpunu veliku realnu gimnaziju. Godinu dana kasnije uslijedilo je otvorenje učiteljske škole. Godine 1945. položilo su 24 kandidatice prvi ispit zrelosti u zavodu u Varaždinu.

Poradstom Rimske Unije (kojoj pripadaju i uršulinke u Hrvatskoj), povezavaju se, sabiru i izmjenjuju iskustva na odgojnom i obrazovnom polju. Opravdana je nada, da će uršulinke na području djevojačkog odgoja u buduće dati ne samo praktički, već i teoretski još veće priloge za izgradnju mističkog tijela Kristova. Nije isključeno, kako to sadašnjica dosta jasno nagovještava, da će na tom području preuzeti najvidniji udio. Svakako će njihova benediktinsko-ignacijanska duhovnost biti za njihove štićenice putokaz k svestranom, a opet ženskoj naravi privlačivom, samoodgoju.

ISUSOVAČKI ODGOJ

Prije negoli su odobrena pravila Družbe Isusove, već je ona imala u sebi jednu od bitnih odgojnih značajki: samoodgoj po duhovnim vježbama. Odgojni uspjesi unutar i izvan Družbe u vezi sa djelovanjem njezinih članova ima u velikoj mjeri svoju osnovicu upravo u duhovnim vježbama. Stoga su ono ne samo po svojoj dubokoj psihologiji, već i po osamostaljivanju na području cjelokupnog duhovnog, duševnog i tjelesnog života, svakako najdragocjeniji prilog zdrave aktivnosti pojedinca i društva uopće.

Da bi se samoizgradnja na religioznoj bazi još više učvrstila i produbila, uvode prokušana sredstva, kao što su razmatranje, posebno ispitivanje savjesti itd. Sve ovo nosi elemente, koji će biti odlučni za religioznu i općečovječnu formaciju mladog naraštaja. Isusovački red u početku nije imao školsku funkciju, već je samo imao normu, da uz nastojanje oko vlastitog posvećenja svim žarom usavršuje bližnjega. Tako je taj posebno misijski usmjereni red (unutrnje i vanjske misije) usljed općih školskih prilika bio prisiljen, da u nastojanju oko spasa duša poradi i na školskom području. Zbog toga je sveti Utemelitelj u ustanovama reda dao velike mogućnosti u pogledu školskog uređenja Družbe. Tu jasno naglašava načelo, da se u početku prilagodi mjesnim prilikama, dok ne sastave jedinstveni red u studijama. Nakon mnogih nastojanja i pomnih pretresanja stupio je na snagu "Ratio atque Instititio Studiorum Societatis Jesu" (1599). Ova je pravilna koordinacija svih odgojnih sila i sredstava također mnogo pridonijela, da je taj inače mladi red u vrlo kratko vrijeme postao odgojna i obrazovna velevlast prvog ranga sve do njegova ukinuća g. 1773.

Posebnim su marom Isusovci nastojali oko podizanja srednjeg i visokog školstva. O elementarnoj osnovi i radu prema njoj nema "Ratio" ništa pobliže. Time ne mislimo reći, da isusovci uopće nijesu polagali važnost na čisto pučku nastavu. Oni i danas vode na tisuće (preko tri) elementarnih škola.

Red je imao prije svoga ukinuća preko 600 kolegija i akademija, a njegovo se djelovanje rasprostiralo po svim kontinentima izuzevši Australiju. Dakako nije ni u Evropi ni na drugim kontinentima uvijek bila jednaka mogućnost djelovanja. Ukinućem se družbe pokolebao sveobuhvatni rad na odgojnom polju. Za četiri decenija do nove uspostave djelovanja Družbe u mnogim je državama sveukupna nastava podržavljena, pa će cijeli red morati pristupiti s preinakama, koje su diktirale nove prilike u školstvu. Taj se posao otegnuo na 12 godina (1820-1832), kada je novi red studija dostavljen svima provincijama, da ga studiraju i praktički ispitaju. Ipak nije bio odobren, i trebalo je da prođe više od jednog stoljeća, da nakon mnoštva studija i ispitivanja konačno bude odobren novi "Ratio studiorum" za visoki studij. (g.1941.).

Duh, koji provijava čitav "Ratio studiorum", možemo izraziti samim "ratio", koji kaže, da posjetioci škole "...non minus, quam in bonis artibus, in vitae probitate proficiant"(Institutum Societatis Jesu, Volumen tertium, Florentiae 1893., str. 193.). Ali da je ta "probitas" posve vrhunaravnog značenja, vidi se zapravo već iz prve rečenice "ratio studiorum", (kada izriče): "...omnes disciplinas Instituto nostro congruentes ita proximis tradens, ut inde ad Conditoris ac Redemptoris nostri cognitionem atque amorem excitentur"(Ib., str.158.).

Budući da je "Ratio studiorum" odlučan ne samo za pedagoški rad Družbe Isusove, nego su se u njega ugledali i vrsni pedagozi, što više i osnivači odgojnih redova, kao što je to na primjer slučaj sa sv. Petrom Fourier, to ćemo ovdje barem ukrtko pokazati značajke i duh najvažnijih njegovih vih stavaka.

Dok su srednjovječne škole radile zapravo neprestano, jer nijesu poznavale posebno uređenih praznika izuzevši zapovijedane crkvene blagdane, dotle su se Patri pobrinuli, da njihovi učenici imaju dovoljno velike praznike. Praznici se povećavaju prema napretku u naucima. Godišnji praznici

za više razrede nijesu kraći od jednog mjeseca, a mogu trajati i dva mjeseca, ali ne dulje. Retori imaju redovito po mjesec dana praznika. Najniži razredi po jedan tjedan. U toku godine rad rad rasterećuju blagdani. I tu je provedena dvostruka mjera na više i niže razrede. Tako na primjer viši razredi imaju božične praznike do Nove Godine, dok niži razredi samo do blagdana Nevine Djećice (Ib., str.164). Usto su imali svakog tjedna barem jedan dan slobodan (Ib., str.155). Obuka traje prije i poslije podne, ako od toga ne ispričava koji posebni razlog kao što su na primjer javne molitve u crkvi.

Za učenje služe odobrene knjige, kao što su to poimence Summa sveto Tome, Tridentski Koncil, Sveto Pismo. Filozofi imaju Aristotela, itd.

Prema utvrđenim i predviđenim rokovima imaju se provoditi dispute (isp. str.188., 192.). Dispute su strogo silogističke. Uz redovite dispute postoje i tako-zvane svečane, kada su im slušaoci uzvanici drugih redova itd., koji mogu upitima postavljati poteškoće.

U nižim tečajevima, koji po našem shvaćanju spadaju više u današnju srednju školu postoje dobro smišljeni način natjecanja. Kod toga mora predsjednik posebno pripaziti, kako bi se sve odvijalo pledonosno, čedno i mirno (str.198). To su glasovita "castra". Za neke su radove iz retorike posebno nagrađivali najuspjelije sastavke iz latinskog i grčkog (str.191).

U svaki su petak ili u inače unaprijed određeno vrijeme djeca imala kršćanski nauk.

Inače su djaci bili u kongregaciji. Tko nije bio član kongregacije, nije mogao biti članom akademije osim u izuzetnim slučajevima. Akademiji je svrha, da se učenici posebno vježbaju u svojem studiju, a kod toga ih vodi jedan od isusovaca. Redovito su dvije ili tri takove akademije. Jednu čine teolozi i filozofi, drugu retori i humaniores, trecu svi gramatici. Poglavarstvo akademije biraju članovi tajno, a mijenja se svaka tri do četiri mjeseca(str. 228/229).

"Ratio" predviđa dječke pozorničke priredbe, koje moraju biti po sadržaju nabožne, predviđene su na latinskom jeziku, ali bez ženskih uloga. Ne dozvoljava se ni žensko odijelo na dječkoj pozornici (str.167).

Družba je Isusova dala na svim područjima i mnijeca znatnih ljudi. Neki su od njih postali klasici u pojedinim strukama, to se u prvom redu odnosi na različite grane teologije. Dogmatika, moral, pravo, crkvena povijest, arheologija, egzegeza, ascetika itd. mogu se ponositi vrsnim isusovačkim obradbama, koje uživaju svjetski glas. S velikim su zanimanjem i razumijevanjem proučili različite prirodne nauke, profanu povijest, jezikoslovlje, narodoznanstvo, pa su se i na tim područjima istakli, a u nekim stvarima unaprijedili znatno pojedina istraživanja i ostali svjetski kapaciteti (isp. T.J.Campbell, Povijest Isusovačkog Reda, II.dio, Zagreb 194.., str. 411 do 430).

Veliko su značenje isusovačkog reda za odgoj i školstvo u Hrvatskoj, ponajviše za samu metropolu Hrvata - Zagreb. Razjerno kratko vrijeme iza svog dolaska u Zagreb otvaraju Isusovci prvi razred gimnazije g. 1607. Velikim zauzimanjem zagrebačkih biskupa i kanonika, koji su ostvarili fundaciju za besplatnu poduku pitomaca, omogućen je osim gimnazijskog izobražavanja i studij filozofije i teologije. Studij filozofije traje tri godine, (logika i matematika, fizika, pa metafizika). Radom su počeli g. 166.. Nastavni se plan iz filozofije ni u mijenjao sve do polovice 18. stoljeća.

Što se tiče studija teologije, on se razvijao od 1632., kada isusovci počinju tumačenje morala, a predaje ga samo jedan profesor. Tako bijaše sve do 1653. Od tada predaju moral dvojica profesora. No krivo bi zaključio onaj, koji bi mislio, da se čitava izobrazba u teologiji kretala ok morala. Tako od godine 1746. predaje se na Griču spekulativna teologija (Fancev, Građa./Starine 38., str. 233./). Vrhunac teološkog obrazovanja za vrijeme obućavanja isusovaca mogli su postizati zagrebački bogoslovi i770. kada su uvedene nove katedre za povijest, biblicum, sveto jezike i sveto govorništvo. Ako dodamo, da je od 1726. postojala katedra za crkveno pravo,

tada samo moramo žaliti, da je došlo do ukinuća isusovačkog reda, jer ovakovo uredjenje teologije bijaše po sebi dostatno da osposobljuje svoje slušače za najviše graduse, što bi samo unaprijedilo spremu klera. Do toga je došlo tek jedno stoljeće kasnije.

Kad gledamo didaktičke napore otaca isusovaca u Zagrebu, tada pratimo samo jedan dio njihove kulturne i odgojne misije u Zagrebu i Hrvatskoj. Ako još dodamo, da su Oci disputama, Marijinim Kongregacijama i duhovnim vježbama veoma uspješno oblikovali i osamostaljivali mlade ljude za vršenje odgovornih zadaća u njihovom životu, tada tek možemo procijeniti svu važnost povezivanja odgoja i nastave u jednu cjelinu.

Požega bijaše druga po svom značenju u prosvjeti i školstvu, kako ga vode isusovci u zagrebačkoj diecezi. U Požegi su isusovci počeli sa nastavom posve na kraju sedamnaestog stoljeća (G.1698.-isp.Matić, Isusovačke škole u Požegi 1698.1773., u: Vrela i prinosi 5, Sarajevo 1935. str.18.) Tek iza dobrih 25 godina povećevala se ta na obuku u govorništvu i pjesništvu (isp.Matić, "Ispovjesti Hrvatskog školstva i prosvjete, Zagreb 1944., str.175.).

Nastojanjima zagrebačkog biskupa Tauzija osnovano je u Požegi sjemenište g.1754. Početkom školske godine 1761. otvara se u Požegi prvo godište filozofije (logika i metafizika), a slijedeće godine i drugo godište (opća i posebna fizika). Istovremeno nastoje oko priprava za osnutak teologije. Predavala se samo moralka. U Požegi se nije nikada predavalo kanonsko pravo ni spekulativna teologija, kao što je to bio slučaj u Zagrebu. Studij morala trajao je dvije godine. Požeška je filozofija i "teologija" radila još tri godine iza ukinuća isusovačkog reda, kada je Marija Terezija ukinula ustanove.

U širenju narodne prosvjete u požeškom kraju imaju isusovci također velikih zasluga. Posebno se u tome istaknuo Josip Milutinović (Matić, Isusovačke škole u Požegi, str.46/47.). Danju bi tražio pastire na paši, te ih podučavao, a uveče bi pošao k seljacima, te bi muško i žensko poučavao u čitanju i pisanju. U pobijanju analfabetizma osnivaju isusovci pučku školu u Kutjevu, namještaju tamo o svom trošku učitelja svjetovnjaka. Godine 1760. tiskali su u Požeškim Sesvetama tisuću primjeraka početnice.

Zbog važnosti i rada riječke gimnazije potrebno je ovdje o njoj nešto više spomenuti. Isusovci su je otvorili godine 1627. Postepenim otvaranjem razreda postala je ova gimnazija u redovitom roku potpunom šestogodišnjom ustanovom. Kada su isusovci stekli pokriće u svojim zakladama za uzdržavanje filozofije i teologije, otvorili su godine 1726. filozofiju, a 1729. teologiju, premda su zato imali odobrenje i sva prava već g. 1630. (isp.Valentinčić, Postanak i razvitak riječke gimnazije, Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete, str.234/236). Današnja je sušačka gimnazija, koja je počela raditi 1896., samo nastavak onoga, što su isusovci s mnogo ljubavi i umijeća započeli i unaprijedjivali.

Za obrazovanje, odgoj i prosvjetu diljem Hrvatske radili su isusovci u Dubrovniku, Osijeku, Petrovaradinu i Vraždinu.

Dali su znatnih ljudi, koji su se istakli u čisto duhovnom radu, kao što su to držanje misija, duhovnih vježbi, zatim u katehizaciji, propovijedanju, vodjenju društva itd. Jednako su se neki isusovci istakli svojim književni radom. Svakako je najveći medju njima Hrvat Rudjer Bošković, premda nije djelovao u domovini niti je pisao na hrvatskom jeziku. Taj je mladi čovjek od 14 i pol godine pošao u novicijat u Rim (g.1725.) i već ga tada kroničar kolegija zove: " giovane di grandi speranze" (Vrela i Prinosi, broj 7, str.54.).

Hrvatsko školstvo, njegova prosvjeta i kultura u opće zahvaljuju staroj Družbi i njezinim sinovima temelj je sveukupnog izdizanja.

Obnovljena je Družba -razumije se samo po sebi- nastavila časnu tradiciju, premda i nešto pokasno za naše prilike i potrebe. Najveće je usluge učinila vrhbosanskoj nadbiskupiji, posebice u Travniku gimnazijom i malim sjemeništem, a zatim u Sarajevu velikim sjemeništem bogoslovijom.

SVETI PETAR FOURIER I DRUŽBA SIROMAŠNIH UČITELJICA OD NAŠE GOSPE

Budući da na području Hrvatske djeluju "Siromašne sestre učiteljice od Naše Gospe ",koje svoje konstitucije zahvaljuju velikom pedagogu sv. Petru Fourier,to će mo se ponajprije upoznati s ličnošću i djelovanjem osnovatelja,zatim njegovim pedagogijskim načelima,a napokon samom kongregacijom u njezinom djelovanju kod nas.

1. Ličnost i djelovanje svetog Petra Fourier-a

Petar Fourier rodjen je u Mirecourt-u 1565(biskupija Toul,Lotaringija) Srednju je nastavu završio u Pont-à- Mousson,Kod isusovaca.Odabra redovničko zvanje i 1585.udje u novicijat augustinski kanonika opatije Chaumousey.Teologiju i filozofiju završio je takodjer na sveučilištu u Pont-à Mousson.Iza toga je neko vrijeme prokurator u Chamousey-u.1687. poslali su ga u Mattaincurt,gdje na potpuno zapuštenoj župi,obnavlja duhovni život i uvodi značajne socijalne pomoći župljanima.Tako napr:Posudbenu blagajnu(kojoj dužnik vraća ako ima,u protivnom mu se dug oprašta,a ipak je ta blagajna uvijek bila puna).On bijaše sudac u prvoj instanciji kod manjih sporova.Uveo je izbor seoske policije(župa je imala dva sela Mattaincourt i Hymont i oko 800 duša).Pobrinuo se za seosku slobodnu školu.

U vezi sa školom osnovao je i sastavio pravila za kongregaciju Naše Gospe,koja će ,uz zavjete siromaštva,poslušnosti,čistoće položiti i četvrti zavjet:da ne će zapustiti poučavanje djevojaka.U tu je svrhu pod osobitim Božjim vodstvom Gospodin spremio Alice/=i Alix/Le Clerc(proglašena blaženom 1947./4.svibnja/),inače poletnu,ali do 1597.dosta svjetovnih težnja.Pod njegovim su se vodstvom pridružile još četri djevojke iz iste župe,koje na polnoćki 1597.prime zajednički svetu pričest iz ruku svoga duhovnog vodje.2o.I.1598.stane Fourier pisati pravila za novu redovničku zajednicu.Iza osamdnevnih duhovnih vježba dadu se na posao svoga apostolata.Poučavaju djecu u školi.Djevojčice uče čitati,pisati, šivati,ljubiti Boga i Gospu...To su samo početi kongregacije,koja ima neizrecivih trzavica uslijed vanjskih i unutarnjih neprilika(lične ambicije pojedinca,ratni meteži i stradanja,kuga,glad,konzervativno glodanje rimske kurije na red sa klauzurom uz zavjet poučavanja,što se činilo nespojivo...itd.).Ipak se je uz svet te poteškoće,čitav život sv sv.župnik borio i sastavljao sv.Pravilo.Tako su nastale dvije konstitucije(" Male" iz g.1617.te velike,koje zgotovi tek pred svoju smrt,a zovu se " Velike Konstitucije").Ovim poslijednjime svetac je dao naslov:Prave Konstitucije Kćeri Naše Gospe(g.1640.).U njima se zrcali sav odgojni naraštaj i duh,kojim će ga sestre Naše Gospe provoditi kod odgoja djevojaka.

Treće izvanredno djelo u životu svečevu bijaše to,da je on proveo reformu redovnika kanonika sv.Augustina.Ovo veoma teško i odgovorno djelo morao je provesti po zapovijedi svojega biskupa.Ustrpljivošću i velikim prijegorom počne on tu nadasve teško zadaću.Mlade članove reda i još sposobne za poboljšanje nastoji skloniti,da ponovo udju u novicijat,a starijima nudi od dohodaka opatije dovoljne mirovine. Sam se dade na sakupljanje podmlatka.Kad je konačno u Rimu uspio zakonski srediti najvažnije za red,dobivaju augustinci Bulom(1628.)generala,kojega biraju doživotno.Usto je Fourier nastojao,da se njegovim redovnicima naredi,kako bi oni bili dužni poučavati djecu u pučkim školama.To nije ušlo u Bulu,već su zato dobili samo usmeno odobrenje. Ovako se poučavanje samo trpjelo.Uza sve napore Fouriera,reformirani je red propao za vrijeme francuske revolucije.Dekadenca bijaše mnogo strašnija nego li je to bilo,kad je Fourier stupio u red.

Uz tri navedene odlike,koje rese ličnost svetog Petra Fouriera (u svakom pogledu revan i svet župnik,osnivač reda"Notr Dame " i

reformator augustinovaca), morali bi smo spomenuti, kako je duhovno vodio mnoge odlične osobe i koliko je silne usluge učinio Lotaringiji savjetima vladalačkoj kući.

2. Pedagogijske smjernice rada u školi i odgoja djevojčica

U načelnom zauzimanju stava, kako ga je svetac normirao u "Velikim Konstitucijama", možemo slijediti utjecaje pravila Augustinskog reda, zatim pravila isusovačkog reda, a k svemu je svetac dodao svoja iskustva, zapažanje i nadahnuća. U pedagogijskom dijelu Velikih Konstitucija "opaža se duh isusovačkih pravila, koji je svetac mogao baštiniti kao njihov gojenac. To s osobito jasno opaža kad govori o poticajima i kaznama. Tu uvodi načelo natjecanja (polovica razreda prema drugoj polovici i slično). Za sama je pedagogijsku praksu bilo od silnog značenja, što je svetac poslao Aleksiju Le Clerc u Pariz k uršulinkama, da se tamo izobrazi u vodjenju obuke i školstva.

Inače, kad promatramo jezgru sustava Fourierove nauke i metoda odgoja, moramo se diviti svestranosti, dubini, a ne rijetko modernom rješavanju didaktičkih problema školstva. To sve možemo pronaći u njegovim " Velikim Konstitucijama" pa ćemo ih ovdje sumarno (Prema: Piggant, sveti Petar Fourier, preveo I. Filipović, Družbe Isusove - u rukopisu) navesti.

U prvom dijelu " Konstitucija" govori se o učenicima, učiteljicama, i obučnom gradivu.

Učenice se u pravilu primaju u školu od 4.-16. godine. Razlikuju se vanjske i unutarnje učenice. Unutarnje su učenice na stanu i hrani kod sestara, te zato plaćaju. Vanjske se učenice primaju bezplatno u školu. Kod primanja u školu moraju se zabilježiti ime i prezime učenice i što roditelji žele da djevojka uči. Škola vanjskih učenica nije dio samostana, ali ipak ne dolikuje, da se posve odijeli od škole unutarnje učenica. Škola, koja mora biti posebno gradjena za djecu, mora gledati na zasebno dvorište i mora imati posebno izgradjenu čekaonicu u skrajnem slučaju u obliku strehe (natkrivenog prostora). Inače 16. godina ne mora biti gornja granica za primanje učenica. Fourier dopušta, da na neke predmete mogu doći djevojke do 25. godine.

Da postigne što bolje uspjehe kod učenica, on uzima kao dobro i oprobano sredstvo pobudjivanje borbenosti i natjecanje. Stoga on razredjuje učenice prema njihovim sposobnostima. Usto postavlja na jednom kraju školske sobe klupu kazne, a na drugom klupu pobjede. Uveo je i " " sveto natjecanje" izmedju učenica medjusobno i izmedju jedne polovice razreda prema drugoj. Zanimljivo je za ono" mračno doba", kako Fourier odredjuje kazne i nagrade. On prema stanju pedagogije onog vremena uvodi u svoje zavode tjelesne kazne, ali je najveća dozvoljena kazna šest udaraca šibom po ruci (dlanu). Izvršenje kazne obavlja za to posebna sestra koja kod toga zakriva lice koprenom. Isto se tako odmjeruju kazne na posebnom mjestu, gdje ne prisustvuju učenici. Kod nagradjivanja se vidi, kako je Fourier bio tankoćutan. To se osobito jasno vidi, kad govori o nagradjivanju koje inovjerke. Ako se ističu znanjem i dobrim vladanjem, tada ih sestra nagradjuje, ali ne svetim slikama, nego kakvim zlatnim papirom, lijepim perom ili čime sličnim.

Time smo upravo ušli u područje, koje se odnosi na učiteljice. Svetac izričito traži, da se vodstvo ne povjerava svakoj sestri. Poglavarica izabire najprikladnije. Kod toga mora gledati na njihovo zdravlje, nepromjenljivu ćud, njihov takt i znanje. Poglavaricu u njezinim nastojanjima pomaže majka nadglednica. Ona je nadzornica nad učiteljicama u učenicama. O njima izvještuje poglavaricu tjedno barem jedanput. Učiteljice moraju često održavati konferencije, na kojima pretresaju metode rada s djecom ili inače sve ono što se odnosi na njihov boljitak.

U svojim Velikim Konstitucijama Fourier odredjuje, da se u samostanu imaju izobražavati samo nadarenije djevojke, koje će tada postati učiteljice na selu i u najmanjim mjestima. Ova velika misao nije nažalost bila ostvarena u samostanima sestara Naše Gospa. U tome je Fourier načelni preteča Ivana De la Salle, samo s tom razlikom, da je sveti Ivan de la Salle izveo svoje naume u potpunosti za mušku mladež.

Obzirom na predmete, koje učenice uče, i njohovu metodiku, koja te predmete prevejava, možemo reći slijedeće: Glavni je predmet vjeronauk. Obuka u čitanju ima tri stupnja. Najbolje se učenice vježbaju u satavljanju članaka. Svaki dan uče pjevanje, a glavni repetoire bili su psalmi, prevedeni na francuski. Učile su pjevati i himne na latinskom jeziku. Od računa uče najnužnije za dnevni život, usto uče i vodjenje knjiga, ručni rad, šivanje, vezenje, pletenje, krojenje i druge ženskeposlove,

3. Današnja pravila i običaji u pogledu odgoja

Sestre su "Naše Gospe" došle u Hrvatsku preko Čehoslovačke i Madjarske. Danas imaju u Zagrebu kuću matiou.

Prvi i općeniti cilj družbe Bačkih siromašnih sestara učiteljica Naše Gospe jest Slava Božja i posveće nje članova po održavanju jednostavnog zavjeta siromštva, čistoće i poslušnosti kao pravila družbe,

Drugi naročiti cilj družbe jest Vršenje djela ljubavi prema bližnjemu, odgajanjem i poučavanjem ženske mladeži u duhu katoličke Crkve.

U svrhu odgoja i poučavanja družba prima djevojčice i podiže za njih po gradovima i selima škole, konvikte, sirotišta, zabavišta i druge ustanove za odgoj i poučavanje. (Isp. Pravila družbe Bačkih siromašnih sestara učiteljica Naše Gospe, Subotica 1935. str. 5, & 1, 2,3,)

Sestre učiteljice moraju posebnom pažnjom raditi na izgradnji karaktera djece, jačanju volje i svladavanju samih sebe. Sestre učiteljice poučavaju djevojčice o vladanju u kući, Crkvi, školi i na ulici.

Sestre će nastojati, da djeca dobiju već u osnovnim školama dobru pouku iz katekizma, Biblije i liturgije, i u načinu, kako će dostojno ići Sv. Ispovjedi i Pričesti.....Ako vjeroučitelj ne drži nedeljnu exhortaciju onda će setra iza Sv Mise pročitati i rastumačiti nedeljno Sv. Evandjelje (Običaj I. , str. 20/21, točka 95 i 96).

Sestre pos bno nastoje, da djeca nauče sve potrebne molitve, pa u tu svrhu imaju posebni raspored molenja u školi. Jedanko se pazi na jutarnju i večernju molitvu djece. Zrelije djevojčice imaju po mogućnosti trodnevne duhovne vježbe. Usto djeca uče djela milosrdja, pa se stoga osniva već u zabavištima "Djelo Malog Isusa". U prvom i drugom razredu građanske škole osniva se Društvo Andjela Čuvara, a u višim razredima Marijina Kongregacija. Napokon se za siromašne djevojčice, koje su izostale iz škole ustanovljuje "Djevojački krug" (Isp. Običaji I. str. 21. t. 97-100.).

Učiteljice su dužne za ljubav Siromašnog Isusa, da rade i sa siromašnom i manje darovitom djecom, a ne samo s najnadarenijom i bogatom djecom (ib. str. 22 t. 102.).

Ako nemarno dijete moraju kazniti, onda neka to ne učine srdito i strasno, nego mirno i blago, da bi dijete osjećalo dobru volju učiteljice i u kazni. Po mogućnosti treba dijete dovoditi do toga, da uvidi kako je pogriješilo, te kazna izrečena je samo u njegovu korist.

Ako se koje dijete zatvori, neka se ne ostavi bez nadzora. Neka se čuvaju uvredljivih izraza i davanju pogrdljivih imena.

Za odlikovanje učenica neka se dadu sličice ili karte marljivosti (ib. str. 22 t. 104, 105 i 107).

Značajna je životna dinamika u radu sestara Notre Dame. Na času smrti sv. Petra Fouriera (1640), institut je imao pedeset samostanskih kuća, a pd toga četiri u inozemstvu. Godine 1793. bilo je već devedeset samostana, a dvadeset od njih u inozemstvu (Mère Alix Le Clerc 1576-

-1622... Lille 1947, str. 235) Godine 1935 imale su sestre već 761 redovničku kuću, blizu 11.000 sestara, oko 2.000 kandidatica, preko četvrt mil. učenica, a obuka se obavljala na šesnajst jezika. (Isp. Kongregacija Ubogih šolskih sester de "Notre Dame" v Šmihelu pri Novem Mestu ob Pedesetletnem jubileju 1886 - 1936, Novo Mesto 1936.) Vrhunac uspjeha postigle su sestre Notre Dame u USA, gdje, prema podatcima od 1953., imaju pet redovničkih provincija s petstotina sedamnajst sjedišta, u kojima radi preko šest hiljada sestara, te obučavaju i zbrinjuju preko 200.000 učenica (Covelle Nevvcomb, Strömende VVasser, Berlin 1954, vidi notu na posljednjo strani, nepaginirana) Sestre Notre Dame rade i u misijama (Indokina I Belgijski Kongo). U Jupiles - u imaju filozofski, prirodoznanstveni i književni fakultet. Slično i u Belgijskom Kongu.

Temelj tolikom dinamizmu postavljaju u dvogodišnjoj pripravi za redovništvo. Kroz to vrijeme, imaju obuku iz dogme, biblije, liturgije, brevijara, latinskog jezika, gregorijansko pjevanje, a jednako se predaju temelji u vezi s Tomističkom filozofijom.

SESTRE MILOSRDNICE SVETOGA VINKA

Sveti Vinko Paulski, osnivač Družbe Sestara Milosrdnica, dobro je poznat po čitavom svijetu kao genijalni svestrani karitativni radnik i organizator svoga vremena. Ta njegova inicijativa prelazi preko granice same Francuske. Njegovo pronicavo gledanje, shvaćanje i lijećenje raznih nevolja, koje su na različite načine velikom snagom harale i ugrožavale duše i tijela stanovnika čitavih pokrajina, iznijele su (na površinu) veličanstveni lik heroja, inspiratora i pretače internacionalnog karitasa.

Kako god su tada bile mnogostruke nevolje socijalnog života, ipak ih je sv. Vinko nastojao lijećiti ili barem ublažiti. Za sve je nastojao iznaći prikladna sredstva, a kako bijaše usto i uplivan, pošlo mu je za rukom da ostvari dvije kongregacije, koje će se posebnim marom i ljubavlju brinuti za izvidjenje njegovih planova i poslije njegova života. Jedna je od njih svećenička misijska družba (Congregatio Missionis 1625), a zovu ih Lazaristi. Njima je ostavio i svoju malu metodu propovijedanja, koja je svojom jednostavnošću i vrhovnom orijentacijom bila sjajno oruđje u misijskim nastojanjima. "Metoda" ima tri stupnja: Utemeljivanje, razjašnjivanje, sredstva. Preko Lazarista izvodio je svetac izvanredni odgojni utjecaj ne samo na svoju subraću, već i na kandidate svećeništva (sjemeništa), na svećenika u pastvi, a i na puk, za koji je upriličavao uz ostalo i duhovne vježbe.

Možda ne manje zasluge ima sveti Vinko u radu oko osnovanja "Kćeri milosrđa" (god. 1633). Danas ih susrećemo pod raznim imenima, ali najčešće ih zovu milosrdne sestre, vincentinke. Kad je osnavan bez klauzure i bez zavjeta, jer je u početku bilo teško dobiti odobrenje kongregacije ili reda, koji bi imao kao bitno karitativnu misiju, a članice reda ne bi bile strogo vezane uz redovničku kuću. Tako su se sestre mogle razići u gradske siromašne četvrti Pariza i tako pomagati siromašnima, bolesnima, brinuti se za odgoj djece i nahočadi i t. d. Danas čine sestre sv. Vinka najveću redovničku zajednicu u Katoličkoj Crkvi.

Milosrdnice Sv. Vinka došle su u Zagreb posredovanjem zagrebačkog biskupa Jurja Haulika (5. IX.1845.) Velezaslužni je pastir osiguro uzdržavanje sestara zakladom od četrdeset hiljada forinti. Već u listopadu iste god. sestre počinju sa školskom obukom. (Kratka povijest Družbe Sestara Svetog Vinka Paulskog u Zagrebu, Zagreb 1935. str. 15.). Broj djece jebrzo rastao, a škola se godinama proširivala i već je 1849. sestarska škola imala četiri razreda, što nije imala ni jedna pučka

škola do tada u Zagrebu. Stoga se ta škola nazvala Glavna škola. Državna je vlast uvela takove škole god 1855. u Hrvatskoj. Iza ove prve sestarske pučke škole slijedio je niz škola, koje su tijekom vremena nastale s razvojem i širenjem djelatnosti Družbe. U svemu su sestre vodile preko trideset škola u raznim državama i kod nas.

Požrtvovnim radom sestara sv. Vinka u Zagrebu bijaše ostvaren u njihovu samostanu još jedan posve izuzetan pothvat, a to je otvaranje pučke škole za dječake. Škola je počela 1850. tako, da su u jednom razredu učili dječaci zajedno sa djevojčicama. Učitelji u ovoj školi, koja je dobila doskora svoje prostorije, bila su trojica Školske Braće. Sve troškove podizanja, izdržavanja škole i plaćanje personala, podmiruje samostan. Povrh toga samostan hrani dvadeset pet dječaka besplatno, koji polaze školu.(Kratka povijest...str. 29.). Usto su Školska Braća vodila i tako zv. nedeljnju školu za dječake. Ipak je ovo posljednje bio prevelik teret za samostan. Kad se dogodila nesreća, da je direktor škole umro od tifusa, a dva su brata bila pozvana, natrag u Tirol (Kronburg), ostao je samo jedan od Školske Braće kao direktor zavoda, a trojica učitelja bili su svjetovnjaci. Konačno bude i taj 1857. pozvan u domovinu. Na školi rade samo svjetovni učitelji (njih četvorica), a ravnatelj im je kateheta Mijo Smetiško. Krajem školske godine 1858/59 dokinule su sestre dječačku školu.

Najveće usluge hrvatskom narodu učinile su sestre milosrdnice otvaranjem prve učiteljske škole u Hrvatskoj. Početci su istina skromni, ali je bodrenje zagr. biskupa Haulika i njegov auktoritet pomagao, da je škola postala stvarnost već 1848. god. Bila je to jednogodišnja preparandija, koje postaje slijedeće godine već dvogodišnja (Ib. 21.). Kasnije se proširivao studij na "Učilištu", dok nije postao četverogodišnji. Škola se razvijala, te je imala neposredno na početku XX. st. preko 450 učenica. Svaki je razred imao paralelku. Tako je iz te ustanove pošlo u život i učiteljsko zvanje na stotine kršćanski odgojenih i temeljito za odgoj spremnih nastavnica.

Sestre se milosrdnice svestrano žrtvuju za izobrazbu ženske mladeži, koje će preuzeti brigu oko odgoja malenih u dječjim vrtićima. Isto je tako postojala u samostanu škola za učiteljice ručnoga rada. Same su redovnice najpomnije odgajale svoje redovničke kandidatkinje, te nije samo jedna umjetnica izašla iz njihove škole. Po izvrsnim umjetničkim radovima iz ručnog rada poznate su i daleko izvan Hrvatske.

U svrhu usavršavanja i praktičnog osposobljavanja, u svrhu primjene teorije u dnevnom životu, imale su učenice pojedinih učiteljskih škola dovoljno prilike, da okušaju svoje sposobnosti u vježbaonicama.

Nešto kasnije, ali za naše prilike veoma rano, otvorile su časne sestre i gradjansku školu za djevojke. Škola je imala dva razreda sve do godine 1864., kada je dobila naslov "Viša djevojačka škola". I ova se škola razvijala do četverogodišnje i osmogodišnje, pa je na taj način omogućivala pristup na universu.

Važno je, da se još osvrnemo na bolničesku školu u Zagrebu, koja je počela radom, čim su bile osposobljene prve sestre učiteljice. Prve su sestre učiteljice za bolničarsku školu osposobljene u Beču. Tako je 19.. god. postavljen prvi temelj bolničarskoj školi, koja je godinama osposobljavala sestre za veliku službu karitasa u bolnicama. Škola je imala svoje prostorije u bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu.

Ovdje ne možemo mimoići, a da ne spomenemo niz dječjih zabavišta, konvikte, kaznione, u kojima su sestre velikim samoprijegorom nastavljale svoj rad za dobro povjerenih im duša.

Duh, kojim se ravna čitava ova najveća redovnička zajednica u Hrvatskoj, možemo lako upoznati iz njihovih Ustanova ("Ustanove Družbe Kćeri Kršćanske Ljubavi ili Sestara Milosrdnica sv. Vinka Paulskoga s kućom maticom u Zagrebu, Zagreb 1931.). Uz glavnu svrhu (slava Božja, posvećivanje i usavršivanje članova, održavanjem triju jednostanih zavjeta i Ustanova) ima Družba i posebnu svrhu. Ona se sastoji u duhovnim i tjeles-

nim djelima ljubavi prema bolesnicima, siromasima, starcima i u poučavanju djece u odgojnim zavodima (Glava I., točka 2.).

Da bi mogle što uspješnije odgojno i obrazovno raditi, sestre stalno upotpunjuju svoje znanje i gledaju, da ne zaostaju ni u čem za svjetovnim učiteljicama. Stoga im same "Ustanove" omogućuju dovoljno vremena, knjiga itd. za sticanje znanja (Ib., t.257.).

Kao poticaji na savjesniji rad učenica služe nagrade i kazne. Oba sredstva imaju se razborito i pravedno upotrebljavati. Tjelesne kazne ne upotrebljavaju nikada (Ib., str.261.).

Učiteljicama je dužnost, da zborom i tvorom potpomažu svoje učenice i tada, kada su već ostavile zavod, da kako, ako ne poreme te redovničku disciplinu (t.262.).

U svojem radu imaju ravnateljica i učiteljice uvijek pred očima slavu Božju, spasenje neumrlih duša i promicanje narodnog napretka (t.267.).

IVAN DE LA SALLE I ŠKOLSKA BRAĆA

Red Školske Braće osnovao je Ivan de la Salle. Providnost ga je postepeno spremala za njegov apostolat.

Kao prvi odgojitelj u teologiji bili su mu kroz prvu godinu sulpicijanci u Parizu (1670./1671.). Kad mu umre majka, a godinu dana iza toga otac (travanj 1672.), vrati se Ivan u Reims, te nastavlja studij na sveučilištu u tom gradu, a ujedno se briše za odgoj svoje braće (Jakova, tada 13 g., Ljudevita 8 g. i Petra 6 g.), dok je Ivan Remy imao skoro 20 godina i već je studirao na sveučilištu. Dvije svoje sestre dade na odgoj nekim pobožnim gospodjama. Ivan je upravljao odgojem iri jetkom začudnom zrelošću, iako i sam bijaše tek 21 godinu star (Speil, Der heilige Joannes Baptista de la Salle... str. 18./19.). Kao što je Ivan u Parizu i imao glasovitog duhovnog vodju Tronsona, tako je i u Reimsu nastavio svoju duhovnu izgradnju pod vrsnim upravljanjem Ivana Rolanda. Budući da je R Roland bio duhovnik Sestara od Djeteta Isusa, koje su u Reimsu vodile sirotište za 30 djevojaka i školu s više od 1000 učenica, to je oporučno zamolio svojeg gojenca Ivana, da preuzme brigu oko sestara. Tako je Ivan mogao neposredno promatr ti brige i odgojne napore, kojima se susreće jedna družba. - Neposredni povod stupanju Ivana u odgojne zahvate velikog stila donio je opet jedan vanjski poticaj. Njegova neka silno bogata rodjakinja Maillefer iz Rouen-a odluči iza kako je osnovala više škola u Normandiji, da otvori školu i u Reimsu. U tu svrhu pošalje Mariana Nyel u Reims. Prvu su školu otvorili u travnju 1679. Budući da je Nyel imao mnogo putovati, to se nije mogao posve posvetiti vodjenju škola, pa je tako nastala pogibelj, da započeto djelo ne uspije. De la Salle preuzme stoga upravitelja škola i učitelja. Bilo je to 24. lipnja 1680.

Što se tiče osnovne pučke nastave zadjecu, to su dječaci u tom pogledu lošije stajali nego djevojke. Postojale su naime tri vrste škola u ono vrijeme. Tako zvane "male škole", "škole za pisanje" (l'ecole d'ecriture) i škole za siromahe (les ecoles charitables). Nad svima je imala Crkva gotovo neomedjenu jurisdikciju. Ipak je škola za siromahe, koja ovisi o pomoći župnikovoj bila često u nemogućnosti, da plaća učitelja, pa su tako djeca ostajala bez poduke. Uz to su se za djevojke i njihovo školovanje mnogo brinule ženske kongregacije, dok za dječake nije bilo takovih ustanova u potrebnom broju. Tada su djelovali: Frères de la vue commune (osnovao ih Gerard Groot), a radili su u Holandiji i Njemačkoj, zatim Braća Kršćanskog nauka, (osnovao ih Cezar Bus 1592.).

Nasuprot ženski su redovi imali mnogo više zastupnika, koji su se bavili odgojnim i obrazovnim nastojanjima kao svojom prvom i jedinom od najvažnijih zadaća. Tako na primjer Uršulinke (Angela Merici 1534.), Kćeri Kongregacije Naše Gospe (Fourier i blažena Alix Le Clerc /1597/), Filles de Notre Dame iz Bordeaux-a (1607. Jeanne Lestonnac), Sestre od Pohodjenja (Sv. Franciska Chantal, 1610), Engleske Gospodjice (Institutum B.M.V.

konstitucije 1617., Maria Vard), Sestre milosrdnice Sv. Vinka Paulskog (Louise Mailac 1633. Ovdje ne nabrajamo još nèke kongregacije, koje su nastale u to vrijeme i s tom svrhom, ali su manje poznate.

Ivan de la Salle je osnivač i organizator modernog školstva. On je preudesio (reformirao) srednju i pučkoškolsku nastavu.

Što se tiče srednje nastave, ona je bila do tada kao uvod u sveučilišni studij, a i obavljala se redovito u sveučilišnim kolegijima, koji su bili sastavni dio sveučilišta. Tu se učilo gotovo samo latinski i na latinskom jeziku (isporedi "Ratio studiorum" iz 1599.). Ako bismo Isusovački i oratorijanski tip srednjih škola mogli smjestiti u humanistički, to Ivanu de la Salle zahvaljujemo prve realke i učiteljske škole. U realnoj su školi slijedeći predmeti: Vjeronauk, povijest, zemlopis, stilistika, literatura, knjigovodstvo, matematika, prirodoznanstvo, glazba i živi jezici(Paitram, Padagogik des hl. Johann Baptis de la Salle und der Christlichen Schulbuder, Freifurg im Breisgau 1911., str.10.). Prva takova škola bijaše u Normandiji (Saint-Yon u blizini Rouen-a). Tu je školu snabdio velikim botaničkim vrtom, fizikalnim kabinetom i bogatom knjižnicom (ib. str.10.). Bilo je to oko 1705 god.

Mnogo veću slavu ima Sv. Ivan de la Salle zbog osnivanja učiteljske škole, ili puno bolje zbog osnivanja Brace Kršćanskih Škola (Frere Des ecoles Chretienne. Kratica. FSC). On je 1680 udružio oko sebe desetak mladih učitelja, koji su vodili zajednički život, a da još nijesu imali pisanih konstitucija. 1684. otvara već novicijat. Iste je godine opskrbio i otvorio sjemenište za učitelje seoskih pučkih škola. To je prva škola te vrste u Francuskoj (Precis d'Histoire de l'institut des Freres des ecoles chretiennes, Paris 1936./str.25'-26./).

Ovakovim svojim zahvatima stoji de la Salle na čelu svih pothvata u smjeru srednje nastave u Francuskoj. U Njemačkoj stoji mu uz bok sveučilišni profesor u Halle-ui pastor Hermann Francke (1663-1727., zastupnik pedagogiskog pijetizma). On je počeo 1695 sa školom za siromašne i tzv. "Studentenfreitisch", a poslije proširio na učiteljsku školu za plemiće "Gynezirm" za plemenite djevojke, građjansku školu, radničku školu(Handverkerschule), latinsku školu i učiteljski seminar (Gottler, Geschichte der Padagogik in Grundlinien für Vorlesungen, Berlin 1923, str. 113).

Velike su zasluge Sv. Ivana de la Salle, da je svojim zauzimanjem i genijalnim pedagogijskim sposobnostima preuzeo odgoj duševno defektne djece kao i mladenačkih zločinaca.

I na ovim posebno delikatnim područjima ima Ivan de la Salle iznenađujuće uspjehe. Od bolesnih mladića mnogi su se tako oporavili, da su mogli prijeći u realku i tako nastaviti studij.

Mladenačke zločince sve odgaja također u Saint-Yon. Veličina Ivana de la Salle očituje se i u njegovim spisima.

Ovdje ćemo promatrati samo one spise, koji ulaze neposredno u područje našeg razmatranja. Bez sumnje najvažniji od svih njegovih spisa u gore naglašenom pogledu jest Conduite des ecoles. Najstariji primjerak potječe iz 1706 godine. To je prva pučkoškolska metodika! U prvom svom izdanju imala je metodika samo dva djela: 1. Exercise en usage dans les ecoles, 2. Moyen d'y maintenir l'ordre. Moderna izdanja imaju i treći dio, koji raspravlja i o dvanaest kreposti dobrog učitelja. Ovaj treći dio uvrstio je Brat Agatom svoj komentar o krepostima, što ih je svetac na kraju svoga spisa izbrojio.

2. Regles de la bienseance et de la civilitéchretienne. Svetac je sastavio tu knjigu god. 1695., a služila je u školama za raspravljanje o uctivosti, na što je Utemeljitelj polagao mnogo važnosti (jednako i Sv. Ivan Bosco). U tim pravilima naglašuje ljubav kao istinitog pokretača održavanja tih pravila. Kasnija su izdanja toga spisa znatno promjenjena, jer ih je trebalo uskladiti sa potrebama i nazorima vremena.

U svemu će biti dvanaestak spisa, kojima Ivan de la Salle nastoji

svestrano utvrditi duhovni razvoj i napredak Školske Braće i njima povjere ne mladeži.

Obzirom na vanjsku organizaciju elementarne nastave uveo je korisne novosti. Neke su pojedinosti, koje svetac uvodi u pogledu uredjenja školskih prostorija, ostvarene kod drugih tek u posljednjim desetljećima prošlog stoljeća.

Jedna je od njegovih zasluga na tom području, da je konačno potisnuo tzv. individualnu obuku, pa je uveo skupnu. Do tada je učitelj u osnovnoj nastavi imao doduše više učenika, ali je sa svakim pojedinačno razradjivao njegovu zadaću, te mu prema potrebi razjašnjavao, dok su drugi u to vrijeme učili svoju zadaću, a najčešće gubili vrijeme. Pogotovo je to bilo štetno za samog učitelja, koji se nerazmjerno iscrpljivao, da ponovno i ponovno tumači svakom pojedincu. Ivan de la Salle uvodi skupnu obuku na mjesto, koje posebno udešeno za tu svrhu. Za školsku zgradu traži, da je podalje od ulične buke. Za razrede traži, da imaju dva reda prozora. Uz to traži posebni namještaj za samu sobu, posebice za školsku ploču. Početak i svršetak satova daje se znakom zvona itd. (isp. Paltram, Pädagogik... 2./23.).

Od sredstava, koje preporučuje Ivan de la Salle u svrhu uzmog, čudorednog i vjerskog razvoja mladeži, spominjemo ovdje molitvu, bdijenje, natjecanje, sankcije. Svakih pola sata prekidaju Braća dječake za vrijeme, koliko bi se mogla izmoliti jedna Zdravomarija, da se sjete prisutnosti Božje, te da po svojim potrebama izgovore koju od svojih strelovitih molitava.

Bdijenjem nad učenicima pazе učitelji na pogibeljna druženja, n tzv. prisna prijateljstva.

Natjecanjem postizavaju učitelji, da učenici mnogo brže napreduju. Sv. Ivan je posvetio u svom Conduite des ecoles više od 20 stranica, gdje objašnjava, kako bi se moglo postići trajno natjecanje. Uveo je nagrade i druga sredstva, koja potiču na marljivost.

Mada su predjecom visoki motivi kršćanskog rada kao što su slava Božja, ljubav prema Bogu, želja da razvesele roditelje svojim napretkom ipak su potrebne i sankcije, koje će ih utvrditi u dobru a zastrašiti pred zlim. Stoga se također upotrebljavaju nagrade, da ih se potakne na marljivost, ali i na pobožnosti.

Sv. se Ivan poveo za načinom mišljenja i shvaćanja svoga doba, pa je uveo i kazne. Iako i traži, izričito, da učitelji kažnjavaju rijetko, ipak nije posve zabranio tjelesnu kaznu. Nju je apsolutno zabranio Generalni kapitul god. 1777.

Rad reda Školske braće

Djelo je Sv. Ivana de la Salla usredotočeno u redu Školske Braće (Freres des ecoles). U nj je svetac uložio sve svoje ideale, sposobnosti i sva svoja vremenita dobra, da može na taj način koristiti dušama i Crkvi. Potrebno je stoga, da vidimo Ivanovo djelo, koje bez sumnje predstavlja najjaču pedagošku formaciju katoličke Crkve do danas.

Još za života svečeva, neposredno pred njegovo smrt, svečeva zajednica broji god. 1719. po raznim mjestima Francuske, 27 kuća, 274 brace i 922 razreda i 9.885 gojenaca. Predfrancusku revoluciju broj se svega gotovo početverostručio: 121 kuća, 1.000 braće, 550 razreda, 36.000 gojenaca. Za vrijeme francuske revolucije spao je broj:

8 kuća, 30 braće, 20 razreda, 1.600 gojenaca (go. 1803). Od tada je ponovno razvijaju snage reda i neprestano rastu sve do tamo do 1903 godine kada je red imao:

1.569 kuća, 15.457 braće, 8.903 razreda, 321.033 gojenaca. Prema statističkim podacima iz g. 1934. imao je rad oko 14.300 braće, 5.000 u formaciji (izobrazbi). Broj učenika po svem svijetu iznosio je 322.000. (Podaci prema Paltram, Pädagogik, str. 10., dok su podaci za 1934. iz Procis, str. 149.).

Ovakovoj dinamici reda Školske braće, usprkos strahovitim neprilikama i progonima, što ih je red doživio ne samo u Francuskoj (dotadanji učitelji, kojima je bio ugrožen kruh, jansenisti, koji nisu mogli predobiti svetog osnivača za sebe, francuska revolucija, od osamdesetih godina prošlog stoljeća pa do Combesova sistema, kada su se počele laicizirati škole), nego i u drugim zemljama (Španija, Meksiko, Madagaskar), imamo zahvaliti u prvom redu veoma mudrim pravilima osnivača.

Pravila i uredbu Školske braće potvrdio je Benedikt XIII. bulom "In Apostolicae dignitatis solio" (26. siječnja 1725.). Prema buli Školske braće žive u pojedinim dijecezama pod upravom (dotičnih) biskupa, koji ih je primio u dijecezu. Svrha je instituta, da dječake odgajaju za kršćanski život. To se osobito proteže na siromašnu djecu. (Recuil des Bulles, Brefs., Roma 1907., str. 4.).

Red Školske braće raširen je po svem svijetu. Bude prema podacima iz 1934. u 64 države. Vode pučke, srednje, obrtne, tehničke, umjetničke škole, pa i sveučilišta (visoke akademije, visoku pedagogijsku školu) u sklopu sa sveučilištem u Montrealu. Mnogi kolegiji u Sjedinjenim Državama Amerike osp posobljuju svoje studente, da prime sveučilišnu diplomu (Precis d'Histoire str. 170.).

Velike zasluge imaju Školska braća za nastavu u misijskim predjelima. U misijama otvaraju svoje škole pogonima, protestantima, muslimanima itd., što ne čine inače redovito. Iza kako su uveli urodjeničke sinove u svoj red, da budu učitelji urodjenicima, olakšano je u mnogome naporno djelovanje njihovog apostolata. God. 1934. bilo je u misijama 400 braće, koji rade medju svojim zemljacima, a njih 300 se spremalo na učiteljski apostolat (Precis, 186).

Na područjima, koja pripadaju Kongregaciji za Istočnu Crkvu i Kongregaciji za raširenje vjere, Školska braća imaju danas 267 škola sa 144.4 učenika i dvadeset učiteljskih škola s 2.215 učenika. Na tom području radi 1.915 braće. Da se osigura podmladak, red ima 683 juvenista, 140 novaka, a 138 braće je na studijima.

U misijama imaju sada (1959.) 12% Braće, a od svih učenika imaju tamo 24,3%.(144.000.).

Do godine 1935. publicira su Školska braća preko 320 filozofijskih, pedagogijskih, metodističkih djela i udžbenika.

Pravila su redu Školske braće tako solidna i tako odličnih svojstava, da ih nijedna nova crkvena redovnička školska organizacija (kongregacija) pri svom osnutku ne može mimoići.

Tako je na primjer u Francuskoj bilo oko 1900 god. najmanje dvanaest muških i nekoliko stotina ženskih organizacija tipa Ivana de la Salle (Guibert, Vie et Vertus, str. 363). Na taj način možemo govoriti o tipu kongregacija de la Salle. Njemu krajem 1934 god. pripada preko 35.000 učiteljskih sila i preko 500.000 učenika.

Danas imaju Školska braća i sestre barem 40.000 školskog osobljа, koje poučava oko milijun djece. Sama Školska braća imaju 15.924 člana s 592.000 učenika.

U novije se vrijeme njihova radinost orijentira više na podučavanje vjeronauka. Stoga ne će u buduće otvarati nove pučke škole, već će se posvetiti podučavanju vjeronauka kod mladuži.

Školska su braća djelovala u dva maha i na području Hrvatske, a to u Zagrebu.

Školska su braća vodila dječačku školu u samostanu Sestara Milosrdnica od g. 1854. do 1857. Nevolja bijahu financijalne poteškoće, u koje su sestre upale poradi gradnje nove dječačke škole i uzdržavanja četvorice Školske braće, jer je tada sva nastava bila besplatna.

Drugi put su došli u Zagreb g. 1938. Otvorili su srednjoškolski konvikt.

DON BOSCOVO ODGOJNO DJELO

Don Boscovo djelo pokazuje u svom razvitku sve oznake dinamičkog i postepenog napredovanja, kako su to iziskivale prilike. Taj napredak ide od oratorija preko hospica do zanatskih škola.

Za njegovo djelo oratorija spremila ga je Providnost na poseban način preko njegovog duhovnog vodje i dobročinitelja don Cafassa (proglašen svetim 1947.). Ovaj mu najme savjetuje, da se sklone u zavod, koji je vodio svećenik don Guala, i tamo studira moral i propovjedništvo. Tu je imao prilike naučiti, kako se obavljaju pastoralni posjeti. Išao bi najprije s don Cafassom ili sa don Cottolengom (isp. Crispolti, Don Bosco, Freiburg im Breisgau, 1922. str. 61.). Pohadjao bi bolesne u bolnici ili siromašne u njihovim bijednim stanovima, a posebice takovo djecu. Zatim bi dolazio u tamnice i upoznavao moralno propadanje ljudi, koji su tamo ispaštali svoju krivicu itd.

Gledajući svu bijedu zapuštene mladeži, njihovo veliko neznanje vjeronauka, tako da nijesu mogli ni pratiti propovijedi, počne on osobnim nastojanjima, uz dozvolu rektora Guale, sakupljati takovu mladež, da im nedeljama poslije podne tumači vjeronauk i na veoma zabavan način pokuša istrgnuti od štetnih utjecaja društva, koje ih je dovodilo do opasnosti, da zapadnu u besciljnost i budu prepušteni sami sebi. Tu se čitalo, pjevalo i zabavljalo. Da je duša svega bio sam Don Bosco, nije potrebno ni čas sumnjati. Njegovi su mu darovi obilno pomagali, da je mogao voditi tako mješovito i opasno društvo - i predobivati još k tome nove članove. Uz ostale darove, koji su nam poznati, imao je don Bosco i znatnu muzičku kulturu (svirao orgulje, glasovir, komponirao, a za pjevanje imao izvrstan sluh i visoki tenor - pjevao visoki C - vidi Crispolti, n.d. str. 67.).

Već sam posao oko mladeži iziskivao je krajnji napor i snalaženje odgojnog vodstva, jer je moralo buditi neprestano interes. Provodio je načelo ut delectando moveat. Doživljajna obuka imala je u mnogim svojim djelovima vanjsko ruho igre, ali njezin cilj bijaše visoko etički i religiozni. Poticao je na samorad i kod pjevanja, igara, katekizma. Jedno bijaše najteže, da ga ljudi nisu razumijeli, pa ni oni, koji bi ga morali razumjeti osim časnih iznimaka. Srećа je, da su ti bili mjerodavni. On je sa svojom četom morao seliti i uz najveće žrtve tražiti komadić slobodnog prostora, gdje će mladi ljudi moći vikati, skakati, pjevati, a da po mogućnosti bude i nešto prostora za vjerske dužnosti. Još je bolnije bilo, kada je njegovo društvo steklo mnogo članova, da nisu više svi imali mjesta. Trebalo je naći novi prostor, predati novu četu jednom vještom voditelju. Dakle je trebalo otvoriti i treći oratorij. Stotine su djačaka u svakom oratoriju imali mnogo pobuda, da isprave svoje nedostatke i da započnu novim, kršćanskim životom.

Poznavanje životnih prilika mnogih članova oratorija, a pogotovu onih, koji su bili podalje, pa i pojedine zgode navele su ga na misao, da ostvari gostinjac. Prvi su pokušaji donijeli razočaranja, jer su prvi gosti pokrali svu posteljinu, koju su dobili za spavanje na sijenu. No, Don Bosco vjeruje u uspjeh gostinjca - i uspio je. U tome je pomagala Margareta, majka don Bosca svetačkim samopriježorom i ljubavlju prema zapuštenoj mladeži. Uvečer, kad bi završili večernu molitvu, održao bi Don Bosco kratak nagovor.

Da socijalno zaštiti mnoge, koji su oboljeli ili ostali bez posla, ustanovljuje don Bosco u oratoriju "Društvo za uzajamno podupiranje". Svaki, koji bi obolio, dobivao 50 novčića dnevno, što isto vrijedi za one, koji su bez svoje krivnje ostali nezaposleni, ali poslijedni primaju pomoć tek iza jednog tjedna. Društvo je ustanovio 1850., te je ono bilo sigurno prvo takove vrsti s ove strane Alpa.

Mladež bijaše, uza sve don Boscovo zauzimanje nepotpuno zaštićena, jer što je on preko oratorija i hospica uspio izgraditi, stradalo je kod

učenja zanata. Stoga odluči 1853 otvoriti radionice i učionice za svoje gojence. On se sam razumio u gotovo sve zanate, jer je put providnosti prokosiromaštva silio Don Bosca, da izuči nekoliko zanata, dok je još polazio srednju školu. Stoga je počeo s postolarstvom, nastavio sa krojačijom, knjigovještvom, tiskarstvom itd. To nije bila samo praktična izobrazba, već je don Bosco tako uredio, da su njegovi gojenci do podne učili teorijski sve što im je potrebno za njihovo uredno i solidno vodjenje zanata, a poslije podne imali su praktični rad. Imali su zapravo dobar dio današnje srednjoškolske izobrazbe. One, koji bi došli bez ikakva elementarnoga znanja, pomagao je Don Bosco, da su se uputili u nj. Citav su zanat učili pet godina. Kod oslobodjenja gojenca je primao 300 lira (Crispolti, Don Bosco, str. 140-143.).

Dok se tako svestrano bavio zapuštenom mladeži, pobrinuo se g. 186 . i za djecu malih posjednika, koji su u to doba živjli u oskudnim prilikama. Za njihovo školovanje ostvari kolegij u Mirabelo (Dijeceza Casale). Tom je zgodom kod otvorenja kolegija, don Bosco vlastoručno ispisao rektoru Michajlu Rua pravila, kojima će ravnati čitavu odgojnu instituciju (Crispolti Don Bosco, str. 146/147.).

Trebalo se još pobrinuti za odgoj djevojaka. O tome je raspravljao sa svojim redovnicima, koji su jednodušno odobrili ovu zamisao kao potrebnu. Bilo je to godine 1870. Već su g. 187 . pod predsjedanjem don Pestarina po naputku don Bosca izvršile djevojke (njih 27) izbor glavarice. Tako su izabrale sa 21 glasom - sada Svetu - Mariju Mazzarello (bila je proglašena svetom 24. VI. 1951.). Nova zajednica dobi ime: Figlie di Maria Ausiliatrice. (Lemoyne, Vita breve del beato Giovanni Bosco, Torino, 19 9. str. 328-33 .).

Prema Šematizmu 1958/1959 broj salezijanaca iznosi 19.553, a rade na svim kontinentima u duhu crkvenih načela po Don Boscovu primjeru i uputama. Posvecuju se napose najsiromašnijoj mladeži (Ustanove Družbe sv. Franje Saleškog, str. 64.).

U Hrvatskoj rade salezijanci od g. 1922 . te nastavljaju metodikom odstoleća po uzoru njihova utemeljitelja.

Ono, što čini jezgru odgojnog sustava i odgojnih uspjeha don Bosca, sačinjava virtuozno povezivanje naravi i nadnaravi na temelju preventivnog načina odgoja.

U kat. ličkoj Crkvi, a i u Svetom Pismu Starog i Novoga Zavjeta, nije nepoznata vrijednost takova pretičućeg odgojnog sustava. Štoviše, nije bilo zapravo vremena, kad se u Crkvi takovo nastojanje ne bi ostvarivalo. Tako su na primjer Luis Vives, pa redovnice sv. Uršule iteklo nastojali oko tog spasonosnog načela svakog zdravog odgoja. Ali čini se, da je tek zaslugom sv. Ivana Bosca dobio ovaj najzdraviji postulat punu građjansku i univerzalnu vrijednost kod svih dubljih odgojitelja, koji nastoje planski i razložno utjecati na sveukupni razvitak educanda.

Preventivni sustav sv. Ivana Bosca ima svoj početak i usavršenje u čitavu životu mladog i genijalno nadarenog dječaka, mladića i svećenika.

Udahnula mu je taj sustav, prema neposrednim poznavaocima i suradnicima njegov divna majka Margareta (Tako na primjer kaže Lemoyne Ivan-Dominik Eugenije, da je Ivan "Gotovo neopazice u svom odgajanju stvorio... upravo ovaj sistem" dobar primjer, ljubaznost, žrtvu i nepresušnu pažnjavidi prijevod na hrvatskom "Don Bosco", Zagreb, 1934. str. 16.).

Ipak je on svoj preventivni odgojni sustav živo primjenio dulje prije, nego li je i mislio djelovati kao svećenik. To je provodio još kao dječak. Valja se samo sjetiti njegovih podviga, kad je uz cijenu svojih krabacija dobivao staro i mlado na molitvu, na slušanje njegovog ponavljanja župnikove nedjeljne propovijedi, na čitanje duhovnog štiva nepismenim suseljanima, na priječenje cirkuskih predstava za vrijeme svete mise (usp. Peter Dorfler, Der junge Don Bosco, Freiburg im Breisgau, 1930. str. 14, čitanje 16, 85). A koliko je samo žrtvovao u svom "societa dell' allegria" (Ib. Str. 95).

Svoj preventivni sistem mogao je Don Bosco i na temelju upravo neizrecivog niza osobnih iskustava, koja je stekao tijekom svojeg doista mučnog i napornog života.

On je našao u sebi sretno združene darove, kakve malo tko ima po prirodi. Dakako on je i razvijao te svoje darove začudnom samostalnošću i genijalnošću, da ga moramo zvati samoodgojnim genijem. Od prirode imao je sposobnost, da je ono, što je jednom čuo, mogao ponoviti na materinjem jeziku gotovo doslovce. Tako na primjer čitave propovijedi. On bijaše silno vizuelno nadaren. Nijedan cirkuski trik nije mogao izbjeći njegovom orlovskom oku. Napokon bijaše kinestetički-motorno obdaren, da se to na ljudsko može jedva zamisliti ostvarivo kod jednog čovjeka. Dokazuje to ne samo izvođenje akrobacija, nego i sposobnost, da u najkraćem roku izuči nekoliko najrazličitijih zanata (kuhar, krojač, brijač itd.).

U čemu se zapravo sastoji preventivna metoda odgoja? Pustimo, da nam o tome govori njezin najgenijalniji pobornik medju ljudima. Tko samo pročita njegovu raspravu "Preventivni sustav u odgoju mladeži" taj će uvidjeti dubinu, svestranost i funkciju, kojom svetac obrazlaže u čemu je preventivni odgoj i kakva je njegova vrijednost: "Dva su sustava, koja se u svim vremenima primjenjuju u odgoju mladeži: preventivni i represivni. Ovaj se (represivni) sastoji u tome, da se podredjeni upoznaju s propisima, a iza toga nadziru, da se pronadju oni, koji ih krše, i kod je potrebno, po zasluzi kazne. Kod ovog sistema moraju riječi i čitav nastup i vladanje pretpostavljenoga biti ozbiljni i gotovo prijeteći. On sam mora izbjegavati svaku povjerljivost... Ovaj je sustav lak, prouzrokuje malo brige, a najprikladniji je u vojsci...

Različit od toga, a ja bih želio reći, i posve protivan je preventivni sustav. Sastoji se u tom, da se pitomci upoznaju i sa pravilima, a tada rektor i njegovi pomoćnici nastoje u svemu, da prate pitomca, te mu očinski dobrohotno govore i u svemu služe, kao vodje, savjetuju ga i nastoje oko njegova popravka, što zapravo znači učeniku omogućiti, da počinja pogreške. Ovaj sustav isključuje svaku silu kod kažnjavanja, pa i one lakše kazne." (Filippo Crispolti, Don Bosco... Freiburg im Breisgau, 1922., str. 107/108).

Prema tome preventivni sustav ima u sebi velike odgojne vrednosti, koje se povećavaju odgojnim vodstvom. Odgojitelj ima pred sobom jasni cilj, poznaje sva sredstva odgoja, a promatranjem odgojenikovih sklonosti i još više njegovih najdubljih, još možda neoštecenih osobnih vrednosti, vodi ga k usavršenju otkrivajući mu različite načine (vrijednosti), za koje se može i nešto više žrtvovati, da se ostvare u što većoj mjeri. Kada je odgojenac sam preuzeo inicijativu oko takovih ostvarenja, odgoj prelazi u fazu samostalnosti i samoodgoja, a to je sigurno jedan od ciljeva odgojnih nastojanja.

U kolikoj je mjeri to izveo Sv. Ivan Bosco? On je sam izvještavao o svojim odgojnim uspjesima Urbanu Rattazzi, koji je godinu dana prije, negli je postao u Cavour-ovoj vladi ministar unutarnjih poslova, posjetio Don Boscov oratorij. Svetac mu je opisao svoj sustav preventivnog odgoja. Na to će Rattazzi: Svakako je to prava metoda u odgoju razboritih stvorova. Ali, dali je kod svih djelotvorna? Na to će svetac: Sigurno devedeset od sto slučajeva. U deset ostalih slučajeva pitomci ostaju manje tvrdokorni i manje opasni, tako da sam rijetko prisiljen otpustiti kojeg dječaka kao neukrotivog i nepopravljivog. (Crispolti, Don Bosco, str. 110.).

Najtežu probu preventivnog sustava izveo je Don Bosco u utamničenima u državnom turinskom popravilištu. Čovjek gotovo neograničenog optimizma, kao što bijaše genij odgoja, pokušao je vratolomnim zahvatom dokazati, kako se pravilno vodjenjem preventivnog odgoja, koji ne poznaje nikakovih fizičkih represalija, mogu izvesti nevjerojatne stvari. On je nakon mnogih raspršnjivanja konačno dobio dozvolu, da za čitav dan povede na izlet preko 300 (tristotine) kažnjenika, a da kod toga ne budu nikakvi nadzori sa strane uprave kaznione ili uopće državnih sigurnosnih vlasti. To se dogodilo na Uskrs 1855 godine i zabilježeno je u analima popravilišta

"La Generala". Četiri dana prije Uskrsa održao je Don Bosco njima konferencije i osvojio utamničenike svojim razumijevanjem i dobrohotnošću (vidi Crispolti, Don Bosco, str. 111 do 114.). U svemu je imao stopostotni uspjeh.

U don Boscovu se odgoju obrazuje razum i volja istovremeno. Za njega je odgoj škola svetosti. On sam kaže, da njegov sistem odgajanja može provesti samo kršćanin. Stupovi su njegovog odgoja sveta ispovijed i sveta pričest, i oni nose cijelu odgojnu zgradu. Centralna vrijednost, iz koje mora strujati sva odgojna aktivnost, jest ljubav prema Bogu. Njega treba ljubiti nada sve i u svim stvarima. Djeca, koju odgajamo, moraju osjetiti, da ih ljubimo. Nije dosta, da ih mi ljubimo, oni to moraju znati i osjecati (ispor. Metzger, Katholische Seelsorge der Gegenwart, Innsbruck -Vien-München 1935., str. 137-145.).

Na temelju don Boscovih spisa i tradicije salezijanci imaju izradjen potpuni sustav odgoja mladeži (Ricaldone, Pietro, Don Bosco educatore, Asti 1951.).

Zasebni odgoj religijskog odgoja dakako primjeren američkim prilikama a u vezi s odgojem zapuštene mladeži, uveo je katolički svećenik Flanagan (1886-1946). Svoj je rad na tom području započeo g. 1916. s trojicom delinkvenata i dvojicom uličnjaka. Upornim radom na najširoj karitativnoj osnovici (gojenci se primaju bez obzira na vjeru, rasu i narodnost) okupio je oko 1000 djece i mladica, od 6-18 godina. Milodarima je podigao "Boys Town", u kojem oni sami biraju svoga načelnika i sudjeljuju u upravi grada. Posjeduju svoje škole i radionice za učenje raznih zanata. Igrališta i otvoreni bazeni za kupanje služe im za gajenje sporta i za razonodu. Pobliže o svemu vidi u knjizi: Father Flanagan of Boys Town, Fooltin Oursler i Vill Oursler; Doubleday & Comp, Garden City, N. Y. 1949.

ČASNE SESTRE SVETOG KRIŽA

Nove duhovne temelje katolicizmu u Švicarskoj, kao branu nadiranju i haranju protestantizma, postavio je Sv. Karlo Boromejski. Učinio je to svijesno i s izričitim dušobrižničkim namjerama. On je naime poslao u Luzern 1574. isusovce, g. 1579. njegovim se nastojanjem otvara nuncijatura, i konačno 1581. šalje kapucine u Altdorf. (Orsenigo, Der Heilige Karl Borromeo. Sein Lebe und sein Verk, Freiburg im Breisgau, 1937, str. 205).

Dvijesta šesdeset godina kasnije donio je svečev napor, upravo najprije u Altdorfu, djelovanjem kapucina Teodozija Florentinija, temelje prosvjetnoj i karitativnoj obnovi katolika u Švicarskoj. To je učinio napose po Družbi sestara Sv. Križa u Ingenbohlu.

Prikaz pedagoškš djelatnosti časnih sestara Sv. Križa obradjuje:

a/ Ličnost Patra Teodozija Florentinia
b/ Značenje Marije Terezije Scherer
c/ Pedagoške direktive u "konstitucijama" i "Kažiputu"
d/ Pregled sadašnjeg pedagoškog djelovanja sestara Milosrdnica Sv. Križa.

a/ Ličnost Teodozija Florentinia (1809-1865).

Pater Teodozije Florentini djeluje u vremenima, kada je u Evropi sve kipjelo od revolucionarnih težnja. Takovo je raspoloženje bilo i u Švicarskoj. Tamo su osim političkih razmirica buktile i vjerske nesuglasice izmedju katolika i protestanata. Katolici su kao manjina politički manje uplivni faktor imali znatnih potoškoća u javnom životu. Dalekovidni apostol katoličke prosvjete, karitasa i socijalni radnik posve modernog gledanja na radničko pitanje, kakav bijaše pater Teodozije, nije mogao ravnodušno gledati nedaće katolika. Počinje misliti na osnutak kongregacije koja će pomoći prosvjetom, karitasom i socijalnim djelovanjem. Bio je pun ideja i poleta. Počeo je raditi u prognanstvu i otvorio novicijat za tri sestre u samostanu Maria Krönung (Baden). Kada je ovaj samostan bio ukinut p. Teodozije šalje sestre u Ribeauville (Elsas). Tamo je našao odličnih poticaja za svoj plan, posebno za pravila (konstitucije) nove Družbe. On se

dao na taj posao s pouzdanjem u Providnost. Tako su usporedo s odgojem časnih sestara napredovale i konstitucije tamo od 1839-1844. Peter Teodozije ih sam obučava u pedagoškom i didaktičkom radu, koliko su to njegovi poslovi dozvoljavali. On je to mogao, jer je u svojoj provinciji bio učitelj novaka, profesor filozofije i teologije. Uz to je bio i pedagoški talenat. Ovaj su talenat odkrile bijedne prilike ondašnjeg stanja školstva u Altdorfu, gdje je p. Teodozije bio gvardijan. Pohod je škole bio obvezatan, ali su roditelji bili neprijateljski raspoloženi prema njoj, pa je pohađak bio veoma slab, a zanimanje još slabije. U Altdorfu bijaše, istina, šestorazredna škola, u kojoj su radila 2 učitelja, ali oba u jednoj prostoriji istodobno. Svaki je imao najedanput po tri razreda. Škola je trajala od svršetka službe Božje u jutro do 11 sati prije podne, a poslije podne od 2-4, kada su učenici išli na krunicu. Odmora među predmetima nije bilo. Jedino su imali utorkom i četvrtkom slobodno poslije podne. U zimskim mjesecima nosila su djeca sa sobom svako po jednu kladicu, da se mogu grijati u školi. Na ovoj je školi radio p. Teodozije otprilike jednu godinu dana. Dva i pol mjeseca radio je kao zamjenik na realci. Službene su novine veoma hvalile rad p. Teodozija i nastojali su ga zadržati u školi. No on je bio i bez škole preopterećen. Ipak se je morao uz svoj posao brinuti oko djevojačke škole, koju su vodile časne sestre Treceg reda Sv. Franje već tamo od 1611 godine. Njihov je način vodjenja obuke zastario. P. Teodozije nabavlja ovoj školi klupe, knjige i ostale školske potrebštine. Uhodio je, da su jednu od sestara poslale na izobrazbu u Einsiedeln k Sestrama Božje Providnosti. Svojim savjetima uspio je dovesti školu tih sestara na tako visoki stupanj, da je svima u okolini služila kao uzor. Iza provedenih inspekcija u objema školama, djevojačkoj i djećačkoj, dobio je Teodozije pismeno priznanje za reorganizaciju školstva u Altdorfu. Spomenuta pohvala ističe teoretsku i praktičnu njegovu spremnost za vodjenje škole. Tada su se počeli otimati za njega i drugi. Poglavari ga dodijele u Stans. Tu je uspio u tri tjedna dotjerati čitavo školstvo. Najviše je nastojao oko toga, da usavrši rad nastavnika. - Jednako je p. Teodozije davao i srednjim školama svoje dragocjene savjete. Time je oprobano i dovršeno ono bitno na predradovima za školsku organizaciju. Svoje će poglede i iskustva p. Teodozije pokušati unizati u 2 spisa, koji će bi biti temelj sveukupnog školskog nastojanja sestara Sv. Križa. Jedan spis sadrži njihove konstitucije, a drugi ima naslov "Školska organizacija". Imao je za taj posao uz ostalu svoju spremu još iskustva od deset godina rada. Predmete u školi dijeli na 6 grupa: vjeronauk, jezik, račun, čovjek, povijest, priroda (zemljopis, prirodopis i kemija). Tu daje glavne smjernice ističući, kakvim će se nastavnim planom razvijati pojedini predmeti. Ova je "Školska organizacija" obvezna za sve učiteljice njegove kongregacije, a to samo tamo, gdje još nema uredjenog nastavnog plana i programa. Vjerojatno je i gotovo sigurno, da je "Školska organizacija" nastala mnogo prije, nego li je izašla tiskom (prema nekim 1653., a prema drugom jednom spisu 1663 g.).

Najvećim pedagogijskim podhvatom u djelatnosti p. Teodozija moramo svakako smatrati kupnju i restauraciju bivšeg isusovačkog kolegija u Schwyzu. Taj su kolegij izgradili isusovci, koji su tamo došli 1836. g. 1847. g. već sve njihovo djelovanje tragično završilo. Zbog revolucije su isusovci morali bježati, a dijelu se kolegij našao u pljački i nemilosrdnom uništenju od vojnika, koji su ga zaposjeli. Sudbonosno je i pronicavo oko p. Teodozija zapelo za taj objekt, kad je putovao, da pronađe mjesto za svoju kuću matičnu nove Družbe sestara, koja se imala odcijepiti od Menzingena. Bilo je to g. 1854. Brzo je napisano pismo biskupu u Chur i sugestija je dobio odobrenje za kupnju tog objekta. Već je g. 1855. u listopadu počela obuka. Imao je 5 profesora i 115 učenika. Zavod je poslije otvorenja dobio naslov "Maria Hilf". Bila je to realka, kojoj će se pridružiti gimnazija, zatim industrijska škola, a g. 1859. i filozofija. Teodozije sam sastavlja nastavni plan za realku. Taj je nastavni plan proučila i odobrila, prije i veoma

toplo pohvalila savezna vlada. "Mi smo ovaj plan podvrgnuli potankom ispitu, te nam je ugodno, da možemo reći, da smo općenito potpuno zadovoljni i da čestitamo kantonu, ako na ovakovim temeljima bude radio s višim učilištem. U ovom se zavodu predavalo tako, da su oni, koji su imali francuski kao materinji jezik, mogli polaziti obuku pripravnih tečjeva. Na Teodoziju je ostao - uz ostalo - i teret pisanja udžbenika za ovu školu. No, na s sreću on je takav posao već i prije uspješno obavlajo.

Teodoziju leži na srću još jedan veliki podhvat. Bila je to briga za svecenički podmladak, koji je htio smjestiti u ovaj zavod. Napisao je svoj prijedlog na biskupe i prvi je bisku p u Chur-u odlučio poslati svoje pitomce u taj zavod. Osim toga je p. Teodozije uspio osnovati društvo za svecenički podmladak. Društvo će svojim radom pomagati svecenička zvanja. Imo društvu bijaše "Lucius", a poslije "Theodosius". Konačno je Teodozije ponudio biskupima cijeli zavod, da ga preuzmu u svoje ruke. Cijena bijaše 200.000 franaka, dok je zavod vrijedio pol milijuna franaka. On je danas središnje Sjemenište u Švicarskoj.

Kada promatramo Teodozijev rad na pedagoškom polju, tada ga moramo s punim pravom zvati ocem katoličkog školstva u Švicarskoj. Ima veoma uglednih katoličkih pisaca, da, što danas katolici imaju svoju univerzu u Švicarskoj (Friburg) nije njihova zasluga, već p. Teodozija (Gadient).

b/ Zančenje Marije Terezije Scherer.

Krsno joj ime bijaše Katarina. Bila je rodom iz Meggena (18.5-1888). U 16. je godini pošla u gradsku bolnicu u Luzern. Tu su časne sestre milosrdnice obavljale dvorbu bolesnika i vodile kućanstvo. Imala je naučiti kuhati, ali su je zbog njezina ljubezna nastupa dodijelili bolesnicima. Kad mi danas gledamo ovaj njezin posao, vidimo, da je to bio diktat Promisla Božjeg, jer je ta odabrana duša imala biti majkom u redovničkoj zajednici, koja će raditi na Karitasu. Dok se u družbi pod Teodozijevim vodstvom moglo mnogo i brzo naučiti u pedagoškom pogledu, bolničarska dužnost majke Terezije nadošla je posve nanadano, a da nije bilo nikakvih uvadjanja i obučavanja.

Kada je Katarini bilo 19 godina, počimlje misliti na svoju budućnost. Nije imala volje za redovnički stalež. U početku čak nije ni voljela mnogo sestrske molitve, a ni rad kod bolesnika nije joj prijao. Dok je lutala, tražila i oklijevala, kako bi se snašla, milost ju je dovela k p. Teodoziju. On je već u svojoj 29. godini načinio naort, kako je potrebno osnovati redovničku zajednicu, koja će raditi na školstvu itd. On je već imao tri sestre. I tako je pošla u kandidaturu, novicijat i brzo se spremala za učiteljicu. Bilo je to u Altdorfu. Kasnije seli u Nenningen, i već 1845. obavlja ju sestre prve zavjete. Kao "rodjeni pedagog" sestra Terezija preuzima službu učiteljice u Galgenu. Brzo su se redala premještenja. Tereziju zapada sve jedno teže mjesto od drugoga. Baš poradi njezinih izvrsnih sposobnosti kao učiteljice, vedra i neustrašiva nastupa, sjajnih organizatornih sposobnosti, htio je Teodozije, da razbije predrasude mještana, gdje su sestre ulazile po prvi puta u službu. Čim je m. Terezija srodila najvažnije i uvela školu u njezin normalni tok, slijedilo je premještenje. Posao u školi nije bio ni malo lagan. Nedostalalo je knjiga, pločica, u razredima bijaše po 10o-15o djece, a uz to roditelji nerespoloženi prema školi. Prilike su iziskivale virtuoznaorganizacionih i stručnih sposobnosti.

Konačno je premještšna za bolničarku u Chur. Bolnice u ono vrijeme nijesu uživale dobar glas. Protiv njih se borio i krivi nazor, da je nečasno liječiti se u bolnici. Gradsko joj poglavarstvo (protestanti) čini poteškoce. Ubija je tjesnoća bolnice, njezin više nego li primitivan higijenski uredjaj (bolesnici su spavali na slamaricama itd) i primitivan način liječenja, pijavice, mast i zavoji - bili su glavni lijekovi. Uz to su trpjeli siromašto do oskudice. Ipak nije mnogo trebalo, da je nova nastavnica zadobila povjerenje bolesnika. Kad joj je p. Teodozije razjasnio svoje namjere s njom i bolnicom, koju on želii proširiti, ona je velikodušno prihvatila teret žrtve, koja ju čeka. Izvela je sve planove p. Teodozija. Dva

dana, iza kako je M. Terezija došla u Chur, već je Teodozije kupio zemljište za bolnicu Sv. Križa u Chur-u. Nije prošla ni godina dana, a prostorije u prvotnoj bolnici bile su pretjesne. Počinje s novogradnom na jugu grada. Gradnja se nastavila unatoč svim poteškoćama i bolnica je već 1853 dovršena. Imala je posve nov namještaj, instrumente itd. Sirotinja dobiva u njoj znatan popust. Uz bolnicu su kupili kuću, gdje su otvorili penzionat, sirotište sa školom, ubožnicu, a podigli su i ekonomske zgrade. Tu bijaše kandidatura i novicijat.

U to se bližio veoma opasan lom unutar same kongregacije. Majka Bernarda (glavarica u Menzingenu) nije htjela ni čuti, da bi se djelovanje kongregacije imalo proširiti i na Karitas. Uzalud ju jep. Teodozije upućivao. Bio je za to ovlašten od Sv. Stolice i biskupa. Konačno podje u Ingenbohl i 1855. kupi nižijski dvorac, jednu staru seljačku kuću s nešto zemlje. - Imao je u džepu 5 franaka, a cijela je kupovina stajala 45 hilada franaka. Već je u proljeće 1856. uredio sve za stanovanje i pozvao sestre iz Menzingena i Chura, da se presele u novu maticu. Menzingen je o otkazao. Majka se Bernarda opirala pomisli, da bi sestre uz učiteljsku službu djelovale i u različitim područjima karitasa. Ona je htjela imati samo sestre učiteljice, a ne uz učiteljice još i sestre za karitas. Posebno se protivila, da bi koja sestra učiteljica mogla ili čak morala prijeći na karitativni rad, kao što je to bio slučaj kod majke Terezije. Teodozije nije mogao ostati na pola puta. Vrijeme je tražilo, da katolici u Švicarskoj i po cijelom svijetu, osim samostalnosti u školstvu pojačanim asnagama rade i na karitativnom i socijalnom polju. Sva su ova područja bila prijeko potrebna. Crkva je trebala takovu družbu u Švicarskoj, koja će se svemu posvetiti. Nije se žacao i onog najopasnijeg, da dodje do bolnog rascijepa, što može prouzročiti propast jedne ili druge polovice, a možda i cijelog pothvata. Na sreću se nije dogodilo ni jedno ni drugo, premda su krize i na jdnoj i na drugoj strani bile veoma teške.

M. Terezija postaje časnom majkom odcjepljene družbe s maticom u Ingenbohlu. P. Teodozije se odrekao sviju svojih prava na Menzingen. Nova je Družba sa svojom maticom u Ingenbohlu 1856 g. počela svoj rad u mnogim dugovima, ali je čitavom pothvatu stajao na čelu nesebični organizator, a uz njega i redovnica, koja je imala voditeljski talenat, te je pogadjala što će biti ispravno i pravilno lučila, što ne valja, pa je to na vrijeme odstranila. Ona je još za Teodozijeva života dalekovidno ocijenila neke stvari. Kod toga je izvrsno lučila samu ideju od njezinog ostvarenja. Tako je na primjer u načelu posve odabravala svaku idejnu socijalnu akciju p. Teodozija, ali se nekima protivila s obzirom na izvedbu, jer je predvidjala njihov neuspjeh. To vidimo iz slijedećeg dogodjaja za otsutnosti p. Teodozija došao je upit leitmeričkog ordinarijata, gdje se traži razlog od p. Teodozija, zašto želi kupiti tvornicu u Oberleitendorfu. Njezin je odgovor bio: 1. pokušati priskrbiti posla i zaradu. 2. Pokatoličiti tvornice. 3. Dobitak upotrijebiti za dobre svrhe, da tvornice služe dobru. 4. Izmedju tvornice i radnika stvoriti pravičnije odnošaje. Ona je znala rijetkom okretnošću dati stvarima sigurnu podlogu, a to se se očitovalo u svim nevoljama, koje su je smašle poslije smrt p. Teodozija (1865). Zakopana u dug nije mislila ništa drugo nego samo da spasi ugled velikog utemeljitelja, koji je skrhan od prevelikog napora prerano umro.

Karitas bijaše njezino mezimce. Bolnice, ubožnice, zapuštena djeca sve je to u njoj imalo majku. Kad je bijesnio austrijsko-pruski rat (1866-1867)., a zatim njemačko-francuski rat(1870/71), ona šalje sestre na bojište. Ona izradjuje naredbe za vojničke lazarete u Pruskoj, Rajnskoj Badenu itd. stoga je na zemaljskoj Švicarskoj izložbi(1938) visjela njezina slika, a pod njom je pisalo: Organizatorka dobrovoljnih lazareta, sveta života.

U vrijeme, kada se još kongregacija davila u dugovima - pet godina iza smrti Teodozija - otvorila je 51 kuću. Napose se brinula za gluhonij

mu djecu otvorivši u Schwyz-u takav zavod. - Sada se u Rimu vodi proces za njezinu beatifikaciju.

c/ Pedagoške direktive u "Konstitucijama" i "Kažiputu"

Glavna je svrha kongregacije Milosrdnih Ingenbohlskih sestara vlastito posvećenje, koje postizavaju obdržavanjem triju evanđeoskih zavjeta, a ubukom u školi, dvorbom siromaha i bolesnika imaju služiti Bogu i vježbati se u kršćanskoj ljubavi prema bližnjemu (Konstitucije, Đakovo, 1925. str. 15, t.1.).

U odgoju se imaju sestre poveditи za stalnim prokušanim načelima razuma i odgojne vještine...(str.145. čln. 160). Kod toga je vjera temelj cjelokupnom odgoju (Ib. 145, čl.159.).

Sestrama je zabranjeno prekidati obuku preko određenoga vremena, jer je to pogubno i posve se protivi pedagogiji. To odgovara i djecu i roditelje (Kažiput, Đakovo, 1927, čln. 183.).

Učiteljica se ima pripraviti za svoja predavanja do u posljednje tančine (sitnice), /str.135. čl. 185./.

Dužnost je učiteljice, da djecu od prvog dana pa do posljednjeg priučava poslušnosti, redu i vršenju dužnosti (str.137, čl 186).

Kao nagrade, koje ne smiju biti pretjerane, služe sličice ili kakav znak (čl.186).

Kazne su pedagogijski lijek, pa se moraju upotrebljavati s ljubavlju. Kad je učiteljica uzrujana ili srdita, ne smije kažnjavati.

Domaće zadaće moraju učiteljice s djecom dobro pripravljati. U pismenim radnjama treba učiteljica malo zadavati, ali se to malo ima dobro izvoditi (str. 187., čl. 189.).

Što se tiče ručnog rada, učiteljice će nastojati, kako bi učenice naučile plesti, šivati, krpati, da to mogu samostalno izvoditi.(čl.193).

Kod toga će paziti, da ih ne razmazi "počimanjem" ili pomaganjem. (čl.192).

Od kreposti stavlja "Kažiput" na prvo mjesto ljubav, zatim pravednost (bez ljubimaca), koja se mora spojiti s blagošću (da ne bude nesmiljenosti), i treba ostati uvijek mirna (čl 197). Jednako se mora čuvati hirovitosti (čl.198).

d/ Pregled sadašnjeg djelovanja Instituta

Kao što školska braća imaju svoje zavode u velikoj većini u samoj matici zemlji, što je normalno i za druge institute, tako je i s Ingebohlskim časnim sestrama. U samoj Švicarskoj radi oko 2.500 časnih sestara u matici i u raznim ostalim školama, bolnicama i socijalnim ustanovama. Tako one imaju, što se tiče školstva, 60 narodnih škola, 15 srednjih škola, jednu višu srednju školu (nicej), dvije učiteljske škole, dvije trgovačke škole, 51 domaćinsku školu, 25 škola za ručni rad, pet instituta za gluhonijeme i zaostalu djecu, jedan pedagoški kurs za majke, dvije bolničarske škole.

Bolnica imaju 34, zatim 64 ustanove za bolničku skrb, jedan sanatorij za tuberkulozne, jedno sklonište za umobolne, 7 socijalnih posjetišta za TBC.

Od socijalnih ustanova za mladež imaju 4 sale za dojenčad, dva obdništa za malu djecu, 39 dječjih domova, 61 djeću školu.

Od socijalnih ustanova za odrasle imaju 10 gostinjaca za siromašne, 73 gradske kuće, 10 azila za starce, jedno odmaralište za majke, 10 odmarališta za gospođe i djevojke.

Izvan Švicarske imju 11 provincija. U misijama rade na tri mjesta: Indija (1894), Manažurija (1927), Amerika (1912). Osim toga u Švicarskoj su izravno podvrgnuti institutu u Rimu i u Engleskoj.

Među prvim provincijama utemeljena je posredovanjem đakovačkog biskupa Strossmayera (kao treća po redu, iza češko-moravske i Gornje-austrijske) provincija u našim krajevima sa sjedištem u Đakovo. Sada ima u toj provinciji u svemu oko 800 sestara, koje rade u 40 zavoda, dok su 1941 zaposljenje u 51 zavodu sa 90 djelatnih središta.

Odgojna misija i djelovanje kongregacije sestara KLANJATELJICA Predragocjene Krvi

Početci su kongregacije usko povezani s djelovanjem Sv Gaspara del Bufalo (1786 - 1837), koji je osnovavši misijsku ustanovu svećenika Predragocjene Krvi, mislio i na ženski ogranak. U tom mu bijaše prva suradnica i utemeljiteljica bl. Marija de Mattias (18o5- 1866).

Već se od prvih dana postajanja ženskog ogranka očitovalo u njemu prema potrebama vremena i mjesta apostolsko djelovanje u smislu poučavanja vjeronauka i držanja škola. To je ostalo i sadašnjim konstitucijama: "Pouka i odgoj mladeži sačinjavaju glavno djelovanje Kongregacije klanjateljica Predragocjene Krvi" (Ustanove Kongregacije sestara Klanjateljica Predragocjene Krvi, Banja Luka 1936, str, 233-/234.)

U početku su sestre imale poteškoća. Biskupi, koji moraju bdjeti na čistoćom nauke, nijesu lako podijelili " veniam legendi" Mariji de Mattias jer su prije svega morali biti na čistu, da je ona posve dorasla tom poslanju, a isto tako njezine duhovne kćeri. Medjutim je Mariju njezin otac divnim pedagoškim taktom i ljubavlju vec od malena poučavao u tajnama svete vjere, a Gospodin je svojom milošcu umnožavao u njoj potrebne darove do karismatičke visine (Teresa Francioso, La Beata Maria de Mattias fondatrice delle suore Adoratrici del Preziosissimo Sangue, Roma 195o, p. 4, 39).

Nesebican i požrtvovan rad bležene utemeljiteljice privukao je pažnju mnogih, pa je trebalo misliti na jače organizacione temelje i na samu dozvolu Svete Stolice. Na pravilima se počelo raditi 1846. ,a tek su godine 1897. odobrena od Svete Stolice. Tada je već kongregacija sestara Klanjateljica Predragocjene Krvi imala svoje kuće i provincije ne samo u Italiji, već i u Švicarskoj, Njemačkoj, pa i u našoj Bosni. Njihov se rad odvija pod jurisdikcijom biskupa. Danas imaju dvanajst provincija.(pet u Italiji, tri u Sj. Americi, jedna u Braziliji, Njemačkoj, Jugoslaviji i Poljskoj s ukupnim brojem članova 289o i 9o novakinja.)

Časne sestre Predragocjene Krvi došle su u Bosnu 1879 na poziv trapijskog priora Franje Pfannera. Bilo je to u doba kulturnog boja u Njemačkoj, kada je jedan ogranak sestara ostavio Njemačku i pošao preko oceana u Sj. Ameriku (Illnois), drugi je dio pošao u Voralberg (Tirol), a sedamnaest sestara i dvije kandidatkinje došle su na mjesto, koje je nazvano "Nazaret".

Tko bi mogao izbrojiti poteškoće i veliko siramaštvo, što su ga morale podnositi novo nadošle sestre. Ipak je broj sestara u malo vremena (iza dvije godine) porastao na 45. Od godine 1846 šalju glavarice samostana Nazaret svoje sestre na ispite za učiteljice u preparandiju sestara Milosrdnica u Zagreb.

Sestre su imale pučke škole u jedanaest mjesta u Bosni, a usto i gradjanske škole u Nazaretu, Banja Luci, Bihacu, Jajcu i Zenici. Gradjanska je škola u Banja Luci postala gimnazijom.

Na drugim su mjestima imale obdaništa i zabavišta (Dalmacija: Primošten, Kažanac, Šibenik, Olib; Hrvatska: Karlovac, /1928 /, Zagreb /1933 U vecini su spomenutih kuća imale sestre mogućnosti da poučavaju djecu u sviranju, spremanju za prvu Sv. Pričest, a u pomanjkanju svećenika ili u njihovoj preopterećenosti imale su vjeronaučnu obuku.

Glavna su načela njihova pedagoškog rada slijedeća:

Ponajprije: "Učiteljice neka ne idu u školu nepripravne(Glava II. - čl. 2 - točka 5o4). Strogo je zabranjeno tuci ili davati narazborite kazne, ako bi koje gojenica bila nepopravljiva, neka se to javi roditeljima "(t. 5o5)." Izbjegavat će svaku pristranost gojeci prema svime istu brižnu i svetu privrženost"....."neka budu ljubezne majke" (t. 5o6).

"Vrlo je zgodno u zajednicama, gdje je više sestara učiteljica, da se kadkada pod predsjedanjem predstojnice drži sastanak, da se raspravlja o školskim pitanjima te se ispita, da li se ima što primjetiti ili ispraviti u metodama, koje se upotrebljavaju. Na tim sastancima, koji se mogu

s dopuštenjem Majke Provincijalke držati i medju učiteljicama raznih kuća, sestre će se ljubezno medjusobno posavjetovati i ni jedna se ne će zato uvrijediti, ako joj stave kakovu opasku o metodi poučavanja ili o načinu postupka sa gojenicama" (točka 51o)"

Što se tiče poučavanja vjeronauka, Ustanove su na poseban način istaknule, koliko se ima raditi oko njegova izučavanja u postulaturi i u novicijatu, jer je to jedna od bitnih djelatnosti Kongregacije od njezina početka i jer se u tome posebno istaknula njihova utemeljiteljica Marija De Mattias (točka 5o1).

U vezi s poučavanjem vjeronauka časne sestre su dužne uložiti svu revnost u ovo djelo učeći i opširno tumačeći djeci, što treba znati o našoj svetoj vjeri, one će im tumačiti dužnosti.....pri tome će uložiti svu brigu oko toga, da njihova vjera postane živa i djelotvorna. Ovoj će se vrsti apostolata posvetiti ne samo školama svoje Kongragacije, već i u crkvama i u župnim dvorovima, kada to budu tražili župnici (t. 5o2).

POSTANAK I RAD DRUŽBE K Ć E R I B O Ž J E L J U B A V I

1. Postanak kongregacije Kćeri Božje Ljubavi.

Kongregaciju Kćeri Božje Ljubavi privela je u život uz pomoć Božju Franciska Lechner.

Rodom je (z I. 1833) iz Edlinga (Bavarska). Godine 1849 položila je ispite za stručnu učiteljicu kod sestara Notre Dame u Minchenu. Posvećuje se učiteljskoj službi, radi s gluhonijemom djecom u Minchenu (1864 - 1865). Nešto kasnije radi na dobrotvornoj ustanovi Društva Božje Ljubavi." kao suradnica svećenika de Pozzo (Švicarac). U Ebesburgu je radila osnovavši pučku školu i sirotište sa siromašnom radničkom djecom. Zanimljivo jeizmećajno spomenuti, da je sestra Franciska tu ustanovu besplatno pustila nekoj svojoj znanici.

1868 polazi u Beč i tamo osniva družbu Kćeri Božje Ljubavi sa izrazito jakom socijalnom - karitativnom oznakom djelovanja. Najviše se bavila oko djevojaka, koje su odlazile u službu kao kućne pomoćnice. Problemi tih duša, kada su postale nesposobne za rad odnosno bez namještenja ili kad prelaze iz sela u grad bez mogucnosti uposlenja, a i one koje su se razbolile. sve je to bilo predmet njezinog zbrinjavanja. To su glasoviti Marijini Zavodi, koji su u roku od četiri godine djelovali ne samo u Beču, već i Bernu, Budimpešti i Troppau.

Prigodom dvadeset pet godišnjice osnutka družbe, ona je imala dvadeset i sedam zajednica i blizu šesto sestara (1893). Malo iza toga umrla je skršena mnogim naporima osnovateljica Franciska Lechner (14 travnja 1894). 1947 započeo je informativni proces za njezinu beatifikaciju.

2. Djelovanje Družbe Kceri Božje ljubavi u svijetu i kod nas.

Družba Kceri Božje ljubavi djeluje u više država Evropskog i Američkog kopna. Osim Austrije, gdje se nalazi kuća matica, družba ima svoje provincije u Čehoslovačkoj (dvije), Madjarskoj, Poljskoj, Jugoslaviji, Njemačkoj, a u novije vrijeme kongregacija ima kuću u blizini Rima, a sada se radi na tome, da se kuća matica preseli u Rim.
Osim spomenutih provincija postoji još i engleska, a izvan našeg kontinenta još i Sjeverno američka i brazilijanska.

Kćeri Božje ljubavi počinju svojim djelovanjem kod nas u Sarajevu (1882), kada im je nadbiskup Stadler darovao malenu kućicu s vrtom, koju je kupio od nekog muslimana. Tu je zapravo počeo svoj razvitak Zavod Sv. Josipa, koji ima ponajprije svoju pučku školu i sirotište, a od 1884 i učiteljsku školu. To je bila do godine 1911 jedina učiteljska ženska škola u Bosni. Tu je kasnije uz zabavište, zanatsku i građjansku školu bila

i provincijalna i novicijatska kuća (od godine 1919). Usto bijaše tamo i konvikt za učenice, a i dom za kućne pomoćnice. U istom je gradu još za života utemeljiteljice osnovan Zavod Sv. Augustina sa školom i zabavištem.

Od podružnica valja ovdje spomenuti Tuzlu (s osnovnom i kasnije građanskom školom), Beograd (osnovna škola i zabavište), koje su bile također osnovane za vrijeme života utemeljiteljice. Družba ima danas svoje kuće u Dubrovniku, Splitu, Koprivnici (od 1925 , tamo je bila i ženska gimnazija), Križevcima, Petrinji i Zagrebu (osnovane 1928), gdje se nalazi i provincijalna kuća.

U novije se vrijeme sestre, članice Kćeri Božje ljubavi, s mnogo zanimanja i požrtvovnosti spremaju na apostolat pomoćnog djelovanja u dušobrižništvo po župama. Već u kandidaturi i novicijatu upoznavaju se i osposobljavaju se za apostolat u župi. Od 1936 godine novicijat traje dvije godine.

3. Pedagoški rad Kćeri Božje ljubavi

Sama pravila govore o tome, kada izlažu svrhu družbe "posvećuju se pak napose odgajanju i stalešKom obučavanju kćeri iz građanskih i činovničkih, pa i siromašnijih i posve siromašnih obitelji " (Konstitucije Kćeri Božje ljubavi, Sarajevo 1928. str. 3 točka 2)

Opća pravila, koja govore o djelovanju učiteljica i voditeljica, sadrže takve pojedinosti, koje nam mogu pokazati duh nastojanja časnih sestara u odgoju i obrazovanju djevojaka. Tako je na primjer uz svrhunaravna sredstva (molitva) posebno naglašeno da sestra nadglednica "marljivo primjenjuje pravila uzgojoslovlja" (str. 8o t. 17.). Kod opomena ili pouka "valja poštediti osjećaj časti".

"U odgojnim nastojanjima valja paziti " i na druge stvari, koje spadaju na pravu uljudnost...daleko od isprazna i odvratna preuvjeravanja" (str. 83 t. 1o). U mnogim točkama Konstitucija " nailazimo na primat kreposti pred znanjem. Zadaća je učiteljica ne samo da svojim učenicama podavaju korisno znanje, nego da u prvom redu njihova srca obrazuju za ljubav prema Bogu i za krepost (Str. 82 t. 1.). Opomena, ukor, kazna kao pedagoško sredstvo djelovanja učiteljice postavljeno je u granice samosvladavanja u visokom stupnju, jer se od nje traži, da sačuva duševni mir i vlast nad sobom i neka se ne pokaže strastvenom ni kada kori ni kada kazni" (str. 83. t.7).

Briga za slabije učenice, nastojanje oko savjesnog spremanja, da nastava bude jasna i prema shvaćanju učenica, a obučni postupak povezan i živahan, tek su neki od osnovnih postulata svake dobre nastave, koje ovdje želimo istaknuti, a za Kćeri Božje ljubavi to su stvari budno savjesti. Jednako je sestrama učiteljicama stavljeno na dužnost, da tako zv. "naručenim opetovanjem" gradiva utvrđuju znanje kako bi se ono što bolje utvrdilo. U takvu postupku valja najprije pitati obzirom na teže stvari bolje učenike, a tek poslije slabije. Onima, koji se kod toga istaknu vrlo dobrim znanjem mogu se podijeliti manje nagrade (str. 84 t. 1.) "U čitavom postupku, a naročito kod nagrada i odlikovanja, treba da vlada najveća nepristranost ..... treba da se nagradi i odlikuje samo krepost, marljivost i napredak. (točka 13).

S L U Ž A V K E M A L O G I S U S A

Među redovničke zajednice, koje su osnovane i razvile znatnu djelatnost kod nas, valja ubrojiti Služavke Dječaka Isusa. Njihov je osnivač Dr. Josip Stadler, monsinjor, (1o43 - 1918), prvi nadbiskup Vrhbosanski. Budući da je i sam kao dijete ostao bez roditelja, a radio je kao nadbiskup pod teškim okolnostima, nastojao je napose da osnuje redovničku kongregaciju, koja će se brinuti za sirotinju. Zato je posebno

svrha spomenute zajednice, da odgoji izloženu djecu ili siroč-d i da se brine za sirote žene i milosrdno pomaže zapuštene siromahe (Ustanove Družbe Služavki maloga Isusa, Sarajevo 1931. str. 3. I. dio, gl. 1. čl. 2.)

Družba je osnovana 1890 godine s kućom maticom u Sarajevu. Pravila su konačno potvrdjena 1912 godine (Ustanove ...., str. 142).

Prigodom pedeset godišnjice družba je brojila 320 članova sa trideset i dvije podružnice, a sestre su radile u školama, dječjim zabavištima, obdaništima, sirotištima, ubožnicama, raznim domovima. (Tumač Ustanova i običaji Družbe Sestara Služavki maloga Isusa, Sarajevo, str. IX.).

Sada je kuća matica prenesena u Zagreb. Družba ima oko tristo pedeset zavjetovanih sestara, oko trideset filijala, od kojih se jedna nalazi u Belgiji od 1956 god. U Zagrebu se brinu za obrazovanje duševno zaostale djece.

KARMELIČANKE PRESVETOGA SRCA ISUSOVA

Od mnoštva utemeljitelja različitih redova i družbi samo su neki izuzetci, koji su bili u svojoj mladosti ili čak u odraslo dobi nekatoličke vjeroispovjesti. Medju ove posljednje ubrajamo Anu Mariju Tauscher van den Bosch.

Potječe iz evangeličke porodice. Otac bijaše pastor, a kasnije superintendent. Plemenita joj se majka, uz kućne poslove, mnogo bavila oko sirotinje, pa je tu Ana Marija brzo naučila apostolat. Bila je najstarije dijete. Imala je dosta poteškoća sa svojom pahuljicu. U godini 1874., kad da joj je bilo jedva dvadeset godina (rodj. 1855), umre joj majka. Sama je preuzela kućanstvo, vodstvo društva, i brigu za siromahe (Die Dienerin Gottes Mutter Maria Teresia... Selbstbiographie, Steyl 1954., str. 18) U dvadeset drugoj godini saznade, da neki ljudi na glasu pobožnosti ipak vode grješni život, pa ju je to u velikoj mjeri sablaznilo, da je nekako nila upravo prekinuti s vjerskom praksom uopće i samo težiti za krepošću. Nakon šest tjednog prekida nije mogla dalje jer ju je obuzela neopisiva čežnja za Bogom i vratila se natrag milotvornom i vjerskom životu (Ib 2 .) Ušto je imala zvatnu sklonost mrtvljenju. U njezinu se srcu razbuktjela silna želja za kakvom žrtvom (ib. str. 26). U Kolnskim je novinama pročitala, da jedna tamošnju gradsku umobolnicu potrebna nadstojnica. Brzo napiše svoju ponudu i dobije odgovor, da može nastupiti. Tu je radila s mnogo uspjeha kod bolesnika. Upoznala se i s katoličkim dušobrižnicima, te je 1888 god. prešla na katoličku vjeroispovjest. Nato ju je otac razbaštinio.

S velikim je žarom i heroizmom ušla u život prepun neizvjesnosti. Kroz čitav se njezin život provlači trpljenje, osjetljivo siromaštvo, a u kritičkim časovima sjena strašnih kleveta.

Ostavši bez namještenja, primili su je u neki samostan, gdje je obavljala najskromnije poslove. Kasnije ju preporuči neki redovnik, pa je primljena u kuću madame de Savigny u Berlinu. Tu je na putovanjima u pratnji spomenute gosp. izvanredno mnogo naučila. Kada joj je ta plemenita gosp, dala sedamsto maraka kao nagradu za njezinu prat nju na putovanjima, a. a. Tauscher pošalje sto maraka u samostan, gdje je imala gostoprimstvo, sto maraka utroši za svoje potrebe, a za preostalih pet stotina maraka pokupi najnužnije pokućstvo za dom Sv. Josipa, koji je imao biti domovinom djece, koja su ostala bez domovine (Heimat für die Heimatlose Kinder). Trebalo je naći prostorije, pobrinuti se za uzdržavanje djece. Ovu je posljednju brigu prepustila zaštitniku doma sv. Josipa. Bilo je to god. 1891. (ib. str. 63). Već u tjeku prve godine doma opstanka spomenutog doma dobila je od Mons. Jahnel-a, delegata za Berlin, pismo nepovjerenja za zahtjevom, da u roku od tri mjeseca napusti dom (str. 81.). Bilo je zabranjeno njoj sabirati milodare za dom, a povrh toga je spomenuti delegat povukao svoju preporuku za dom i naredio, da mu se dostave

na uvid sabirne akcije za sakupljanje milostinja. Od toga je dama doživljavala najviše neprilika od svećenika, pa i od biskupa. Opoziv dozvole za sabiranje milodara bacio je temeljito sumnje.

Već se za života Utemeljiteljice očitovalo napredovanje Instituta preko svih očekivanja i usprkos nadprosječnih neprilika sa strane crkvenih ljudi. Sama je Utemeljiteljica za svoga života osnovala 58 samostana i domova za djecu odnosno starce.

Njezina nam autobiografija nam o tim podvizima govori sa zasebnom uvjerljivošću. Ona je bila u stanju za nekoliko sati svršiti posao, koji bi inače trajao barem nekoliko tjedana. Kod toga nije bilo novčanih pokrića, da se isplate svote za zemljište i eventualne zgrade, a kuće su djelovale redovito na divljim okrajcima velegrada, u kojima je živjela velika sirotinja.

Osnovateljica bijaše osoba velikih pedagoških sposobnosti i sveta života.

Posjedovala je dar vodstva u velikom stupnju. Ona zapravo nije nikada bila u novicijatu, a nije bila ni u neposrednoj prilici, da se uputi u katoličku praksu odgoja, kako ga u prosjeku vode časne sestre po svojim raznim ustanovama. Ipak su njezini domovi bili prepuni djece, koji su, uza sve siromaštvo, imala zdrav stan, mnogo prilika za igru (na posebnim igralištima, koja su bila integralni dio svakog doma) i materinsku duhovnu ljubav časnih sestara. A časne je sestre zapravo jedina ona formirala u početcima družbe i kroz dugi svoj život (1855-1938).

Heroizam njezina života sjaji na svakoj stranici njezine autobiografije. Gotovo trideset godina - uz dopuštenje svoga ispovjednika - ona ne uzima kuhane hrane. Njezin Karmel, kao i Karmel uopće, nema u pravilu mesne hrane. Ona se kuha izuzetno za bolesne, kada je potrebno, da uzdrže ili povrate potrebne sile. Odredila je, da ne će biranti ispovjednika. Godinama se ispovjedala kod župnika Fleischa (Berlin), koji je vodio izravnu borbu protiv namjera, da se osnuje red. On je u ispovijedi i inače govorio kandidaticama: Gospojica Tauscher vas vara, jer vi ne ćete tamo nikada postati sestre. Već u početku djelovanja družbe nametnuo se neki redovnik, koji je iznudio, da su njemu položile zavjet poslušnosti, a da kod toga nije bilo precizirano, u čemu se sastoji poslušnost. Od toga je čovjeka na ljudsku najviše pretrpjela, jer je on posvud onemogućivao širenje družbe. U svojim je zahtjevima, kao ispovijednik išao tako daleko, da je od Tauscher-ove tražio apsolutnu poslušnost (Ib. str. 95). Heroizam bijaše i u tom, što je osnivala samostane na periferiji gradova, gdje su bile tako pogibeljne prilike, da su svećenici poddanu bili napadani i u smrtnoj opasnosti po život (str.201, g.1907. u Ujpestu, radničko predgrađe Budimpešte).

Mlada i nadarena sestra Lucija htjede, da se Karmel Božanskoga Srca Isusova posveti školstvu. Učinila je rascjep u kongregaciji, ali je Utemeljiteljica čak pomaže, da ostvari svoje ciljeve (str. 247).

Toliki uspjesi, veliki i pokornički i svet život pribavio joj je poštovanje kod svojih susestara i kod crkvenih i necrkvenih ljudi. Nije prošlo ni 15 godina iza Utemeljiteljičine smrti, i već su crkvene vlasti (2.II.1952.). započele informativni dijecezanski proces.

Informativni se proces završio već 3. listopad 1957. On se smjesta nastavio u Rimu kao proces za beatifikaciju i kanonizaciju Utemeljiteljice. Kako berlinski delegat nije nikada ispravio nepravdu nanešenu njezinu imenu, neki su ljudi upravo nastojali, da na toj činjenici grade i onemogućuju njezino nastojanje oko podizanja domova, primanje u dijecezu i smetali su radu oko proširenja novoosnovanog reda Karmeličanki Božanskog Srca Isusova.

Ideja osnutka novog reda nije joj nadošla iz vlastite smisli, već je to bilo nadahnuće odozgo. Ne znam, da li bi se ikoji čovjek mogao dati na tu smionu zamisao i spojiti veoma strogo pravilo Karmela, kako ga je ostvarila Sv. Terezija od Isusa s aktivnim zaposljenjem redovnica

oko odgoja siromašne i zapuštene djece i brige za starce.

Posebna je svrha spomenute kongregacije da promiče duhovno dobro bliženja, i to ponajprije kršćanskim odgojem siročadi i napuštene djece, ali samo nižih slojeva, zatim podupiranjem siromaha i napuštenih, napokon poučavanje u kršćanskom nauku. U tu svrhu kongregacija smije imati domove za starce i starice, za siromašnu i napuštenu djecu, i domove duhovnih vježbi za žene i djevojke (Konstitucije Karmeličanki Božanskog Srca Isusova, poglavlje I., t.2.).

Povrh svih djela, sama je Utemeljiteljica Karmela Božanskog Srca Isusova dala na obavljanje kućnih misija, a i njezine su suradnice sudjelovale u tom pogledu te su brzo imale izvanredne uspjehe (napose u Berlinu, Münchenu, u USA). Budući da su svoj rad ustrajno provodile među najsiromašnijima, a sama su okušala siromaštvo, koje je često graničilo sa nestašicom najpotrebnijih stvari, napose u hrani, mogle su razumijet, strpljivo slušati, rado pomoći, jer su se uvijek našli dobrotvori i za njih i za ostalu siročad. Kućne su misije, kojima se posvećivao jedan dio sestara izazvale začudne preobražaje u dušama, koje su za katolicizam bile gotovo izgubljene (Die Dienerin Gottes Mutter Maria Terese... Selbstbiografie, Steil 1954. str. 90. 202., 302.).

Prve naše veze s Utemeljiteljicom došle su preko društva Sv. Rafaela i zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera. Društvo se Sv. Rafaela zauzelo, da sestre Karmeličanke pomognu oko Hrvata iseljenika u Americi. Istodobno je Utemeljiteljica zamolila nadbiskupa, da u njegovoj nadbiskupiji otvori kuću (str. 293). Bilo je to (oboje) 1913. godine.

Već iste je godine majka Terezija poslala dvije sestre u Zagreb, da izvide i da nađu prikladno mjesto za osnutak samostana. Četiri godina kasnije došle su konačno u Zagreb 4 sestre iz Beča i počele raditi na Kvaternikovoj cesti. Kasnije im je nadbiskup poklonio svoje imanje u Laskovcu (1919), kamo su se preselile sa djecom. Tamo ih je osobno posjetila Utemeljiteljica 1920 godine. Pet su godina kasnije kupile zemljište na Vrhovcu, gdje je 1931 sagrađen samostan, koji danas služi kao provincijalna kuća. Tamo se od 1942 nalazi i novicijat. Treći je samostan kongregacije osnovan 1940 u Poreču (Župa Vrišlin). U sva tri doma imale su sestre na brizi djecu sve do 1946/47. godine. U Zagrebu se sada bave odgojem djece od 4 mjeseca do 3 godine.

S Hrvatima u Americi imale su časne sestre Karmeličanke najviše dodira u istočnom predgrađu Chicaga, gdje se od 1923. godine nalazi kolonija Hrvata u nekoliko stotina drvenih kuća (Ib. str. 336).

Među postulatima odgojnih nastojanja Utemeljiteljica napose ističe obiteljski način odgoja u domovima za djecu. Ona sama podvlači: "Nijedna nadstojnica nema pravo, da razbije obiteljski sustav, kako je uveden u domove Sv. Josipa, a odobren je od najviših autoriteta. K ovome obiteljskome sustavu bezuvjetno pripada mali broj djece. On (mali broj djece) je upravo prvi uvjet".

Budući da u odgoju lako prevladava bilo koja krajnost, pa se podkrade pogreške prevelike strogosti ili pak opasne popustljivosti, Utemeljiteljica upozorava, da je u tim pogreškama opasnija prevelika strogost, jer ona ogorčuje srca.

Ako se hoće uspješno odgajati dijete, mora se u prvome redu nastojati oko zdravoga i normalnoga rasta djeteta, jer u zdravome tijelu živi zdrava duša, kako se to obično kaže.

Razborita će i vjerna odgojiteljica ponajprije studirati svako pojedino dijete. Ona će sama veoma rijetko kazniti, i to nikada u ljutini i srdžbi.

Utemeljiteljica traži poznavanje prirodnih darova kod odgojenika, njihova nasljedna opterećenja, obiteljske prilike, a to sve valja vagnuti u svjetlu milosti, pa će tada svaki nemili sud o drugima zamrijeti (Isp. Autobiografija, str. 311.).

DRUŽBA "KĆERI MILOSRDJA" TREĆEG REDOVNIČKOG REDA SV. FRANJE

Kćeri milosrdja su kao crkvena družba redovnica benjamin medju redovnicama juris pontificii (g.1956).

Počeci družbe Kćeri milosrdja ostvaruju se u poratno vrijeme 1919 godine u mjestu Blato (otok Korčula). Utemeljiteljica Družbe i sada generalna glavarica Marija Petković i pet susestara obučene su u redovničko odijelo 4.listopada 1920. To je ujedno i dan utemeljenja Družbe Kćeri milosrdja.

Povijest širenja Družbe i njezina apostolskog djelovanja mogli bismo razdijeliti u dva dijela.

Prvi se dio - od 1919. do 1936 godine - odnosi na Družbin rad kod nas. Počevši od karitativno-socijalnih ustanova u kući matici (Sirotište, ručka kuhinja) nastavljaju Kćeri milosrdja svoje djelovanje u raznim mjestima i bolnicama brinuci se oko siromašnijeg i najsiromašnijeg sloja ljudstva i pomažuci katehizacijom, odgojem sirocadi i raznim drugim djelima milosrdja njihov duhovni napredak. Medju jača žarišta sestrskog djelovanja, osim prvotne kuće matice, valja spomenuti i ostale u ono doba utemeljene filijale: Subotica (Dječji dom "Kolijevka", gdje bijaše na njezi oko 100 djece), Zavod i Sirotište Sv. Terezije M. Isusa u Subotici, gdje bijaše 40 siromašne djece, a u obdaništu 70 djece; Šestine (kraj Zagreba). dječji dom s 80 djece i obdanište (30 djece); Zavod Sv. Josipa u Splitu; Samostan Majke Božje Vinogorske (Vinogora), sestre su imale "malu školu" s 80 djece.

U spomenutim i drugim mjestima sestre su se brinule za bolesnike. Osim toga su radile u dvije bolnice (banovinska bolnica Zemunik i Veles).

Od 1936 godine proširile se djelovanje Kćeri milosrdja na druge države, u prvom redu na države Južne Amerike.

Rad sestara na području Argentine, Paragvaja, Chile i Perua govori o njihovom heroizmu, ali i o heroizmu njihove Utemeljiteljice, koja je osobno poduzimala i sredjivala izvanredno teške zadatke i uspjela u 3 zemlje (Argentina, Paragvay i Chile) u najkrace vrijeme uspostaviti novicijate svoje družbe.

S estre ostavši svojem posebnom pozivu, posvecuju se iskljucivo socijalno i moralno ugroženim slojevima tamošnjeg ljudstva. Iako igdje, a ono tamo u Južnoj Americi može se opetovati Spasiteljeva riječ: Žetva je velika a poslenika je malo.(Mt.9,37).

Upravo je cudno, s koliko razumijevanja i ugleda sestre vode vojničke bolnice. Tu se ocituju i velike njihove dužnosti oko pouke vojnika u vjerskim istinama. Mnogi vojnici tu primaju sveti krst, a daleko više prvu svetu pricest i svet potvrdu. Mladi se ljudi vracaju svojim domovima upravo preobraženi.

Drugo znacajno područje njihova rada je nastojanje oko zapuštene djece. U spomenutim je zemljama veoma malo svecenika i upravo ne dospiju svršiti ni minimum svecenickih dužnosti. Stoga je u nekim državama do nedavna bilo oko 75% muževa i žena, da nijesu sklopili crkveni brak. Neke su žene takvi muškarci ostavili i one su primorane, da se brinu za djecu. Inače su brakovi neobicno plodni. U Paragvay-u nijesu nimalo rijetke obitelji sa 16-20 djece. Predgradja velikih gradova cesto davala neutješnu sliku skrajne bijede. Djeca su po vas dan bez svojih roditelja, bez najnužnijeg odijela, prepuštena su samima sebi i lutaju ulicama. Tu djecu treba sakupiti, dobro ih uposliti, da u igri i barem snnešto potrebne hrane mogu provesti svoje dane bez grijeha. A to cine sestre. Njihova su zabavišta izvanredno prikladna za dječju aktivnost, gdje nauče mnogo dobra.

Veliko polje njihova apostolata su škole. Njihove šestogodišnje ili sedmogodišnje škole, sa svim modernim školski priborom, daju djeci dobre temelje u početnim spoznajama. U mnogim je mjestima upravo nevolja, što je djece mnogo više, nego li ima učiteljskih sila. A pogotovo je teško s

prostorijama.

Tečajevi iz domaćinstva, daktilografije, krojenja, šivanja i sl. uvode mladu djevojku u mogućnost potrebnog zaposljenja i zarade. Zbog toga mnogostrane aktivnosti časne su sestre u spomenutim zemljama poštovane od naroda, odraslih, mladeži i djece. To poštovanje prelazi naše evropske pojmove. Kod otvaranja sestarskih kuća ne dolazi se samo biskupu, nadbiskupu, kardinalu, ili čak po više biskupa, već i predsjednik države sa svojim ministrima. To je sve iz zahvalnosti za njihov požrtvovni rad. Na jednu sestru otpada čest po 100 i više bolesničkih kreveta, koji su na njenoj brizi. Jedna jedina sestra, na primjer ima na brizi 38.000 obitelji, koje može krunicu. Istina kod toga joj pomaže 1.800 ravnitelja, ali to je posao, koji daleko nadilazi sile i mogućnost, da se taj apostolat povećava, što se tamo doista i događa.

Od 1954. g. djeluju sestre na otoku Italije svojim apostolatom u domovima slijepih i u zabavištima pa i na raznim drugim područjima apostolata. Sada imaju tamo 4 kuće. I tamo je posao veoma velik, ali je razmjerno malo sestara, jer su u Rimu tek od 1952. g. Tamo je i generalna kuća.

Sav ovaj prije spomenuti rad proizlazi iz svetog pravila i ustanova družbe Kćeri milosrđa.

Uz glavnu svrhu (slava i ljubav Božja te vlastito posvećenje) družba ima posebnu svrhu, da se sestre iz ljubavi prema Kristu posvećuju djelima milosrđa prema bližnjemu: poučavanjem djece, djevojčica i odgajanjem siročadi i prema odredbama ordinarija. Spomenuta djela imaju prednost pred svima ostalima. Ostala su pogotovita djela, koja družba preuzima: njega i dvorba bolesnika, starčića i nemoćnika, pouka u kršćanskom nauku djece i djevojčica u oratorijima za to ustanovljene... ; pomaganje misija, bilo unutarnjih bilo vanjskih, prema prilikama i raspoloživim sredstvima te prema uputama crkvenih vlasti (vidi Ustanove družbe Kćeri milosrđa, Rim 1957, str. 5. čl. 1.).

Vrhovna se glavarica ima brinuti (a isto i provincijalka sa svojim savjetom), da imaju dovoljan broj osposobljenih sestara za vršenje gornjih službi (Ustanove, str. 74. 352).

Značajno je i to, što Ustanove predviđaju, da sestre uz dozvolu župnika mogu poučavati i žene u kršćanskom nauku ili u drugim djelima pobožnosti i kršćanske ljubavi (str. 47. t. 354). Uz to sestre mogu ustupiti svoje prostorije za duhovne vježbe žena, ako ne bi bilo potrebnih prostorija.

Ovdje je mjesto, da se napose istakne veličina Utemeljiteljice u tome, što nije tražila centralizaciju svojeg instituta u jedinom novicijatu već je širokogrudno postavila, dakako sa dozvolom Sv. Stolice, pet novicijata u roku od 30 g dina postojanja. Pobrinula se osobno, da u njih ulije duh jedinstva i vrhunaravnosti osobnim zauzimanjima i primjerima.

Skromno djelo, koje je pred 40godina poprimilo tek prve obrise vanjskih nastupa, bilo je predodređeno od Božjeg milosrđa, da raste i napreduje, da se osposobi u okupljanju vjernika oko Krista u njegovoj Crkvi.

Tim svojim djelima apostolata, kojima je bio temelj i cilj svestranije i dublje pouke u vjerskim istinama i u životu prema njima, a napose sa spremanjem djece i odraslih na intenzivni sakramentalni život, družba je Kćeri milosrđa ušla u redove snažnih pomoćnika duhovne obnove u Crkvi.

II. DRŽAVNI SMJER

Pod izrazom državni odgoj razumijevamo u prvom redu tako opsežno odgojne uredbe, koje se osnivaju bilo na zakonima bilo na općoj praksi, da sama država vodi cjelokupni u svoje svrhe. Kod toga su potisnuti svi drugi nosioci odgojnih vrijednosti na liniju pomagača ili čak službenika državnog odgoja. Monopol državnog odgoja, kadkad nije poznavao ni pravih granica, a kamoli opasnosti, koje su morale proizlaziti iz tako usmjerenog odgoja.

A nije uvijek ni lako odoljeti napasti, da se prekorači granica, osobito obzirom na prava države u pogledu njezinog održanja. Odgojna prava i dužnosti, njihovu pravilnu koordinaciju između roditelja, Crkve i države, precizirao je Pijo XI. u enciklici "Divini illius Magistri" (31. XII.1929.).

Ovdje promatramo samo najizrazitije oblike državnih odgoja, da bismo mogli razabrati, kako je izgledalo "totalitarno odgajanje" u praksi i teoriji. Praksa je (za tu svrhu) razmjerno najočitija bila kod grčkih naroda, posebice kod Spartanske države. Jednako se u Grčkoj susrećemo s prvom teorijom državnog odgoja, koja proizlazi djelomično iz studija vladavina onog doba, djelomično iz prakse tadanjeg odgoja, a djelomično iz filozofskih Platonovih spekulacija.

Ovdje promatramo Spartansku državu u najvećoj njezinoj moći, kada je u odgojnim pothvatima prešla iz spontanih starih oblika k povezivanju i svijesnom unapredjivanju tradicije. Bilo je to oko 600 g. iz. pobune Helota.

Organizacija Spartanske države bez sumnje je zanimljiva i poučna u svakom pogledu. Na čelu su dva kralja. Oni imaju važnost samo na području ratnih operacija. Sudbene i upravne poslove vode petorica efora (to su zapravo sakralni predstojnici, koji vrše svećeničku službu). Vlast su njihovu sve više širili, te su u "Kosmosu" (tako Spartanci zovu svoju državu) imali najviše dužnosti. Bili su, da se izrazimo Platonovim jezikom, čuvari. Oni su bdjelili provjeravali, da li se odgoj, vježba i uopće život prema načelima kosmosa. U tome su im bili podložni i sami kraljevi. Mogli su ih pozvati na odgovornost i tada, kad se radilo o njihovu privatnom životu.

Kosmos bijaše doista svijet za sebe. To je država, koja ima puno ranjivih mjesta, jer se čitavi sustav privrede temelji na izrabljivanju Helota. Oni obradjuju zemlju pod nemogućim uslovima, stoga su dizali bune. A to je i vlastodršce prisiljavalo, da u svojoj vanjskoj politici sa svima budu najboljim odnosima, jer bi vanjska pomoć brojčano nadmoćnijim Helotima (po pet do sedam na jedno privilegirano) mogla donijeti njihovo osamostaljenje. Preko granica u svoju državu nisu puštali praktički nikoga. A kad bi se tkogod pokušao zaustaviti i postati građanin oni bi ga izbacili iz države. Poradi svojeg unutarnjeg uredjenja, oni su imali biti neprestano spremni, da mogucu pobunu Helota unište. Stoga su morali držati stalnu naoružanu vojsku, koja bijaše izvrsno izvježbana. Osim toga nijesu kupovali kod svojih susjeda ni ono, što im je bilo najpotrebnije. Jedini su izuzetak bile rudače, koje su im bile potrebne za njihovo oružje i kojih nijesu imali u kosmosu. U tome su posredovali Perioki, kojima su Spartanci dali uz neke uvjete slobodu odmah nakon zauzeća nove postojbine. Stoga su podanici kosmosa bili prisiljeni, da se služe samo onim, što je uspjevalo na njihovu državnom području, pa su i životni oblici bili na primitivnom stupnju. Za nužnu unutarnju trgovinu služili su se željeznim novcem (Berve, Griechische Geschichte, I, Freiburg im Breisgau 1931., str.158).

Iz ovih pojedinosti možemo lakše i potpunije shvatiti onaj poslovični Spartanski odgoj. Buduci da su im prijetile pogibli izvana i iznutra, što bijaše posljedica njihova državnog uredjenja, morala je država imati posve ratnički karakter. Prema tome su vodili i čitav odgoj. Svaki Spartanac pri-

pada kosmosu više od svoga poroda. Upunomoćenici kosmosa odlučuju o njegovu životu ili smrti. Ukoliko je dijete primljeno u državnu zajednicu, ima ga majka odgajati sve do sedme godine, kada prelazi u državni odgoj. U državnom će ga odgoju tjelesnim vježbama, zatim vježbanjem u baratanju oružjem i raznim natjecanjima za sigurnosnu i ratnu službu uvesti u vojničku predizobrazbu, koja se vrši do njegove 18. godine. U isto vrijeme uče se lijepom vladanju, kratkom načinu izražavanja. Muzičko obrazovanje ima služiti državi, a sastoji se od pjevanja ratničkih pjesama i pjesama, koje su se pjevale kod bogoštovnih obreda. Ovo posljednje na primjer kod svečane proslave boga proljeća i Apolona u vrijeme žetve.

Od 18.-20. godine imaju službu efeba. Ratničko se vježbanje nastavlja sve do tridesete godine, dakako u službi države.

Sličan bijaše odgoj i za žensku mladež, barem djelomično. Vježbe su bile zajedničke (koedukacija). Izrazita svrha takova postupka jest nastojanje, da se djevojke što bolje razviju i tako postanu snažne majke jakog podmlatka. Inače su djevojke imale i kućni odgoj, gdje su naučile domaćinstvo i materinske dužnosti.

Čitav dakle odgoj predvidja samo državne probitke. Stoga je njegov temelj bezuvjetna poslušnost državnoj vlasti, a isto je takova stega i u vojsci i ona obrazuje vrle ratnike.

Platon je u svojoj "Državi" i "Zakonima" posvetio svu pažnju, kako bi na temelju odgoja, koji on savjetuje, uputio državnike u izdizanju novoga pokoljenja, koje će biti nosilac sretnije budućnosti.

U svojim se raspravljanjima u mnogim pojedinostima naslanjao na špartanski odgoj, a dodao je tome odgoju svoja filozofska opažanja povezana sa mnogostrukim obrazovanjem, koje ima za cilj, da buduće državnike odgoji za filozofe. Njegova je naime osnovna teza, koju nekoliko puta na različite načine i u raznim raspravama opetuje: "Ako ili filozofi ne postanu u državama kraljevi, ili ako sadašnji kraljevi i vladari ne postanu filozofi istinski i potpuno, i ako se to oboje ne složi u jedno, naime državna vlast i filozofija, te ako (od) oni, koji sada odjelito slijede bilo jedno bilo drugo, (svi) ne budu prisilno odalečeni od vlasti, onda ne će.... prestati zlo u državama, a mislim ni u ljudskome rodu" (Država, V, 18). Istu misao donosi na početku svoga Sedmoga Pisma: "...Ljudski (se)rod ne će osloboditi nevolja, prije nego (ili) pravi valjani predstavnici filozofije dodju do državne vlasti ili vladari u državama nekom božanskom providnošću prione uz pravu filozofiju".

Njegova "Država" ima trovrsne građane. Privredni stalež (kao što su to seljaci, obrtnici), drugi stalež čine tako zvani čuvari (vojnici, činovnici), a treći vladari. Na prvi se stalež u vezi s odgojem Platon gotovo ne obazire. Svu pažnju posvećuje odgoju čuvara i vladara, koje sve zove jednim imenom čuvari. U prvom redu će za tijelo biti tjelovježba, a za dušu glazba. Pod glazbenim odgojem razumijeva širu kulturu nego li to predstavlja današnje poimanje. On time misli obrazovanje niza duševnih sposobnosti, kao što je na primjer ljepota i sklad pravilnog izricanja misli.

Gimnastički i glazbeni odgoj imaju se medjusobno usklađivati. Glazba će utjecati na tjelesni odgoj, kako ne bi dao surove ljude. Gimnastika će pomagati, da se ne raznježe.

Dakako, odgoj ne će početi samim gimnastičkim i muzičkim vježbanjem, jer su djeca još malena. Njima treba pripovijedati priče, no te priče treba očistiti od svih nepodobnih i štetnih pojedinosti, jer se njima stvara i utiskuje lik, koji im se hoće dati (Država II, 17). Za većinu tih štetnih priča traži da se izbace. Izričito predlaže i traži pročišćavanje Hesioda i Homera. Treba izbaciti ono, kako bogovi medjusobno ratuju, kako se progone i bore. To bi inače porazno djelovalo na odgoj mladeži. Pjesnici će morati pjevati o bogu, kakav jest.

Ovo su bez sumnje pozitivne vrijednosti u odgoju, kako ga zamišlja Platon. Medjutim dolazimo na pojedinosti, a te zapravo čine strukturu čitavog odgojnog sustava, te unose obrat u lijepi početak. Prva je misao o potrebi i dopuštenosti laži u državničkom poslu, kada se radi o koristi poda-

nika. On je odobravao n. račun liječenja. Državni poglavari mogu se njome služiti kao liječnici ljekovima, jer je ljudima korisna u vezi sa napretkom države (Ib, III, 3). Mogu se upotrebiti, kada se r di o koristi države i protiv neprijatelja.

Na toj pretpostavci gradi Platon mit o primjesama, koje bog čini kod poroda djeteta. Onima, koji su sposobni da vladaju primješano je zlata, zato su oni najsposobniji. Onim , koji su njihovi pomoćnici, primješao je srebra, a ratarima i ostalim obrtnicima željeza i mjedi (ib. III, 21).

Budući da čuvari imaju u sebi zlata i srebra, to neka ne teže za zlatom ili srebrom, što postaje temelj asceze za čuvare. Što više, Platon navodi, da uopće nemaju ničega svojega. Čuvari imaju stan i hranu i ostalo odredjeno zakonom.

Iza toga pokreće još teže pitanje o zajednici žena i muževa, koja slijedi iz koedukacije mladića i djevojaka. Ipak ih prije toga daje vjenčati i načiniti svečani pir. Kod toga Platon polazi od stanovišta, da je žensko posve ravno po svim sposobnostima muškarcu, samo što je muškarac jači od žene. U načelu daju ženskoj mogućnost realnog izjednačenja, te je šalje na vježb li te, gdje će zajedno sa muškim preodredjenim čuvarima vježbati posve naga kao i oni.

Požude, koje Platon ne predvidja povući će mlade ljude na bračne čine, ali će vladar svojom lukavošću i okretnim ždrijebanjem navešti na to, da samo najljepši i najbolji budu u odnosu sa najljepšim i najboljim ženam , a djeca, koja će se radjati iz takovih veza, odgajat će se u posebnim udaljenim hranilištima. Ne će biti jednak odgoj sve djece. Onu djecu, koja su ljepša i razvijenija, odgajat će na jednom mjestu, dok će drugu, koja su kljasta, sakriti na tajno i skrovito mjesto (Ib. V, 2-10).

Im tu i drugih pojedinosti, u kojima pokazuje Platon prevelike kombinacije, kao što je na primjer zakonita dob za r djanje muškaraca, odnosno žena, da država ne dodje do porod , koji su na štetu napretku njezine moći i snage.

Kad smo tako iznijeli idejni program odgoja u Platonovoj državi, prelazimo na samo plansko razradjivanje prema vremenskim razmacima i njihovu trajanju.

U tom nema jedinstvenosti u njegovu izlaganju, ako usporedimo "Državu" i "Zakone". Novorodjenče se pregleda i ustanovljuje se, da li bi njegov odgoj bio državi koristan. Od treće godine dijete dobiva prilike za igru. Ovo traje do sedme godine, kada počinju gimnastičke vježbe i traju sve do desete godine. Muzički odgoj traje od 10.-18. godine. Tada dolazi gimnastičko-vojničko obrazovanje, koje traje do 20. godine. Sada tek nastaje prva prekretnica. Ispitivanje ustanovljuju sposobnosti, pa kod koga opaze velike umne sposobnosti bit će odredjen za vodeća zvanja. Hrabre će opredijeliti za vojnu službu. - Oni nadareni polaze na daljni studij i njima se pokazuje u sustavnom razlaganju medjusobna srodnost nauke i bitka. Postepenim izučavanjem aritmetike, geometrije i zvjezdoznanstva do 30. godine uvode ih na prag dialektike. Nju će učiti svega 5 godima. ali za nju moraju biti samo najnadareniji, jer je to vrhunac filozofije. Poslje toga kroz 15 godina vježbaju se u zapovijedanju u ratu i vrše službe, koje su za čuvare. Tad mogu ovakovi najsposobniji preuzeti vodstvo u državi i brinuti se za odgoj podmlatka.

III. I N D I V I D U A L N I S M J E R

Svaki je čovjek bez sumnje svijet za sebe. Takav on već dolazi u zemaljsku postojbinu. Temelji njegove ličnosti zacrtani su za ljudsko poimanje gotovo neiscrpljivim mogućnostima kombinacija, koje nastaju kod spajanja kličnih stanica oca i majke, preko hromosoma. Tako su individuum i nasljedstvo usko povezani. U tome leži nerijetko i tajna roditeljskih uspjeha kod odgoja djece, jer se oni jedini mogu najbolje uživjeti u onaj svijet djetinje duše i njezina života u zajednici sa tijelom, koje je baština roditeljskih i djedovskih vrlina, a nažalost i veoma često mnogih ili samo pojedinih mana.

Svako je zdravo odgojno nastojanje uvelike posvećivalo pažnju ovim individualnim osobinama gojenca. I svaki je odgojitelj imao upravo toliko uspjeha, koliko je uspio poniranjem, studijem i shvaćanjem individualnih osobina odgajanika ove njegom i obrazovanjem pročistiti, oplemeniti i zaokružiti, da odgojnim vodstvom ostvari ono najviše, što odgajanik po svojim silama može doseći.

No dok je individualno odgajanje u sebi postulat pedagoške zrelosti i stvar posebne odgovornosti pred Bogom, zajednicom, savješću i samim odgajanikom, dotle je krivo shvaćanje, da je cilj odgoja ničim neograničena osobna sreća i blaženstvo pojedinca na zemlji. Takovi odgojitelji prekoračuju granicu onoga, što odgoj mora nositi u sebi i zapadaju u individualizam, koji se na svojim vrhuncima očituje kao solipsizam i egolatrija. Ovo posljednje može skriviti i odgojitelj svojim nagonom za obožavanjem odgojenika, zločinačkim popuštanjima njegovim hirovima i tiraniji njegove samovolje.

Takav stav prema odgajaniku ne zauzimaju samo roditelji, koji u pretjeranoj ljubavi prema djetetu nijesu kadri zadržati jednoliko gledanje i načelnu ustrajnost u popravljanju odgajanikovih mana, nego i neki teoretičari, o kojima ćemo s mjesta raspravljati.

Jean Jacques Rousseau je moderni pionir individualizma u pedagogiji. U tom smjeru imao je Rousseau dvojicu pretečaMontaigne-ai Locke-a. Služeći se njihovim idejama sastavio je svoje djelo "Emil". Stoga ćemo ukratko ponoviti glavne ideje njegovih pokretača.

Michel Eyquem de M o n t a i g n e (1533.-1592.) postaje ekstremni individualist više zbog svojeg odgoja, nego li usljed kojeg drugog utjecaja. Klasično je obrazovanje završio baš zbog toga, jer je njegovo obrazovanje bilo pretežno klasično. Kako je čitav njegov odgoj išao protiv njegovih težnja, to je u svojem djelu "Essays" postavio načela, koja su mu odgovarala. Odgojitelj mora paziti na sposobnosti učenika u obrazovnom procesu mora odgojitelj pobudjivati radost k učenju, a to će postići, ako prepusti učeniku što više slobode u reprodukciji naučene gradje. Kod toga ne smije svojim ugledom nametati mnijenja i spoznaje, već odgajanik mora sam pronaći i uvidjeti njihovu vrijednost. Po njegovu mnijenju gojenac se mora usavršiti u moralu, što zapravo znači, usavršiti prirodne kreposti, gdje je samo razum arbiter boni et mali.

Drugi je niz ideja Rousseau pozajmio od engleskog filozofa i liječnika John L o c k e-a, ali one mnogo bolje pristaju naturalističkoj orjentaciji Emila, pa ćemo ih tamo prigodice istaknuti. Ovdje donosimo samo pregled Lockeovih zahtjeva u vezi s odgojem.

Lockeov spis "Some Thought concerning Education" proizlazi iz dopisivanja sa Sir Edvvarda Clarke of Chipley. Locke je zadojen neograničenim optimizmom, kad govori, da se odgojem može postići, da svaki čovjek postane krepostan, pametan i sretan, samo ako se hoće. Tako na primjer djetetu se mogu iščupati sve mane i usaditi one navike koje hoćeš. Kad je neka mana dobro popravljena, ona je popravljena zauvijek (Ib. §64.). Duša je djeteta na početku života poput bijelog papira (white paper). Učitelj, koji postepeno i smišljeno dovodi utiske, može vidno utjecati na razvoj djeteta.- Daljnje odgojne mjere idu na taj način, da Locke zamišlja individualni odgoj plemi-

ćkog djeteta, koje do svega dolazi samoradno, ponajviše u obliku igre, pa tako i uči. U Drugu ruku nastoji dijete priučiti na zapt, potrebno odricanje i utvrdjivanje tijela (tvrd. ležaj, rano ustajanje, pranje hladnom vodom, gimnasticiranje). Čitav tok odgoja isprepliće se nacionalnim i korisnim obrazovanjem. Medju mnogim predmetima nema izravno spomenutog vjeronauka, premda nije protiv vjere i spominje prigodice takovo obrazovanje, ali se ono gubi u mnoštvu drugih ideja, koje su snažnije naglaašene. Tjelesne kazne dopušta samo u najiznimnijim slučajevima. Sallwurk drži, da Rousseau ne bi bio k dar napisati svoga Emila, da nije bilo Lockeovih pedagoških ideja (čak se ne bi ni zamisliti mogao Emil!)

Osim toga teško je zamisliti, a još teže razumjeti Emila, a da se kod toga ne promatra razvoj ličnosti njegova autora. To ne činimo možda zato, što je autor unio u nj svoju dušu i u mnogome iznio sve, što je on u svojem životu praktičirao, već zato, da možemo razumjeti mnoštvo pojedinosti, koje nijesu mogle ostati bez odlučnog utjecaja na pisanje i postanak same knjige. Tek životni razvoj od najranije njegove dobi, a i studij života i filozofa, donio je djelo, koje ima kroz čitavo osamnaesto stoljeće najviše čitalaca. Ono djeluje i danas preko pojedinih obilježja individualizma.

Rousseau se rodio u Ženevi 1712. Otac mu je bio urar i oduševljeni čitalac romana, Tacita, Plutarcha. Otac ga je veoma rano naučio čitati i pisati. Mališ se dao (također) na čitanje očeve literature, a kako je (to dijete) rano dozrio, nije čudo, da se mogao zadržati koda takove lektire (koja bijaše naravno u prijevodu. Poradi dvoboja otac bijaše protjeran iz Ženeve, a za odgoj dječaka brine se jedan pastor. Ovim dobrim utjecajem nijesu se mogle ispraviti sve one pogreške, koje su bile učinjene kroz osam godina. Mališ je mijenjao svoj položaj, bio je pisar u gradskoj općini, zatim učio zanat bakroreza, ali mu to dodija i pobjegne. Za njega se zauzeo katolički župnik u Consigne, koji ga preporuči udovici de Warens. Ova silno inteligentna dama, obraćenica s protestantizma, pobrine se te pošalje Rousseau-a u Torino, gdje je u hospiciu brzo prešao na katoličku vjeroispovijest. Sada se opet mijenjaju njegove službe od trgovačkog pomoćnika do lakaja i grofovskog sluge. Svagdje je nešto dobro naučio, a najviše kao sluga kod grofa Gouvan-a, jer je Gouvonov cilj bio svećenik, te ga je uvelo u poznavanje talijanske, a pomalo i latinske literature.

Iza toga potraži gospodju de Warens, koja ga spremi u sjemenište, ali je brzo izašao, jer je slabo napredovao. Ona ga dade školovati u glazbi, jer bijaše veoma nadaren. Njegove se službe mijenjaju, dok konačno ne dodje do relativnog smirenja kod gospodje de Warens, gdje se dao na studij matematike, povijesti i latinskog, te je veoma u njima napredovao. Žalosno je kod toga, da je moralno pao. No došao je i dan rastanka, kada je gospodja de Warens našla drugoga.

Pokušao je sreću kao odgojitelj u Lionu (1740.), ali bez većeg uspjeha. Ode u Pariz, drži predavanja o glazbi, o svojem muzičkom načinu pisanja. I to bijaše bez većeg uspjeha. Ipak je plod toga bio, da je stekao naklonost Diderot-a. Tu je u društvu materijalistički orjentiranih pobijao kršćanstvo, ali nije otišao u materijalizam. Stoga nije mogao ostati po volji enciklopedistima. I raskrstili se. On je prepisivao note, komponirao i pisao književne sastavke. Kao tajnik grofa Montaigu u Veneciji dobiva uvid u političke snošajeve (1743/44.). Tako su sve priprave gotove, da se može dati na glavni dio svoga posla, da počne stvarati na književnom polju. Najprije se natjecao u raspisu Dijonske akademije (u vezi) sa temom "Da li uspostavljanje umjetnosti i znanosti pridonosi poboljšanju ćudoredja." Rousseau to niječe. I dobio je nagradu.

Nastaje kratka epizoda u literarnom stvaranju, jer se dao na komponiranje opere "Seoski gatač", koja bijaše izvedena 1752. pred samim kraljem.

Sudjelovao je kod raspisa dijonske akademije i napisao raspravu o počecima i temeljima nejednakosti medju ljudima (1754.). Te je godine prešao na kalvinizam (u Ženevi). Rasprava nije dobila nagradu, jer se akademija u Dijonu nije usudila što takova učiniti. Spis je izašao 1755. U

njemu donosi evolucionističke poglede na razvoj društva i privatnog vlasništva, koje po njegovu mišljenju nastaje početkom obradjivanja zemljišta. S time se veže pojam bogat - siromašan. Teza dohvaća vrhunac poznatom formulacijom "Očito je protiv prirodnog zakona, da šaka ljudi pliva u obilju, dok gladujuće mnoštvo nema ni nužnoga." Proglašuje pravnim ustanak protiv sultana, njegovo uklanjanje s prijestolja kao i njegovo ugušenje, jednako kao što je on do tada pravno osudjivao druge.

Od tada u kratko vrijeme od 7 godina izašlo je glavno, što je dao Rousseau. Izdao je naime Novu Heloizu (1761), a 1762. "Du contrat social" i "Emila". Kod ovog posljednjeg imao je više neprilika, i da nije bilo njegovih prijatelja, odsjedio bi u zatvoru. Tako mu je knjiga "Emil" došla prad parlament, bila svečano spaljena, a on osudjen na zatvor. Pariski je nadbiskup stavio djelo u popis zabranjenih knjiga. Rousseau je pobjegao u Švicarsku i tu boravio u Ženevi i po drugim mjestima. Nakanio je poći u Berlin, ali ga stiže Humeov poziv, pa je pošao u Englesku. 1767. vraća se u Francusku, dovršuje svoje Confessiones i izdaje svoj muzikalni rječnik.

Još je poživio 11 godina u mnogim utrzavicama, jer je kroz čitav život patio od fiksne ideje, da ga progone.

Nije posve slučajno, da je "Emil" izašao iste godine kad i "Contrat social"! Pisac se užurbano mučio, da stvori svoju državu, koja odgovara njegovim idealima, ali ga je boljelo to, što nije mogao naći odgovor na pitanje, tko će biti gradjanin u njegovoj državi, takove je trebalo ostvariti.

Od svoje teze u društvenom ugovoru: "Čovjek se rodio slobodan, a svagdje je sputan u lance" (Du contrat social, Paris 1912., str. 16.), prelazi na mogućnosti, kako će se čovjek riješiti tih lanaca i postati slobodan, ali to obradjuje u Emilu.

Emil po svojoj zamisli nije drugo, nego filozofski produženo razmatranje i ostvarivanje "Socijalnog ugovora". Ali kao što je "socijalni ugovor" počeo jednom univerzalnom premisom, tako je i čelu Emila, opet jedna premisa, koja glasi: Sve je dobro, što izlazi iz ruku stvoritelja, sve se izrodi u čovjekovim rukama.

To je glavni aksiom njegovoga individualističkog shvaćanja odgoja. On traži, da se odgaja Emila. Kod toga nastoji spriječiti svaki veći utjecaj ljudi. Iz Rousseau-ova individualističkog odgoja proizlazi i njegov naturalizam. Medjutim o Rousseau-ovu pedagoškom naturalizmu govorit ćemo posebno. Time se, istina, razdvaja jedna cjelina, jer je Rousseau u odgoju individualistički naturalist, ali nam je odvojeno promatranje ovih dvaju pojmova potrebno, kako bismo lakše uočili osnovne tendencije u odgojnoj djelatnosti.

Prema Rousseau-ovu shvaćanju postoji trovrsni odgoj:

1.- Odgoj stvari na temelju iskustva o predmetima, koji na nas djeluju.

2.- Odgoj naravi, koji izlazi spontano sa našim razvojem od poroda.

3.- Odgoj ljudi, koji nam daje upute kako ćemo se odgojem stvari i naravi koristiti.

Kad su ova tri faktora potpuno suglasna, i svaki djeluje prema svojoj svrsi, imamo prema Rousseau-u savršen odgoj.

Ima slučajeva, kad se ovi faktori ukrštavaju. To se zbiva, kada netko kani čovjeka odgojiti za nešto drugo, a ne za njega samoga.

Stoga postoji odlučni: ili - ili! Ili ćemo čovjeka odgojiti za čovjeka ili za gradjanina, jer se jedno i drugo u isti čas ne može postići. Za Rousseau-a je izraz "čovjek" istovjetan s pojmom "naravni čovjek". Naravni je čovjek za sebe cjelina, apsolutna cjelina, koja se odnosi sama na sebe ili na ono, što je njoj jednako. Gradjanski je čovjek razlomak, kojega je vrijednost ovisna o nazivniku, to jest o njegovu odnošaju prema cjelini. Ovdje misli na društvenu cjelinu kao državu. Ustput se dotiče pojma malogradjanina. To je čovjek, koji koleba izmedju svojih sklonosti i svojih dužnosti. On nije dobar ni za sebe ni za drugoga. Kod toga gotovo

neposredno nadovezuje, da bi se riječ domovina i gradjanin imale izbrisati iz modernih jezika. (Rousseau, Emil ili o uzgoju, preveo I. Širola, I.dio Zagreb, 1887., str. 12.). Priznaje samo kucni odgoj djeteta (Ib., str. 30).

Za njega se gradjanski čovjek rodi, živi i umire u ropstvu... Dok ima ljudsku podobu, sapinju ga naše uredbe (str. 15). Poradi toga odgojitelj ne smije davati propisa, vec mora gledati, da dijete samo dodje do njih (str. 31). Teško je pobliže odrediti, pa i zamisliti, kakvi bi to morali biti propisi, kad je za Rousseau-a, izuzevši snagu, zdravlje i zadovoljstvo sa samim sobom, svako dobro ovoga života umišljeno, a izuzevši tjelesne boli i grižnju savjesti, i svako naše zlo je umišljeno (str. 77). Ova teškoca prelazi u nemogucnost, kad pogledamo, kako Rousseau shvaća slobodu: "Covjek uistinu slobodan hoće samo ono, što može, te čini, što se njemu svidja. To je moje temeljno načelo"(str.82). Svatko, tko čini ono, što hoce sretan je, ako je dovoljan samom sebi (str. 83). Iz rječnika djece imaju se izbrisati riječi "poslušati" i "zapovijedati", a još više riječi "dužnost", "obveza" (str. 91).

Na temelju ovih i njima sličnih izreka, koje su razasute po Emilu, ne bismo još smjeli zaključiti, da je Rousseau u svojim idejama najkrajnji individualista, te da ne poznaje i ne priznaje nijednog od dosadanjih odgojnih načela, koja su na snazi u dnevnom životu u vrijeme, kada je on pisao. Što više, on se opire pretjeranom individualizmu djeteta, ali to nije toliko u teoriji, već u konkretnom odgajanju, kako ga on na nekim primjerima pokazuje. Na taj način postaje njegova knjiga o Emilu puna protuslovlja. To biva ne samo u pitanjima teorije i prakse, nego i unutar samih teorija. On sam priznaje: Iza kako sam se uzalud trudio, da ga (djelo to jest Emila) usavršim, ne ostade mi drugo, nego da ga izdam ovakovo, kakovo jest (Predgovor).

Emil je krcat disonancama u spoznajnom pogledu, ali su one manje nazadne zbog glatkoće i živahnosti stila.

Vrhunac individualističkih postulata u odgoju i obuci postavlja Švedska spisateljica Ellen Key (1849-1926). Svojom knjigom "Stoljece djeteta" postala je poznata i našla čitalaca u Francuskoj i Njemačkoj, a posebice u Njemačkoj, gdje je spomenuta knjiga imala do 1926 g. 36 izdanja. U toj knjizi prevladavaju cuvstva nad razborom, a budući da su preobilna, to su u njoj tvrdnje i zahtjevi prešli mnanekim mjestima svaku mjeru. Tako će na primjer dijete doći do svojih prava, kad budu roditelji u njemu gledali veličanstvo, te svoje čelo pred njim do zemlje sagnuli... Oni bi trebali ponizno svojim najboljim silama djetetu služiti.

Isti su joj individualistički pogledi na škole. Po njezinu je mnijenju školi je uspjelo ono, što nije nikome do tada uspjelo, to jest uništenje materije. Djeca dolaze u školu sa željom za znanjem, darom opažanje i sposobnošću samorada, a to redovito nestaje pod utjecajem škole. Stoga je potrebna velika revolucija, koju treba spremiti, da se razori čitav sadanji sistem i da ne ostane kamen na kamenu. Škola ubija dječje duše! O tome raspravlja u čitavom poglavlju od 30 strana (str. 227-257).

Svom energičnošću nastoji izbaciti vjeronauk iz škole, jer on "demoralizira" odgoj.

Medjutim opet naglašujemo, da bi krivo zaključivao, tko bi mislio, da je individualistički smjer u sebi samo summa zabluda, te stoga nema ničega vrijednoga u njemu. Ima toga i kod Elle Key. A medju takove, koji su razmjerno veoma mnogo doprinijeli, treba uvrstiti i Bertholda Otto (1859-1933), koji se uspio probiti kroz problematiku poučavanja latinskog jezika za samouke. Kod toga polazi izoliranjem teškoća i postupnim napredovanjem, kako bi jednomjerno na pristupačan način povecao novu gradju. Na taj način može 12-15 godišnjak u učenju latinskog jezika dotjerati tako daleko, da od dvije godine Cezara čita bez poteškoća, a Ovidija sa malo priprave. Stoga su "Lateinbriefe" (1898-1900) izvanredno prikladni za one, koji nijesu učili nijednog stranog jezika, dok je taj "Lateinischer Selbstunterricht"(pretpostavlja) za takove, koji su učili koji strani jezik.

Otto ima velike zasluge i za druga područja nastave.

Medju ekstremne zastupnike individualne pedagogije treba svakako ubrojiti i Lava Nikolajevića Tolstoja (1828-1910). Ovdje donosimo: 1. život, 2.organizaciju škole i 3. njegove didaktičke zasluge.

1.- Kao mladić bio je izvanredno izobražen. Studira na Kazanskom sveučilištu orijentalne jezike, a iza toga pravo (1844/7). Odlazi u Petrograd, gdje postaje kandidatom prava.

Posvetio se vojničkoj karijeri, te je sudjelovao kod podsjedanja Sevastopolja (1855). Vojništvom se bavio 5 godina.

Poslije toga živi u Petrogradu, Moskvi putuje Evropom, vraća se u Jasnu Poljanu, gdje se bavi literalnim radom, prikazujući svoje doživljaje u pripovijestima i novelama.

Ponovo putuje u Njemačku, Francusku, Švicarsku, studira školstvo. Nije zadovoljan metodama i organizacijom zapadnoevropskog školstva, pa stoga otvara u Jasnoj Poljani (1859.) školu po svojoj zamisli, o kojoj čemo nešto kasnije govoriti.

Vjenčao se 1862 godine sa Sofijom Behrs, kćerkom moskovskog liječnika. Iz braka ima 12 djece: 9 sinova i 3 kćeri.

U najvećoj povučenosti i jednostavnosti stvara djela: Vojna i mir (4 sveska 1865:1869.) i Ana Karenina (3 sveska 1874-1876). Tada je osjetio svu nesrecu čovjeka bez vjere i opazio, da priprosti vjerni puk ima upravo u vjeri svoju srecu. To ga je sklonulo, da je počeo hodati svetoj misi, primati svete sakramente. To je trajalo svega tri godine (do 1879).

Buduci da je pravoslavlje prešlo bilo vezano sa državom te odobravalo ratne pohode i slične, to se raskrstio od njega, počeo tumačiti po svojem shvacanju evandjelja (ostalo u manuskriptu, jer nije sve izdao). 1901 izopće, iza kako je napisao Uskrsnuće.

On je sve više upadao u svoje misli. Počinje brak držati grijehom, a kulturu smatrati nesrecom. Konačno pobjegne iz Jasne Poljane i umre g. 1910. u Astapovu (na stanici).

2.- Tolstojev prvi pokušaj oko školstva bio je pedesetih godina, ali se razočarao. 1859. otvara školu u Jasnoj Poljani. Škola bijaše za djecu iz okoline. K definitivnom uredjenju ove škole pristupa iza svog drugog putovanja u Evropu g. 1860. Tu mu se nije svidjela metodika nastave i drugi nedostaci. Nije mu se moglo to svidjeti, jer bijaše pokloník Rousseau-ovih ideja pa nije ni čudno, da je u svojoj organizaciji škole pošao stazama individualizma.

U školu prima djecu od 7 do 14 godina. Svaki djak može birati predmete, koji mu se svidjaju. U školu može doci ili izostati po volji, i zakasniti. U školi sjedi na mjestu, koje sam odabere (klupa, stol, stolac, daska od prozor , pod, a može i stajati). Školska godina traje od polovice listopada do početka proljeca. Ljeti nema obuke. Dnevna obuka traje od 8-12 i od 3-6 ili 7 sati. Djeca su mogla birati izmedju slijedecih predmeta. Čitanje, pisanje, krasnopis, gramatika, biblijska povijest, ruska povijest, crtanje, crtanje likova, pjevanje, racun, prirodopisne zabave, religija. Nema domacih zadaca, nema kazni. Škola je imala svoje udžbenike, muzej, biblioteku. Premda je škola bila sa satnicom, nije učitelj bio na nju kruto vezan. On je pače mogao početi sa nekim predmetom, a svršiti s drugim. Početi s racunom, a završiti s geometrijom. Jednako početi sa biblijskom povijesti, a završiti sa gramatikom. Za svoje pothvate birao je sebi Tolstoj mlade, talentirane studente. Na učiteljevoj ličnosti ima počivati sav rad i organizacija njegove škole.

Ovakova škola nije bila po volji tadanjim vlastodršcima, a i sam je Tolstoj bio osumnjičen s prevratnih ideja, pa je u školi izvršena premetačina 1862 godine, i škola je iza toga prestala raditi. Vjerojatno je tomu nemalo pridonijela i njegova pedagoška revija "Jasnaja Poljana" u kojoj je Tolstoj otvoreno kritizirao stanje narodnog obrazovanja i službenu pedagogiku.

Ipak on otvara školu ponovo godine 1870. Istovremeno je otvarao o

svojem trošku i drugdje nove škole, kako da ih je u srezu Krapivenskom bilo 24 (Jesipov i Gončarov, Pedagogika, Beograd, 1947., str. 614).

3.- Tolstoja muče problemi, kako bi najbrže i najuspješnije mogao djecu naučiti, tako da im znanje ostane trajno i duboko. Za njega vrijedi načelo: samo je ona obuka prava, koja zadovoljava djecu. On bijaše uvjeren, da je gradivo nekojeg predmeta pristupačno djetetu, ako ga učitelj znade podati u umjetničkoj formi za dječje doba. Ove je maksime primjenio najprije na sebe, kad je stao izgradjivati udžbenike za djecu. Godine 1871. pristupa izradjivanju "Azbuke" i "Čitanke" (gradivo fizike, matematike, astronomije i drugih grana znanosti). Osobiti je uspjeh postigla njegova "Azbuka", koja ima trideset izdanja.

Veliku je brigu Tolstoj posvetio tome, da se djeca znadu pravo izražavati, da mogu reći na lijep i prikladan način ono, što misle. U tu svrhu je izradio sustav pismenih radova. Karakteristika je svih Tolstojevih didaktičkih radova jednostavnost, jasnoća i zanimljivost.

Za uspješni rad s djecom traži:

1.- da na mjestu, gdje se uči ne smije biti osoba i stvari, na koje dijete nije naviklo.
2.- da se učenik ne stidi učitelja ni suučenika.
3.- da se ne plaši kazne, kad nije razumio gradivo, pa nije naučio.
4.- da predavanje ne smije biti preteško ni prelako. Prelako ga vabi na igru s drugim, a preteško ga obeshrabljuje.

IV. N A T U R A L I S T I Č K I S M J E R

Rousseau ide medju pedagoške prvake, koji su u kršćanskoj eri postavili teoriju izrazito naturalističkog odgoja. U njoj jasno zastupa stanovište svjesnog zaobilaženja svakog vrhunaravnog elementa. Dopušta tek izvjesne koncesije prirodnoj religiji i moralu, kao nadopunjenje odgojnog djelovanja u dobi iza 15 godine.

Rousseau jasno kaže, da u njegovu odgoju ne treba trojice ljudi: liječnika, svećenika, filozofa (Emil I./36.). Za svećenika nam je jasno, da ga ne želi imati kod sebe, a zašto ne liječnika? Jedva se tko tako nelijepo izražavao o liječnicima kao Rousseau. On je podvukao, da tako govori iz svojih iskustava. On ne će zvati svojem Emilu liječnika, osim u krajnjoj nevolji. Tada će dakako imati uvijek pravo liječnik, jer ako Emil ozdravi, pripisivat će uspjeh sebi. Ako pak Emil umre, reći će liječnik, da je bio prekasno pozvan. On ne će dati cijepiti Emila protiv boginja, jer njegov odgoj čini Emilovo tijelo otporno protiv takove zaraze, a ako ih dobije, njegova će žilava konstrukcija opet odolijeti toj pogibli, te će tako ostati imun za drugu takovu zarazu.

Uopće se Rousseau bavi njegovim (Emilovim) tjelesnim odgojem i pokazuje veoma lijepo shvaćanje, što svakako ima zahvaliti Locke-u liječniku. Rousseau sam u svemu postavlja načelo, po kojem odgojitelj ima slijediti prirodu. "Odgojitelj nema drugog posla, već da tu prvu učiteljicu proučava i zapriječi, da se protiv njoj radi" (Ib., I./47).

Stoga postavlja načela:

1.- Treba djeci dopustiti, da se služe svim silama, koje im daje narav i koje ne mogu zloupotrijebiti.
2.- Djeci treba pomoći u svemu, što spada fizičkim potrebama, te im nadomjestiti ono, što im nedostaje.
3.- Kod pomaganja treba se ograničiti samo na ono, što je zbilja korisno, te ne smijemo ničim zadovoljiti hirima i nerazumnim željama. Ako hirove ne prepustimo, ne će se razviti, jer ne leže u naravi.
4.- Proučavati pomno jezik i znakove djeteta u dobi, u kojoj se ne može pretvarati, da uzmognemo razlikovati ono, što neposredno dolazi od naravi od onoga, što dolazi od hira.

Smisao je ovih pravila: djeci dati više slobode, ali ne dopustiti hirove (Emil, str. 55).

Iza ove prve faze Emilova života dolazi druga, gdje dijete nastupa kao individuum. Ono postaje slobodno, da osjeća blaženstvo i nevolju. Sama ga već treba promatrati i shvacati kao čudoredno biće, premda mu se ne će ništa govoriti o čudoredju do 15. godine.

Čitavo nastojanje u ovoj fazi do 12. godine ide samo za tim, da Emila odgoji kao zdravo dijete, koje će znati trčati i upotrijebljavati sva svoja osjetila bez mane. I oko i uho. Da mjeri distancije, da pamti melodije. On hoće, da dijete privikne, kako bi samo sebi bilo dovoljno, jer će kao takovo biti sretno, to jest čovjek, koji živi u naravnom stanju (I., 83).

Za Rousseau-a postoje dvije ovisnosti - od stvari, od ljudi. Ovisnost od stvari nema "nikakve moralnosti", ona ne škodi slobodi i ne radja opačine (str. 84).

Ideočak tako daleko, da ne treba djetetu zabraniti, da čini zlo, nego mu to valja samo zapriječiti (a ne camo li ga time navući na potanje misli i želje, da čini tako, kad ne može drugačije?).

On uopće ne dopušta nikakve pouke riječima (I., 97). Sve mora doći preko iskustva. Ovakove predostavke traže, da se odgoj započne daleko prije negoli se počne razumski utjecati. A to je upravo svrha Rousseau-ova, on će, kako sam kaže, gubiti vrijeme (str.99). Razlog tome odugovlačenju leži u činjenici, kako je razlaže Rousseau, da je od por oda do 12 godine doba puno opasnosti za kvarenje (zablude i opačine), a nemaš čime, da ih liječiš. (To je posve ispravno, jer je prezreo vrhunaravna pomagala kod savjesti. Ono, što želi kasnije rekurirati na razum, koji će diktirati, što se ima raditi, a što izbjegivati, ne će biti dostatno, jer će i taj izdati). Zato on ostaje samo kod toga, da gubljenje vremena čuva srce od opačina, a duh od zabluda.

Rousseau vidi, da ne ide bez moralnih zasada u odgoju, ali traži, da se to što manje upotrijebljava.

Treće doba razvoja, kako ga shvaća Rousseau, traje od 12-14 godine. Ova je faza posvećena obrazovanju razuma, bolje rečeno spoznaje. Klasična mu je rasprava o spoznaji u vezi s prividnim lomom štapa u vodi. On pušta da Emil promatra štap i pokušava ga gledati sa različitih strana pa da sakuplja opažanja. On opaža, kako se lom pomiče za očima gledaoca, koji ne otkriva tu pojavu. Zatim ga primiče, da gleda štap u smjeru duljine. Poslije pušta, da se vode burne, pa iz mnogostrukosti lomova jednog štapa mora već lakše zaključivati na optičke varke (bolje zakone). Napokon pusti vodu da curi, a lom se štapa pomiče sa padanjem vode. Štap postaje sve pravilniji.

Ovakova promatranja nemaju svrhu, da Emil opozna što više stvari, već mu je namjera, da Emil bude u svojim sudovima što oprezniji. Još više da čini što manje pogrješaka, da ne pada u zablude.

Tek iza 14. godine Rousseau uvodi Emila u moralne, a kasnije u religijske pojmove. Sve je temeljeno na predpostavci naravnih spoznaja ("Uvidjavnost razuma ne može nas dovesti dalje od prirodne religije" Emil, IV., prema prijevodu I. Sirole, II.dio, Zagreb, 1888., str. 256.). Ovo je doba drugog rodjenja. Po prvi put se čovjek rodja za vrstu, a drugi put za spol. Brzo, gotovo bez sustava prelazi na pedagoški problem, kako djetetu objasniti njegov dolazak na svijet. On sam pomišlja, da njegov Emil ne će do 16 godine znati za razliku spolova, ali bude li pitanje došlo prije, dozvoljava razjašnjenje i prije desete (Emil, IV./92.).

Pitanje duše ostavio bi Rousseau iza 18. godine (Ib. 160). Umuje o tom slijedecim neispravnim zaključkom. Ako to dozna prije negoli treba, u pogibelji je, da toga nikada u životu ne će znati.

Još je radikalniji u pitanjima religije. Donosi čitav niz poteškoća, od kojih njegove vlastite imaju najveći udio u čitavoj raspravi. On je naprosto donio autobiografijske podatke o svojem prijelazu iz kalvinizma na katolicizam u Torinu (Ib., 163/4). Još ga više utvrdjuju u njegovim namorima ispovijest savojskog vikara, koji mu razjašnjava čitavo moralno bogo-

slovlje, ali na istine, koje su objavljene, ne može pristati. Tako eto i Rousso svoga Emila ne odgaja ni u jednoj vjeri. Sam se pita: "Kojoj sekti da pridružimo naravnog čovjeka?" - Neka odabere onu, kojoj će ga dovesti njegov razum (Ib. str. 163).

U dvadesetoj ga godini poučava o braku, o najsvetijem od svih ugovora (str. 273).

Naturalistički odgoj u Francuskoj laičkoj školi

Godine 1882. proklamirao je Jules Ferry pismo na odgojitelje, u kojem navodi, da dječji odgoj spada u obitelj i Crkvu, a moralni u školu. Za njega je vjerovanje stvar pojedinca, pa je zato primjenljivo i slobodno, dok je moral zajednički i svima neophodno potreban (Isp. Ch. Charrier, Pedagogie vecue. Cours complet et pratique, Paris 1936., petnaesto izdanje, str. 177.).

Zašto po mnijenju nekih pedagoga treba da bude moral u školi kao predmet? Njegovo pravo izvode iz načela, da je moral znanost, pa mu je zato mjesto u školi. Stoga zastupa tezu izravnog poučavanja morala u školi. Ne zadovoljava se samo neizravnim obučavanjem morala, jer je ono prigodno i ne daje sustava, a radi se o dužnostima učenika i u drugim predmetima. Moral ulazi u druge predmete.

Fundaciju morala, kako ga predaju u francuskim školama, koje su laičke izvoda na dva načina:

1. iz čovjekovih prava
2. iz dostojanstva ličnosti. To su dva vrhovna principa, koji daju jedinstvenost njihovim izlaganjima.

Organizacija poučavanja i odgajanja u moralu počiva na načelima razuma. Kod toga namjerice izbjegavaju objavljeni moral. Stoga, kad bismo htjeli govoriti s filozofskoga stanovišta, morali bismo zvati takovo obučavanje etičkim. Mi ostajemo kod naziva moral, jer ga francuski autori sami tako zovu. Prema tome nema mjesta u tom poučavanju Božjoj objavi. Katolici su nazvali takovu školu: ecole sans Dieu. Charrier prihvaca, da je takova škola bez Boga, ali da nije protiv Boga (Ib., str. 177). I konačno kaže na istom mjestu: Si elle n'est pas confessionalle, elle n'est pas antireligieuse non plus, elle les ignore".

Ova škola, prema onome, kako je zamišljaju njezini protagonisti, obučava zajednički (opći) ideal. Hoće odgojiti u njima udivljenje za sve, što je plemenito, odgojiti njihova srca za lijepo, istinito i dobro (ib. 178.). Utu svrhu, da se postigne jedinstvo, potrebna je apsolutna vjerska neutralnost.

Obučavanje morala u školama biva svakog školskog dana na početku obuke. Na nižem stupnju traje 15, a na višem (superrier) 20 minuta. Ovo čini godišnje 60-70 sati.

a) Section preparatoire: učenje i odgoj se odvija na temelju najjednostavnijih razgovora o basnama, legendama ili povijesti.

b) Cours elementaire: Tu se proširuje i povezuje ono, što već djeca znadu, a usto će učitelj prema vlastitom nahodjenju naći predmet potreban za izradjivanje: uklanjanje pogrešaka, razvijanje dobrih svojstava. Satovi imaju značajku familijarnog čavrljanja. Katkada se prigodice štogod čita. Uvijek su takova raspravljanja popraćena praktičnim vježbama u samom razredu.

Cours moyen - tu se raspredaju i čitaju glavne individualne kreposti (umjerenost, ljubav k radu, istinoljubivost, čednost, hrabrost, dobrota itd.) i o glavnim dužnostima socijalnog života (porodica i država).

Viši tečaj - tu su usko povezane moralne dužnosti sa gradjanskima. Individualnom i socijalnom moralu (savjest, i značaj, - samoodgoj, razni pogledi na pravednost i solidarnost) slijedi gradjanski moral (poznavanje političke organizacije, upravne i sudske u Francuskoj). Gradjanska prava i njihove dužnosti (ib. 180/181).

Metoda, kojom se obradjuje čitavo ovo gradivo ide prema iskuszvu pedagoga na slijedeći način:

Ne razvija se u obliku govora, jer se taj ne svidja djetetu, kad ga drži laik. Jednako ne preporučuju, da učitelj čita, jer to ohladjuje njegovu riječ. Sve ima ići u obliku razgovora (entretien t.j. causerie ili pak na način lektire sa tumačenjima, iza kojih dolaze uvijek pitanja, jer metoda tumačenja upravo odgovara naravi obučavanja morala. Ovo posljednje sa lektirom vrijedi, to se razumije, za srednji tečaj. Na kraju treba načiniti rezime. On završava u nekoliko redaka (četiri do pet), koje djeca upišu u svoju bilježnicu. Naprotiv, na najnižem stupnju završava kojom prikladnom uzrečicom, koja će dijete lako zapamtiti.

Konačno se običavaju djeci zadavati i pismeni zadaci. Zadaci moraju biti takovi, da neposredno odgovaraju zbilji, koja može zadesiti svako dijete. Tako na primjer: Vaš je prijatelj učinio u vašoj prisutnosti neku prostotu. Učitelj traži krivca. Da li ste dužni da ga prijavite? Dans la negative, que fairez vous?

Vaš prijatelj Pavao dolazi k vama upravo u času, kada se vi spremate da čitate svome slijepome djedu. On vas zove na šetnju. Što ćete vi učiniti?

Na slična su rješenja bili primorani pogotovu oni, koji nemaju teističku orjentaciju u svom nazoru na svijet i život.

Tako su Japanci sa svojim ovozemnim religijskim shvacanjem i upravo prenaglim usvajanjem evropskih oblika civilizacije bili primorani da sredjuju nastale etičke probleme. Opazili su očitu potrebu etičkog poučavanja djece i mladeži u školama. Tako su već pred drugi svjetski rat postavili temelje etičkom obučavanju u školama naglašujući ljubav prema domovini i poštivanje auktoriteta. Poslje rata radili su dr. Amono i To Matsunga kao ministri prosvjete na tome, da se u japanskom ruhu podiju i prilagode neke zapadnjačke vrijednosti kao etičke smjernice u odgoju. Posebno je To Matsunga nastojao sastaviti "sustav apsolutnih vrijednosti", da svoje sunarodnjake podigne iz poslijeratnih razočaranja. Ni jedan ni drugi sustav ne govore o Bogu niti ga predpostavljaju.

U FNRJ je odšk. g. 1952/53. uveden i društveni moralni odgoj kao poseban predmet, koji se predaje u narodnim školama, gimnazijama, učiteljskim i svim nižim i srednjim stručnim školama (Prosvjetni vjesnik. Službeni organ savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske V(1954), br. 4-5, str 33-36.). Donesen je nastavni program i dane su upute za provodjenje nastave tog predmeta.

V. SOCIJALNI SMJER

Kod utvrdjivanja osnovnih ideja, koje karakteriziraju ovaj smjer nailazimo na veliku raznolikost u postavljanju temeljnih teza. Uglavnom bismo mogli lučiti različite oblike toga smjera prema idealističkim odnosno materijalističkim shvaćanjima društva. Jedno je nedvojbeno zajedničko svima, a to je cilj, koji daje ime čitavu smjeru, a to je odgoj za društvo i istovremeno odgoj po društvu. Pojedinac izvan društva nije u stanju da se uzdigne i održi na visini čovjeka.

Idealistička shvaćanja socijalnog smjera ima u Paulu Natorpu idološkog vodju, koji se u svojim izvodima koristi Platonovom teorijom odgoja obzirom na temeljne kreposti, dok je od Kanta preuzeo apriorističko fundiranje spoznaje, a od Stammlera socijalna razmatranja, te ih povezao u sustav.

Promatranjem onog bitnog, za čim ide svaki odgoj, a to je pridobivanje volje za konstruktivno djelovanje u zajednici, gradi Natorp svoju "socijalnu pedagogiku", kao teoriju odgoja volje na temelju zajednice. Kod toga promatra tri aktiviteta u čovjeku: nagon, volju i razumsku volju. Aktivnost nagonskog porijekla ne treba na ovom mjestu nikakovih posebnih razjašnjavanja, jer se taj pojam podudara s onim, kako ga danas shvaćamo. Druga je okolnost sa izrazom "volja", jer on pod njim misli na svjesnu, ali nemotiviranu težnju za nečim. Konačno, izraz "razumska volja" obuhvaća rad intelekta oko jasnoće suda i zauzimanja stava.

Svakoj od ovih triju osobnosti odgovara po jedna kreposti. Nagonu -

čistoća (ili kako bismo mi radije zvali i zovemo umjerenost - temperantia), "volji" odgovara krepost hrabrosti (fortitudo), razumskoj volji - istina (prudentia). Natorp bi bio sklon nazvati "istinu" savješću, ali izbjegava religiozni prizvuk te riječi, jer je heteronomnog značenja (isp. Sozialpädagogik 6, Stuttgart 1925., str. 110.). Ove su tri kreposti individualne, one ulaze u socijalni sklop preko kreposti pravednosti.

Ako tri temeljna aktiviteta imaju svoje područje djelatnosti i svoj optimum, to se moramo pitati, da li će se u odgoju svako područje posebno ostvarivati ili sva tri zajedno u odgojnoj funkciji. Kakogod se ne mogu sva tri područja volje odijeliti posvema, ipak se nagon odgaja u kućnom odgoju, volja u školi (od 6.-18. godine), a razumska volja samoodgojem.

Natorp je na taj način ostvario plan odgoja volje.

Preostaje, da razložimo, kako Natorp zamišlja i precizira odgojne faze. Porodici daje za njezinu fazu odgoja, do šeste godine, prvenstvenu vrijednost, jer se na njezinu radu temelji i nadograđuje sve ostalo (ib. str. 281). Natorp dopušta uređivanje dječjih vrtića samo kao izlazak i nadomjestak, kako bi se spriječile veće nesreće i nedostaci za djecu. Nedostaci vrtića su osjetljivi i za oca, a ne samo za dijete, jer se time smanjuje očeva dužnost odgajanja, kod koje on može postati bolji čovjek i produbiti svoju odgovornosti i čovjekoljublje. U vrtiću gubi dijete očevo vodstvo, bez čega opet ono ne bi smjelo biti (ib. str. 222.).

Temelj i nada svekupne socijalne pedagogije počiva na školi. Tu se tek djeca formiraju za zajednicu. Škole treba reformirati. Sva djeca polaze školu od 6.-12. godine, i za sve je ista obuka. Tek iza 12. godine počinje grananje. Najsposobniji idu u gimnaziju, a drugi u realku. Svi se školuju do 18. godine. Realci se osposobljuju za koje zvanje. Za takove obuka traju ujutro, dok su im svježe duševne sile. Škole su nacionalne, što po Natorpovu shvaćanju znači jedinstveno uređeno školstvo unutar jedne nacije (Ib. str. 235.). Pod školom razumjeva posve odgojnu instituciju, te je kao takovu i sl. vi (Ib. str. 228.).

Na trećem stupnju proširuje se daljni studij svima onima, koji ne mogu nastaviti redoviti studij na univerzi, preko tako zvanih proširenih sveučilišta. Ona, u formi tečajeva i slično organiziranih ustanova, pružaju svima neograničenu mogućnost samoobrazovanja. Svrha je takova nastojanja, da se uvede "laički kler" (Ib. str. 24..), koji ne bi doduše otklanjao nadosjetno, ali bi se oslobodio autoritativnog duhovnog zbrinjavanja. Na ovaj će način temeljitim obrazovanjem radnik upoznati filozofiju rada, ili, što je za Natorpa gotovo isto, religiju (str. 245.).

Tako bi se ostvarila, posebice preko škole i samoobrazovanjem svršena zajednica. To će biti, kada se odgoj stavi u službu zajednice, a čitava zajednica u svim njezinim nastojanjima bude služila odgoju. Tako se zapravo zatvara krug socijalne pedagogike kao neprestano samoobnavljanje čovječanstva (Ib. str. 296.).

Inače je Natorp po vanjštini svojih izvoda na mnogim mjestima veoma blizu kršćanstvu, pa čak i vjeri daje njezinu vrijednost, ali tek s praktične strane, što nije ništa novo kod oduševljenih pristaša Kantove filozofije.

Osim toga su za njega čudoredne vrijednosti ono najviše u teoretskom i praktičnom životu. Njima pridaje apsolutnu vrijednost.

Konačno jedna od bitnijih oznaka čitavog socijalnog smjera pokazuje naglašivanje ekonomskih faktora i političkog života kao velikih snaga i vrijednosti u preobražavanju zajednice prema njezinom savršenstvu socijalnog života (Ib. str. 246.).

Natorp u svojim radovima je povukao za sobom niz sumišljenika, nasljedovatelja. Neki su od njih proveli veće ili manje preinake. Tako na primjer Artur Buchenau u svojim Sozial-pedagogik, Leipzig 1925., nešto drugačije gleda na religiozni problem u vezi s odgojem. Natorp je idealistički humanist, koji se posve zadovoljava vrijednostima istinitog, lijepog i dobrog, a religiji kao vrijednosti svetoga niječe samostalnost (Sozialpädagogik 6, str. 361.), jer da nema način oblikovanja različit od znanosti, umjetnosti i ću-

ćudorednosti. Naprotiv je Buchenau, kako god nastoji ostati na istoj liniji sa Natorpom, u tome pošao nešto naprijed, pa misli, da s ćudoredni odgoj ne može odijeliti od religioznog (Sozialpädagogik, str. 134.), Ipak se protivi, da se ćudorednost veže uz vjeroispovijest (Ib. str. 141.). Kako god se čini paradoksno prema izjavama i stilu pisanja, posebice fundiranja čitave pedagogike na jednoj novoj bazi, koja nije orjentirana apriornoj zamisli, već čisto iskustveno u svojim rezultatima i nastojanjima, Natarpova i Bergemannova pedagogika u mnogome se ne razlikuju (Paul Bergemann, Soziale Pädagogik..., Gera 1910.). Citavo Bergemannovo djelo zapravo na drugi način obradjuje temeljne zasade socijalne pedagogije, pa je nadopunjuje ili razjašnjava. To biva posebno obzirom na tezu, da pojedinac izvan zajednice nije čovjek i ne može se u čovjeka razviti (Predgovor VIII). Posebice je velika srodnost kod izradjivanja narodnog obrazovanja, gdje govori o narodnim čitaonicama, knjižnicama, predavanjima, ciklusima predavanja u narodnim visokim školama (str. 546-562.).

U djelu se nalaze neke teze, koje do tada nijesu bile poznate u pedagogici socijalnog smjera. Medju njima je na prvom mjestu postavljanje temelja i cilja pedagogici. Za Bergemanna je biologija središnja znanost, oko koje se nižu sve ostale. Svaka od tih znanosti ima vrijednost i značenje u toliko, ukoliko je u vezi sa biologijom (ib. str. 58.).

Na biologiji izgradjuje i cilj odgoja, jer su religija i etika samo pojavni oblici života, a kako po Bergemannu ne obuhvaćaju čitav život imaju tek drugorazredno značenje (Isp. str. 73.). Na to se još nadovezuje njegova agnostička primjedba, da su početak i svršetak života nama nepristupačni i nedostraživi, pa nam ostaje na uvid samo njegova sredina. On se ne će baviti nerješivim problemima. Stoga je glavna i posebna svrha svih ljudskih odnosa u održanju i usavršavanju života uopće, a vrste napose (str. 78.).

Prema Bergemannu, kako je sam izjavio, nije poznat početak života, on ga u svojoj knjizi marljivo dočarava nekoliko desetaka stranica kasnije. On ide od prastanice do volvex-a, dalje do biljke prema životinji sve do nadživotinje - čovjeka (str. 78/79.). On postavlja cilj odgoja: Iz ruku odgojitelja treba da izidje gojenac kao zdrav i za posao snažan čovjek, koji je sposoban i radosno spreman da suradjuje na rješavanju kulturnih zadaća, i to kao čestiti gradjanin svoje nacionalne države i kao koristan član ljudskog društva uopće, koji će po svom gospodarskom i političkom naziranju, svojim pravnim gledanjima, moralnosti, religioznosti i ukusu biti u skladu sa naučavanjima i uvjerenjima najboljih i najplemenitijih duhova svojega naroda i svojeg vremena... (str. 00.).

Iz toga se jasno može zapaziti, kako je Bergemann posve u vodama relativizma. To se posebno vidi kod raspravljanja o ćudorednim i religioznim vrijednostima. Njemu na primjer nije etičko-religiozni odgoj sporedna stvar. On je protiv svakog dogmatiziranja unutar religije, Najbolje bi mu pristajale male sekte, koje bi u medjusobnom trvenju gubile sujevjernost, fanatizam i prevarne primjese (str. 604.). One bi narod odgajale etički i religiozno. On je sam pristaša imanentnog panteizma (str. 606.). Po njegovu uvjerenju transcedentni monoteizam vodi u individualizam (str. 607.), a kako moral treba da bude po njegovu shvaćanju autonoman i ne može se temeljiti na transcendenciji (str. 606.), to zabacuje s oba sada spomenuta razloga transcedentni monoteizam.

Zanimljivo je, kako Bergemann gleda na ćudoredni odgoj mladeži. U toj stvari želi spasiti opće gradjanske vrline, dok istovremeno zabacuje uvjete, pod kojima bi se one mogle ustaliti, osobito, kad su već jednom bile porušene. U svemu tome stoji još dobrano pod utjecajem tradicije, premda se odriče onoga, što je tu tradiciju učvrstilo. Pojam dobra izvodi iz bioloških nota, pa je dobro ono, što služi uzdržanju života, vrste i pojedinca kao korisnog člana vrste. Stoga je on protiv laži, ali ne ukoliko je ona u sebi zlo, već zbog zlih posljedica, jer na primjer ruši povjerenje medju ljudima. On je protiv sramežljivosti, koja se javlja s grižnjom savjesti poslje zlog djela, jer je to jedan od najnekorisnijih osjećaja, koji ništi poletnu snagu duše. (str. 368.). On se trsi oko ćudorednosti mladeži. Polaže važnost na

seksualnu inicijaciju,koju preb cuje kao dužnost na majku (str.401.).Svojim savjetima,kako bi se mladež uzdržala čistom,približuje se dikciji svetog Pavla,dakako sa čisto naravnog gledišta (str.406.).Zagovara koedukaciju kao sredstvo za smanjivanje seksualnih aberacija mladeži (str.407.). Za njega u svemu postoji ostvarenje lozinke: ništa po milosti,nego sve po vlastitoj snazi (str.428.).

Komunističko shvaćanje odgoja temelji se na materijalističkom tumačenju povjesti,koja se od najstarijih vremena kretala u znaku prevlasti jedne od privilegiranih klasa.One su postavljale ciljeve odgoja i njegovu organizaciju.Uvjetom kretanja i njegovu kulminaciju s dolaskom proletarijata na vlast,iznio je prvi Karlo marks. Obrazloženja u tome smjeru nalazimo veoma pregledno u Marx-Engelsovom Manifestu Komunističke Partije (London 1848.). Manifest sadrži i program rada sažet u deset točaka(Marx-Engels Manifest komunističke partije,preveo Moša Pijade, Zagreb 1947. ,str. 23/24.). Za naše je razmatranje najvažnija deseta točka, koja govori, da će komunistička partija dolaskom proletarijata na vlast provesti:"Javno i besplatno odgajanje djece. Odstranjivanje tvorničkog rada djece u današnjem obliku. Ujedinjavanje odgoja s materijalnom proizvodnjom". Ova vjera kao i sve ostale imaju pomoći, kako bi se što uspješnije ostvarilo besklasno društvo. Tek na taj će se način ostvariti slobodan razvitak za svakog pojedinca kao uslov slobodnog razvitka za sve.

U provedbi principa, kako ih donosi Manifest, stoji na prvom mjestu SSSR, pa ćemo stoga ovdje uočiti karakteristične pojedinosti, koje nam omogućuju shvaćanje materijalističkog dijela socijalnog smjera.

U prvom redu sam Ustav SSSR jamči (svojim građanima) jednako pravo ženama kao i muškarcima na svim poljima gospodarskog, državnog, kulturnog i društveno- političkog života. Mogućnost je vršenja tih prava za žene osigurana izjednačenjem žena s muškarcima u pravu na rad, na odmor, socijalno osiguranje i naobrazbu, državnu zaštitu interesa matere i djeteta, davanjem plaćenog dopusta u slučaju trudnoće, širokom mrežom rodilišta, dječjih jaslica i vrtova (čl. 122.). Kao što socijalni smjer uopće, tako i komunistički odgoj polaže najveće nade u školsko obrazovanje i odgoj. U tu svrhu postoji čitav niz mogućnosti za besplatno školovanje u agronomskoj i tehničkim strukama, zatim sustav stipendija i za pretežnu većinu slušača visokih škola (čl. 121.).

Provodjenje malo prije spomnutih načela izvodi se na osnovi Marx - Engelsove teorije, kojoj su u pojedinostima Lenjin i Staljin dali potrebne smjernice. Time su postavljeni temelji, na kojima grade teoretičari sustav komunističkog odgoja. Kod toga je pedagogija socijalna nauka, koja ima metodologiju: historijski materijalizam (Gončarov, K pitanju o filozofskim osnovama pedagogije; Osnovni problemi pedagogije.... , Zagreb 1947 str. 34.). Objekat je pedagogije naraštaj, u koliko je socijalno biće,koje oblikuje određeno društvo. Odgojiti naraštaj u komunističkom duhu znači pružiti marxističko - lenjinski nazor na svijet...i psposo biti ga za zaštitu socijalističkog društva. (Ib. str. 35).

Izgradjivanje nazora na svijet provodi sustavno škola u svim njezinim stupnjevima. Temelj toga izgradjivanja nazora na svijet nije tek materijalističko, već komunističko gledanje na svijet (Poznanski, O odgoju nazora na svijet kod učenika; Osnovni problemi pedagogije, str. 48.),a tumači se odrazivanjem zakona razvitka ne samo u prirodi, nego i u društvu i u mišljenju. Kao zorno prikazivanje gore navedenog aspekta služe u prvom redu botanika, zoologija, geologija, fizika i astronomija. Ovom prežno intelektualističkom obrazovanju treba da pristupa povijest i letaratura, koje će djelovati emocionalno i emotivno, te na taj način zaokupiti čitava čovjeka, te ga jedinstveno orijetirati u pogledu na svijet.

Uz ovaj opći odgoj u školi sovjetska pedagogija naglašuje postulat t. zv. politehničkog obrazovanja. Prvi je o tom obrazovanju kao korisnom obliku po svestrano razvijanje ljudi, a ne tek kao metodu povećanja društvene proizvodnje, posebno naglasio Marx (Kapital sv. I., preveo Moša Pijade i Rodoljub Čolaković, Zagreb 1947. , str. 420.).

Politehničko obrazovanje ima uvesti školsku mladež u poznavanje savremenih osnova industrije. Na taj bi se način uz svestrani razvitak imale postepeno uklanjati i suprotnosti izmedju fizičkog i intelektualnog rada. Posljedica bi toga nastojanja bila lakšiprijelaz učenika iza svršenih srednjih škola na praktični rad u industriji ili privredi (Jesipov - Gončarov, Pedagogika, Beograd 1947., str. 34.). Medjutim na tom području postoje još neke oveće poteškoće u vezi s uvodjenjem nastavog plana, laboratorija, kabineta i radionica, koji hoš uvijek znače samo prijelaz k ostvarenju ideala, a taj se sastoji u spontanom primjenjivanju nauke ne samo u proizvodnim problemima, već i u različnim drugim slučajevima praktičnog života (Gončarov, Pitanje politehničkog i općeg obrazovanja: Osnovni problemi pedagogije, str. 91.).

Posebnu pažnju posvecuje sovjetska pedagogija fizičkom, moralnom i estetskom odgoju mladeži. Fizički odgoj ima osposobiti odgajanika za rad i za obranu. Estetskim odgojem nastoje razviti i u odgajaniku ukus za lijepo, a uz to i sposobnosti, da i oni samo ostvaruju lijepo. - Pod moralnim odgojem misli se ovdje na komunistički moral, koji je tjesno povezan sa zadatcima izgradnje novog, besklasnog društva. U koliko se pojedinac u svojim težnjama i nagonima svijesno rukovodi djelatnosti za ostvarenjem besklasnog društva, u toliko je usvojio komunistički moral (Isp. Kairov, Metode moralnog odgoja; Osnovni problemi pedagogije, str. 114.).

Budući da je stvare nje besklasnog društva u prvom redu stvar politike, to je i "Pedagogija podčinjena politici" (Bušlja, O idejno - političkom sadržaju odgoja komunističkog morala; Osnovni problemi pedagogije str-lo3.).

Komunistički moral ima po svojoj unutarnjoj strukturi da služi "učvršćivanju socijalističkih oblika gospodarstva" (Bušlja, O idejno- političkom sadržaju, str. lo3.).

Iz te njegove misije slijedi niz obaveza - tako na pr. dužnost čuvanja i učvršćivanja društvenog, socijalističkog vlastništva kao svete i nepovredive osnovice sovjetskog poretka (Ustav, čl. 131.). Oduševljenje za rad i disciplina u radu dvije su odlike moralnog shvaćanja i zrelosti komunistički izgradjenog člana u sovjetskog društvu. Jednako ima mjesta ovdje i naglašeni patriotski dogoj, koji se očituje u ljubavi prema domovini i njezinim prvacima, ali ne zaboravlja ni na čas nedjelivost interesa sovjetskog naroda i interesa radnih masa cijelog svijeta (Jesipov - Gončarov, Pedagogika, str. 45.).

Vodeći svjetski pedagozi naglašuju unutarnju povezanost fizičkog, estetskog i moralnog odgoja, što je i posve razumljivo, kad imamo pred očima polazni aksiom sovjetske pedagogike, da država odredjuje ciljeve odgoja, etičke norme vladanja, a i sam razvitak ličnosti (Isp. Gončarov, K pitanju k filozovskim osnovama pedagogije; Osnovni problemi pedagogije, str. 46.). Ipak je za sovjetske pedagoge, a i za čitavu sovjetsku pedagogiju bitan intelektualni odgoj, jer ima odlučujući značaj u čitavu odgoju, a posebice u vezi s oblikovanjem komunističkog nazora na svijet.(Isp. Jesipov - Gončarov, Pedagogika, str. 41.).

U svojim pogledima na ostvarenje odgojnih ciljeva sovjetski su pedagozi optimisti. Komunizam naime ne poznaje ni zaraze "prvoga grijeha" ni "nadčovjeka", ni "nečovjeka" (Poznanski, O odgoju nazora na svijet kod učenika; Osnovni problemi pedagogije, str. 52.). Jednako odklanjaju pesimističko gledanje nekih pedagoga, po kojemu bi na temelju nasljedja bilo kod odgajanika svě unaprijed determinirano, posebice umne i karakterne osebine(Hesipov - Gonačarov, Pedagogika, str. 27.). Vrhunac i pravi sadržaj pedagoškog optimizma izražava slijedeća rečenica: "U procesu revolucije i u procesu učešća u proizvodnji, u uslovima socijalističkog poretka ljudi mijenjaju svoju prirodu" str 28.

Nastojanja oko preciziranja odgoja u socijalnom smjerru kod nas oslanjaju se na gornje izvode, jer je "sovjetska pedagogija postala... u izvjesnom smislu primjer i obrazac za sve one, koji se bore za pobjedu naučnog shvaćanja o odgoju i obrazovanju" (Stjepan Pataki, Putovi i zada-

ci naše pedagoške nauke, Zbornik radova (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet) knjiga I. 1951., str.8.).

VI. P E R S O N A L N I S M J E R

Zanimivo je, da se sve jače počela naglašavati potreba odgoja ličnosti, čim ih je više nestajalo sa pozorišta javnog života. Ujedno su mnogi počeli naglašavati potrebu ličnosti kao neki izlaz iz mnogih zapletenih problema, kada su počeli zatajivati metodički postupci rad u školi.

Tako je prije završetka prošlog stoljeća nastala misao, da bi se problemi odgoja rješavali na samoniklom zahvatu vlastitih nadahnuća.

Pozitivna je strana toga pokreta, da je prebolio nevolju individualizma, te prešao k ličnosti, koja ima doduše svoje individualne oznake, ali je u svojem individualizmu ograničena objektivnim normama. Ličnost n naime uz svoje subjektivne tendencije ima i objektivne ograde. Subjktivne tendencije imaju svoje mjesto u zaokruženosti vlastite duševnosti, a i samostalnog zauzimanja stava prema okolini, ukoliko je taj stav nešto trajno i jedinstveno. Objektivna ograda ličnosti može se očitovati u samooblikovanju po barem jednoj od objektivnih vrijednost (dobrog, istinitog, lijepog, svetog). To je velika razlika i napredak prema individualističkim tendencijama, koje poznaju samo jedan zakon: mjerilo vlastite uvidjavnosti, a sve drugo može poći po zlu, pa i propasti.

Tako je svakako novi smjer naglašavanja ličnosti, bez obzira na svoje nedostatke, postao prema individualističkim tendencijama pozitivni doprinos k sređivanju odgojne funkcije.

Kakogod bijaše dosta subjektivnost kod ovih prvih pomušaja pedagogije ličnosti, ipak su na površinu isplivale neke vrijednosti, koje do tada nijesu imale tako vidno mjesto u pedagogici.

Obnovljeni pioniri ovoga smjera raspravljaju o učiteljevoj ličnosti. Postavili su zahtjeve za novačenje učitelja i odgojitelja, pa su naglasili maksimu, da dobar učitelj ne može biti bez umjetničkih inspiracija, a najvažnije su one crtanja, pripovijedanja i plastično oblikovanja. Osobito im je na srcu učiteljev pripovjedalački dar. Buduci da su protagonisti ovog smjera pedagogike ličnosti svi od reda bili znatno nadareni, nije ni čudno, da im je naglašiv nje umjetnosti pripovijedanja glavna oznaka.

Druga, manje pozitivna njihova oznaka, koja gotovo kod svih postoji jest otklanjanje metoda, koje su objektivno zasnovane i oprobane. Postavljaju načelo, po kojem svaki pedagog ima dužnost, da se sam udube u gradivo i umjetničkim zahvatom vodi metodičku jedinicu. Mora se priznati, da su mnogi od njih u tom uspjeli, kako to sude pozvani kritičari. Posebice valja istaknuti radove nekolicine na području vjeronauka. Tu su dali vrijedne priloge.

Pokazavši tako zajednička obilježja prve ere ličnosti, prelazimo na pojedinosti, kako se one susreću kod pojedinih tipičnih i zaslužnih pedagoga ovoga smjera.

Ernst Linde je početnik pedagogije ličnosti. God. 1897. iznaša po prviput svoju "Persönlichkeitspädagogie". On se bori protiv procjenjivanja metode, mehaniziranja učevnog postupka po tako zvanim formalnim stupnjevima. Za Linde-a je dovoljno, da učitelj ima osjećaja za obuku, a to znači, da znade, što mora pod obukom raditi svaki čas. Sve to može učitelj postići na taj način, da se uživi u svoj predmet. Kod tumačenja on mora ići tako naprijed, da istovremeno zahvaća u zorno predočivanje, mišljenje i cuvstvovanje učenika. Tada će učenik doživjeti predavanje, a da li ga on može ponoviti i riječima izraziti, to je sporedno. Bitno je doživljaj.

Značajno je Linde-ovo gledanje na metodiku vjeronauka. Kada je (on) evangelik, postavlja načelo, koje i mi katolici moramo odobriti. On je naime zato, da se katekizam obučava u povezanosti sa poezijom, a pod time misli na Bibliju, poslovice i pjesme.

Ernst WEBER (1873.). On bi zapravo samo djelomično pripadao u ovaj okvir, jer njegovi radovi ne idu svi u područje pedagogije ličnosti. Ipak se on sam u pitanjima pedagogije priznaje kao Linde-ov "vjerski drug", pa zato možemo lakše i njega primaknuti u taj sklop. Najznatnije mu je djelo u u tom smjeru Die Lehrerpersonlichkeit (1912., dok je treće izdanje izašlo g. 1922.). U tri odsjeka raspravlja o biti učiteljeve ličnosti za reformna nastojanja u odgoju. On razlikuje: 1.- učitelja, koji oblikuje, 2.- učitelja eksperimentatora i 3.-učitelja tehničara.

1.- Učiteljeva služba nije tek u podavanju znanja. On je nosilac svake pedagoške djelatnosti. On oblikuje kulturno gradivo i ljudske duše. Potrebno mu je znanje gradiva i psihološko znanje. Pedagoško djelo nastaje tek onda, kada se ove dvije predpostavke stope u jedinstvo. Predavač oživljava gradivo, on time može utjecati na ljude. Ali zato mora biti cudoredni značaj. Nema kreposti, koja se može samo učenjem postici (ostvariti). Suvišno je propovijedanje, ako je ličnost propovjednika nagrižena.

2.- Učitelj eksperimentator. On je protivnik psihološkog eksperimenta u školi. Uopće je protiv toga, da se didaktika temelji na psihologiji. Jednako je protiv toga, da i čitava pedagogija ima temelje na psihologiji. Time ipak ne niječe studij psihologije. Da je takav njegov stav, to ćemo brzo i lako razumijeti, jer je Weber prvi pokušao znanstveno pokazati, da je estetika jedna od temeljnih nauka pedagogije (To je zapravo plod njegove disertacije iz g. 1907.). Ukoliko se eksperimetira, to on od eksperimentatora traži silno poznavanje vlastite struke, najveću točnost, do skrajnosti istancanu pripravu.

3.- Učitelj kao tehničar. Tu on razmatra tehniku radne obuke u školi. Za Webera je zapravo budjenje samoradinosti najviši cilj odgoja. U tome ima pravo, ako se ograničimo na jedno područje radinosti i stvaranja. Odgojna funkcija na nekom području prestaje, kad odgojanik zna dje plemenito upotrjebljavati svoju slobodu i svoje darove. U pitanju razlike u radnoj obuci izmedju dvaju najvažnijih njezinih zastupnika Kerschensteinera i Gaudiga, on vidi nepomirljive i nepremostive suprotnosti. Gaudig naime zahtijeva, da škola odgoja individualno, a Kerschensteiner to cet kolektivno. Gaudig fundira svoju školu više psihološki, a Kerschensteiner više sadržajno. Kad je sve odmjerio prema svojim pogledima, on se odlučuje u prilog Gaudigu.

Weberova je zasluga, da je svojim talentom uspio svestrano obraditi pitanja upotrebe u školi u svrhu pedagoških razjašnjivanja. Na tom području ima Weber čitav niz prvorazrednih djela: Die Tehnik des Tafelzeichnens (1909., sedmo izdanje 1926.), Angewandtes Zeichnen (1911., 2.izd.1926.), Zeichnerische Gestaltung und Bildungsarbeit (1913., 4.izd. 1926.), Die Tafelzeichnung im Unterricht (1921, 5. izd. 1929.), Der Zeichenunterricht und seine methodisve Probleme, 1924.

Napokon valja spomenuti Weberove zasluge u vezi s obučavanjem vjeronauka.

Ne cemo se nimalo čuditi, da takav čovjek traži od učitelja sposobnost za crtanje i umjetničku opću inspiraciju, a ni tome, da ne traži, da se dokinu preparandije, te učitelji svršavaju svoje studije na visokim, a ne na srenjim školama.

Heinrich Scharelmann je tipični predstavnik onog tako mučnog prelaza od individualističke pedagogije na pedagogiku ličnosti. Ono, što je Linde držao za temeljno u oblikovanju ličnosti, a to je doživljaj, to karakterizira i Scharelmann-a u svemu. On na doživlja polaže sve. Budući da je Bogom nadareni pjesnik, a uz to još izvrstan pjesnik, premda za sebe kaže skromno, da nema talenta za crtanje, to i po svojoj umjetničkim kvalitetama pristaje u kolo ovoga smjera. gdje se estetske vrednote naglašuju kao temeljne u obrazovnom procesu! U mnogočem je Scharelmann uza sva svoja pretjerivanja na području moderniziranja okoliša u biblijskoj katehezi - katehetičar, koji ima invencije. One izvire iz njegova gotovog mističnog života. Izvrsne su mu obradbe o andjelu Čuvaru, Ljubavi, sreći, glasu savjesti. Sve njegove kompozicije proizlaze iz dubina njegov unutarnjeg

života.

U svom pedagoškom i stvaralačkom radu mimoilazi tradiciju i kulturnu prošlost. On je protivnik svake tradicije na pedagoškom području. Povijest pedagogije nema za njega nikakve vrijednosti. Jedino ono, što je sam doživio ima veću vrednost nego li svi svesci pedagoške mudrosti uopće. Sreća je, da je Scharelmann vjerski snažno doživljavao. Inače vjera ne bi imala kod njega onaj položaj, koji joj daje i tada, kada je vjerska neutralnost u školi, pa i samo protivnost vjeri imala "modernije i suvremenije" zahtjeve.

Ako ješ uz Itschnera (istakao se kao metodičar iz vjeronauka, to moraju priznati i protivnici vjeronauka u školi, što vrijedi vjeronauk za obuku djece), spomenemo austrijanca Karla Linke-a, upoznali smo nekoliko znatnih ideologa starijeg smjera pedagogije ličnosti.

Prelazimo na drugi dio pedagogije ličnosti, koji ispravlja jednostrano naglašivanje odgojiteljeve ličnosti i skreće pažnju na sustavni, objktivno normirani postupak u ostvarivanju ličnosti odgajanika. To su Friedrich Wilchelm Foerster i Hugo Gaudig.

Hugo Gaudig (1860-1923). Spada u osnivače radne obuke u školi. U pedagogiku ličnosti ulazi svojom knjigom "Die Schule im Dienst der werdenden Personlichkeit". Knjiga ima dva sveska. Izašla je prvi put 1917., dok su njezini počeci objelodanjeni već 1912. Gaudig postavlja ideju ličnosti, kao kulturni princip, kojim će se regulirati svaki pravi i smišljeni kulturni rad (Gaudig, Die Schule im Dienste der werdenden Personlichkeit, Leibcig, 1917., str. 22.).

Kod toga izgradjuje ličnost na njezinim individualnim svojstvima. Upravo poboljšanje i usavršenje tih svojstava ostvaruje ličnost. To je napeti i teški rad, koji se po Gaudigu sastoji u rvenju za najvecu vrijednost, pa je stoga i princip najveće aktivnosti.

Škola po Gaudigu stoji zapravo u središtu nastojanja oko izgradnje ličnosti. On odbacuje tezu, da je škola u odgoju samo ustanova, koja podpomaže roditelje (Svezak I. str.13). On im daje podjednake uloge, jer su obje "sile" nužno potrebne.

Prvotna je misija škole, da na svom vlastitom području unutar svog neposrednog djelovanja, dade sve preduvjete, kako bi se mogla ostvariti ličnost. U tom nastojanju treba da škola razveže sapete dječje energije te ih školuje za planski posao (Ib. str.10). To je drugim rječima proklamiranje načela samorada u školi. Ono se ima provoditi od prvog dana školske obuke. Za njega je radna obuka samoodgojne vlastitosti, pa se na taj način postizava i intolektualno obrazovanje. Dok je cilj stare obuke bio steći znanje, to je cilj radne obuke - steći osvjedočenje (str.38).

Za ovako visoke ciljeve, da ih što sigurnije postigne traži Gaudig produženje školske obuke. Tu će se u tim produženim školama uz samorad njegovati i samoodgoj. Ovo posljednje ne može biti, a da se odgajanici ne bi uveli u razna područja života, njihova smisla i životnog djelovanja. Posebno ih treba uvesti u poslanje zajednica, kao što su to porodica i država (str. 44).

Da škola što uspješnije izvrši svoje poslanje mora se povezati sa svim ostalim činiocima, te na taj način ostvariti jedinstvenu orijentiranu zajednicu, koja će svojim doprinosima svestrano pomagati osnovni plan školske misije. Time je zašao u delikatnu područje koordinacije i harmoniziranja sila, te je iznio mnoštvo plemenitih poticaja, kojih bi se imala pridržavati njegova idealna tvorevina škola. On koordinira utjecaj doma, školskih odbora, države, Crkve. Zahtjeva, da u školi konkuriraju i budu inkorporirani sve pedagoške moći, a stoga i vjeronauk. Cilj religiozne obuke je, da u djetetu oživi i nadahne naziranje Kristovo. Škola je nemoguća bez konfesija. Škola mora obuhvatiti religijske interese, a i Crkva se mora baviti i drugim, a ne isključivo religijskim interesima, pa će na taj način nastati harmonija izmedju ove dvije pedagoške sile. On je za usku suradnju izmedju učitelja, direktora i župnika. Škola mora očekivati, da joj Crkva dade jasnu sliku religioznog života. Ipak se boji prevelike

teologijsko spekulacije i dogmatiziranja u školi.

Malo koji od pedagoga, koji su protestanti po vjeroispovijesti, a s tolikim poštovanjem govore o potrebi vjerskog obrazovanja, kao što to čini Gaudig. On se punim uvjerenjem i svojim autoritetom zalaže za to, da bi se vjeronauk predavao u školi, jer je životno vjersko područje odlučno područje osobnog života (isp. ib. str. 72). Vjeronauk kao takav mora škola primiti u svoju satnicu, jer on vodi k razvoju osobne religioznosti i k religioznoj ličnosti.

Budući da je Gaudig jedan izmedju naučenjaka, koji su intuitivno zahvaćali probleme, to je važno pogledati, kako intuicija, uz svoje velike usluge, može na kritičnim zaokretima i zatajiti, a ne samo oplodjivati svijet iznašašća. To se dogodilo bjelodano na činjenici postuliranja i povezivanja dvaju ciljeva u jednu harmoniju, kako je to predvidio sam Gaudig. Za njega je, kako smo to već vidjeli kod Webera, samorad cilj odgoja, a na njemu počiva i ideja ličnosti. Previdio je, da jedno iz drugoga ne mora nužno proizlaziti. Samorad je istina jedno sredstvo didaktičkoga optimuma pod obukom, dje se mladež napreže, da izmadje, izabere, sataví i privede u sustav niz spoznaja, koje su kohorentne i svestrano objašnjavaju pojedine probleme, kako ih nalazimo u životu. Ipak je samorad samo posredovna vrijednost do uspona k ličnosti.

Friedrich Wilchelm Foerster (r. 1869.). Velika je njegova zasluga za etički odgoj. U mnogim pojedinostima -mada je on protestant- ima kod njega razlaganja, koja se podudaraju sa katoličkim nazorom na svijet.

U Foerster-ovim djelima često nalazimo riječ karakter, a razmjerno rjedje riječ ličnost. Riječ karakter ima kod Foerstera dvostruko značenje. U "neutralnom" značenju mislimo kod riječi karakter o dušević i čudorednoj vlastitosti (dobrom ili lošem, postojanom ili nepostojanom karakteru). U pozitivnom smislu znači kod Foerstera karakter l i č n o s t, koja nije odredjen vanjskim utiscima, već djeluje iz čvrstog uvjerenja i njemu je vjerna do smrti (Foerster, Erziehung und Selbsterziehung, str. 81). Za njega je obrazovanje karaktera povezivanje vremena sa vječnosti (Ib., str. 6). Stoga karakter znači inicijativu duha prema vanjskom svijetu, oslobodjenje volje od privrženosti n sjetilnost, uzdizanje duše nad diktaturu časovitih raspoloženja (Religion und Charakterbildung, str. 24.).

Foerster neprestano naglašava karakterne osobine i njihov odgoj kao najvažniji postulat svakog vremena, te njemu posvećuje većinu svojih djela. Budući da je u katoličkoj Crkvi našao obilje pomoći i vrijednosti za obrazovanje karaktera, to on izričito naglašava njezinu odgojnu misiju i podvlači njezinu odgovornost u stvarima svjetskog značenja. Tako je medju ostalim posve jasno naglasio u svojoj "Sexualethik und Sexualpädagogik", da se mnogo puta ugledao u uredbe, uzore i učenje K a t o l i č k e C r k v e (pocrtano u originalu), jer je uvjerenja, da svi možemo izvanredno mnogo naučiti u poznavanju duša na temelju pedagoškog iskustva stare crkve (Iz Predgovora spomenutom djelu, str. VII.).

Budući da je Foerster u svojim djelima zahvaćao gotovo u sva područja odgoja i njegove problematike, a slovi kao autoritet za područje obrazovanje volje, to su njegovi izvodi i pogledi dragocjeni za "inspiraciju" volje odgajanika. Na tom je području dao i znatan prilog u vezi s odgojem zapuštene i kriminalne mladeži. Tu, gdje svaki drugi odgoj zatajuje, a jedino religiozni potiče takove na bolje, dokazuje Foerster nužnost religijskog odgoja. Kako je religija na tom području nužna, pokazuje Foerster iz činjenice, da sama etika nije kadra spasiti takovog od ukočenosti depresije, osjećaja manje vrijednosti, nemogućnosti ponovnog čestitog života, a i činjeničnog stanja, da ga ljudi izbjegavaju i odbacuju. Racionalistička etika može te rane samo povećati, ali ne zacijeliti. Može utući, ali nema snage, da takova upravi na čestiti život (vidi Religion und Charakterbildung, str. 32.).

Posebnu pažnju zaslužuje Foersterova knjiga Schule und Charakter (14.

izdanje, Zürich, 1920.). U njoj su centralni problemi današnje i svake škole prikazani dubinom shvaćanja i poznavanja, kako ga zahtjeva ovaj predmet. Kao malo tko razglaba pogibelji školskog života, medju kojima laž na žalost ima mnogo udjela. Na svakom od važnijih tih područja pokazuje dušobrižničku obavezu učitelja, da svoje gojence primjerom i pravim shvaćanjem vode k svladavanju poteškoća (isp. str. 293). Kod svega nedvojbeno naglašava primat religioznog odgoja: "Kršćanstvo je najveći događaj u pedagogici"(str.155). Odgoj znači povezivanje vremena s vječnošću (str.297). Da se učenik uzmogne etički voditi, mora etika biti utemeljena religiozno (str.296).

Središnja misao i nastojanja u Foerster-ovim spisima nosi obilježje ostvarenja kršćanskog ideala ličnosti, premda su mu neki pedagozi osporavali njegovo vrhunaravno shvaćanje i primjenu kršćanstva na život. Držali su, da mu je religija samo sredstvo, kako bi njegove ideje zadobile blještaviju i privlačniju vanjštinu. Foerster se u svojim spisima neprestano brani, ali ne dobiva povjerenja svojih kritičara, mada je dosta jasno naglašivao svoj stav prema kršćanstvu i njegovu apsolutnu nuždu za odgoj. Njegov je način izlaganja više propedeutički, jer poznavanjem teških rana modernog čovjeka ide putevima komparativnog promatranja svega pozitivnog, da bi na taj način što snažnije pokazao vrijednost kršćanstva u njegovoj pedagoškoj veličini i nenadoknadivosti (isp. Erziehung und Selbserziehung, Zürich, 1919., str. 91.), kada govori o muškom elementu idealnog značaja, te pokazuje veličinu Sokrata, dok nešto dalje isporedjuje Sokrata sa Kristom, pokazuje Kristovu veličinu, koja je sva u vječnom, ali se ne žaca spustiti do svega ljudskoga,/osim grijeha/, da na taj način obrazuje duše, koje će posve izgarati u ljubavi (str.108).

Kakogod je Foerster velik pobornik primjene kršćanstva u odgojne svrhe, tako je na drugoj strani oštar kritičar praktičkih kršćanskih pedagoga. On, na primjer, ne nalazi kod modernih pedagoga one neposrednosti prilaženja dušama, kako su to klasično znali izvesti Sv. Augustin, Sv.Bazilije, Tertulijan (Religion und Charakterbildung, Zürich und Leipzig, 1925, str. 39.). Zatim, vjerska mu pedagogika nije na visini. Pedagozi kao da nijesu sposobni da prouče i da se zadube u probleme moderne duše, koja je primila odgoj, a da nije upoznala kršćanstva ili mu se posve otudjila. Taj je nedostatak daleko veći nego li to slute zastupnici kršćanskih crkvi (Ib. str. 38.). Uza svu oštrinu, moramo reći, da Foerster svojom kritikom želi koristiti i pomoći.

Foerster živi u New-Yorku. Od vremena do vremena izdaje po koje novo i preradjeno izdanje njegovih knjiga. U njima je nešto ublažena oštrina njegova stava. Zaslužni i još danas uvaženi pisac ima posvud svojih štovatelja, a u Njemačkoj je nedavno osnovano društvo pod njegovim imenom, kojemu je svrha da se brine za izdavanje njegovih djela, a i za njegovu osobu (Vid mu je veoma oslabio.).

O S V R T I Z A K L J U Č C I

Pri podrobnijem i pažljivijem promatranju odgojnih smjerova zamjećujemo u njima više ili manje jasno izražene slijedeće pojedinosti:

1. - Pojedini smjerovi imaju svoje sličnosti, različnosti i idejne odgojne zasluge.
2. - Svaki smjer na poseban način ističe barem jednu ili (redovito) više vrijednosti.
3. - Ove, tako istaknute vrijednosti, pojedini smjerovi usko povezuju sa svojim ciljevima odgoja.
4. - Svaki od spomenutih odgojnih smjerova na svoj način shvaća odgajanika.
5. - Svaki od smjerova posebno naglašuje odgojiteljev samoodgoj.

Ad 1. - Pitanje sličnosti i različnosti smjerova prepuštamo čitaocu. Kod toga činimo samo jedan izuzetak, i to u pitanju razlike između religioznog i personalnog smjera. Stoga ćemo kratko navesti njihove zasluge za odgoj.

Religiozni smjer, posebno u svojim monastičkim oblicima Katoličke Crkve, pokazuje bogatu invenciju, dugotrajno iskustvo i rijetku vitalnost. Invencija se očituje u reformnim zahvatima oko nižeg, srednjeg i višeg školstva, koje Crkva, ponajviše preko redova, vodi gotovo isključivo sama. Najveće idejne zasluge na tom području imaju Isusovci, Angjela Merici, Ivan de la Salle. Posebno Ivan de la Salle, jer je on uveo u život realke, sustavne učiteljske škole za laike, napisao prvu pučko školsku metodiku. Redovnici su prvi preteče obrazovanja širokih narodnih slojeva. Uvodili su za ono vrijeme, da tako rečemo, upravo nečuveni aktivitet učenika u školi na temelju posebne vrsti samorada natjecanjem (Isusovci, sestre Notre Dame). Uvođenjem preventivnog odgoja (Uršulinke, Salezijanci), dovode odgoj na posve blage oblike, u kojima nema upotrebe tjelesnih kazna (Uršulinke, Sestre Milosrdnice, Školska braća). Kod ostalih se redovničkih zajednica upotrebljavala, istina, tjelesna kazna, ali rijetko i u blagim oblicima (Fourier u "Velikim Konstitucijama"). Vitalnost i sjajnu potvrdu, da su mnogi redovi položili u najtežim kušnjama ispit, da ostanu u prvim redovima odgojnih vođja, pokazuju razni povijesni lomovi, koji su znali iz temelja potr[illegible] redovničkim zajednicama i njihovom egsistencijom, ali ćim su se ic[illegible] sredile prilike, počeo je rad oko odgoja s jednakim, a možda i s većim uspjesima.

Extremni državni smjer odgoja, kojim se oduševljavao toliko Platon, a koji je s velikim uspjehom provodila ratnička Sparta ima djelomično svoje opravdanje u odgoju narodne vojske, dakako u mnogo blažim i izmjenjenim oblicima.

Veliki su uspjesi individuanog smjera u odgoju, što je on dao nakoliko velikana, koji su svojim genijalnim razumijevanjem i požrtvovnošću obogatili metodiku raznih predmeta. Medju njima na prvo mjesto stavljamo Lava Nikolajevica Tolstoja i Berthold Otta. Medjutim ne možemo mimoići i niz strahovitih zabluda, koje su zastupali skrajne individualistički usmjereni pedagozi, koji su pogodovali egocentrizmu, koji je kadkad vodio u solipsizam i egolatriju. Rousseau sa svojim individualističkim prohtjevima nije ostao osamljeni propovjednik rasula zajednice. Iza njega je došao Nietscho, koji je bez oklijevanja propovjedao promjenu stupnjevanja svih postojećih vrijednosti.

Naturalistički smjer ima zasluge, da je djelomično naglasio pravilni fizički odgoj djeteta. Pogrješna je njegova teza, da se ima što kasnije početi s vjerskim odgojem mladeži. Po tome stavu zauzima doduše naturalizam neko srednje stanovište između religijskog i personalnog smjera na jednoj i socijalnog smjera na drugoj strani. On ne niječe egsisten-

ciju i besmrtnost duše, pače je želi naglasiti. Jednako je s egsistencijom Božjom. Samo je prema vjerama posve ravnodušan. Religija je u tom smjeru privatna stvar. Ideal je toga smjera pošten čovjek, koji svoje držanje u životu temelji na čisto razumskoj etici.

Socijalni smjer sa svojim izrazitim naglašavanjem života u zajednici i za zajednicu ima u teoriji u mnogome opravdane zahtjeve. Jednako je njegova zasluga, što izdiže razinu općeg obrazovanja. Time približuje radnika intelektualcu. Osim toga politehničkim radom na obrazovanju inteligencije daje ovoj mogućnosti dubljeg razumijevanja u praktičnom svladavanju problema dnevnog života. Jedno i drugo obrazovanje pomaže obostrano razumijevanje teškoća u zvanjima. Kod toga radnik svojim obrazovanjem stječe veće kvalifikacije, da lakše i uspješnije sudjeluje u javnom društvenom životu.- Socijalni smjer, ako isključimo kršćanski orijentirane socijaliste, ima posebne pojmove o religijskim vrijednostima ili ih posvema niječe. Etičke su vrijednosti u ovim potonjim slučajevima u blizini relativiranja, kako smo to pobliže vidjeli kod Bergemanna.

Personalni smjer sa svojim nastojanjima u izgradnji individualnih svojstava preko jedne ili više objektivnih vrijednosti, postavlja sretnu bazu prijelaza iz individualizma u zajednicu, kojoj na taj način može postati korisnim članom. Sva previranja na tom području donijela su pedagogiji poticaj da produbе svoju problematiku, te se pokrenu u nastojanjima svestranije izgradnje ličnosti. Ovaj je smjer najbliži religijskom. Razlika je među njima, što u religijskom smjeru vrijednost svetoga oblikuje moralne vrijednosti neposredno, dok se kod personalnog smjera iz potrebe za ostvarenjem etičkih vrijednosti traže i religijske.

Ad 2. - Kod religioznog je smjera posve lako uvidjeti, kako u njemu imaju predominaciju vrijednosti svetoga i dobraga, a sve ostale su u ovisnosti o njima. Tako vrijednost lijepoga ima kod benediktinaca posebnu misiju, - ukoliko je usko povezana sa opus Dei. Gradnja Crkvi, lijepo pjevanje, slikanje ima posebnu misiju baš na religioznoj vrijednosti služenja Bogu.

U državnom smjeru imaju vitalne vrijednosti primarnu ulogu. Njima su po mišljenju Platona u nekim slučajevima podredjene čak i vrijednosti istinitog, pa i dobrog. Fizičkom i tjelesnom prosperitetu državljana imaju služiti i vrijednosti lijepog. Individualističko shvaćanje, kako ga postavlja na pr. Rousseau, iznosi tvrdnje, koje su posve blizu hedonističkim raspoloženom vitalizmu. On se uspinje do visine čovjeka, ako mu uspije i do nadčovjeka.

Naturalistički se čovjek giblje u smjeru najmanjeg otpora. Istina mu je u toliko prihvatljiva, koliko donosi naravno blaženstvo. Sve, što je protivno tome to je nepoželjno. Stoga se on ne zanima za objavljenu religiju, a ni za moral, koji bi proizlazio iz nje.

Socijalni čovjek gleda u društvu svoj početak i usavršenje. To je za njega, uz politiku i ekonomiju, temelj nastojanja i svih zaposlenja. Sve druge vrijednosti mogu ući u krug njegovih misli i težnja, ali tek preko ovog trostrukog filtera.

Personalni se čovjek rado priklanja svima vrijednostima, ali se posebno interesira za etičke i religijske, jer su one najizdašnija potpora njegovim nastojanjima oko zaokruživanja ličnosti. I dok nije zašao u ovaj krug, on još nije stavio sidro svojoj ladji, koju može svaki čas odnijeti svaki vjetar.

Ad 3. Usko povezivanje istaknutih vrijednosti sa ciljevima odgoja posve je naravna stvar, to više, što oduševljavanje z, neki skup vrijednosti, kao na primjer sveto, dobro, istinito itd. bitno utječe na gledanje i shvaćanje stvarnosti u svijetu i životu, njihove uzroke i konačne svrhe.

Religiozni smjer posebno naglašuje vrijednosti svetog i dobrog, jer samo u njima i po njima može čovjek postići svoju svrhu i savršenstvo.

Državnom su smjeru posebno važne vrijednosti, koje utvrdjuju vitalnu svježinu pojedinca, jer će skup takovih činiti sretnu zajednicu umnih, hrabrih, u svakom pogledu sposobnih ljudi.

Individualni smjer gleda u pojedincu i njegovu osobnom blagostanju svoje opravdanje i misiju, jer će preko neskučene slobode, koju individualisti proširuju nerijetko u anarhiju, biti svakome omogućeno, da potraži i nadje traženu sreću i uživanje u njoj.

Naturalistički smjer proglašuje imitiranje prirode kao prvotnu i najmjerodavniju normu odgojnih djelovanja. Stoga mu je spoznaja prirode i njezinih zakona najbolja osnovica za odgoj.

Socijalni smjer nalazi u zajednici izvor i cilj svojih odgojnih napora, jer samo unutar dobro ekonoski uredjene i politički svijesne zajednice može čovjek postati njezinim konstruktivnim članom.

Personalni smjer naglašava pravo pojedinca na individualnu izgradnju, ali ujedno traži, da takav pojedinac pomocu bilo koje više vrijednosti svojim zalaganjem ostvariti etičku ličnost. Na taj način postaje proizvadjač kulturnih dobara u granicam svojih sposobnosti.

Ad 4. Svaki se od spomenutih 6 smjerova na svoj način približuje vlastitim shvaćanjem prirodi educanda, kako bi njime olakšao, a što je glavno i pospješio svoj postupak u njegovu odgojnom izdizanju. Tako religiozni smjer, posebice ovaj čas kršćanski, shvaća dijete i čovjeka kao biće, kojemu je istočni grijeh snizio sposobnosti u sklonosti na dobro, a povećao naginjanje k zlu. To nije nimalo pesimističko gledanje na odgajanika, već je to realizam, stvarnost, koja nas opominje na budnost i dublje shvaćanje trajnosti utjecaja, koji može donijeti iznenadjenja i razočaranja. Osim toga ima i vedrih vidika obzirom na perspektive odgojnih napora, jer je tu milost, koja pojedincu individualno pomaže i još više: čini od njega novo stvorenje. No dok katolički odgojitelj gleda na natprirodnu i odlučnu komponentu odgojnih djelovanja, on ne zaboravlja veliki i silno važni princip, da natpriroda ne zamjenjuje prirodu, a još manje je uništava, već gradi na njoj. Stoga kršćanski religiozni odgojitelj jednakom pomnjom izučava prirodne komponente u djelovanju na razvoj mladog bića. Ne smiju mu biti strani biološki zakoni nasljedstva i razvoja, pa ni onih diferencijalne psihologije. Na taj se način problem kršćanskog vrhunaravnog odgoja, koji nadograđuje na temelj naravi, prikazuje posebno težak, jer iziskuje najviše od odgojitelja i odgajanika. Tko je pravilno postavljen i vodjen, najviše i daje.

Državni smjer se oslanja na svoje političke principe, kojima nastoji proniknuti sav odgoj u svoju korist, kako bi građani prožeti idejom zajedništva ostvarivali više i opsežnije zadatke društva. Stoga se organizatorno brine zapomoći u tom smjeru. One su raznolike i ovise u velikoj mjeri od metafizičkog shvaćanja čovjeka i njegove svrhe.

Individualističko shvaćanje odgajenika bježi od svakog kalupa, traži individualnost nerijetko i tamo, gdje se o njoj jedva može govoriti, strahuje samo od jednoga, da se tko ne bi ogriješio o taj vrhovni princip, pa je spremno učiniti i mnoge realne propuste, samo da spasi nesmetani razvoj naslućene veličine. Stoga je za takove individualiste gotovo nemoguće pisati psihologiju mladenačke dobi. U takovim će raspravama vidjeti prije hiljade razilaženja, negoli i samo jedno podudaranje sa individualnim svojstvima odgajanika. I dok se isrpiju u studiju nebitnog zasebne individualnosti, dolaze prije do protuslovlja, negoli do konačnih, glavnih, dijagnostičko odlučnih sklonosti djeteta. Oni su zapravo odgojitelji, koje djeca vode. Stoga je ovaj smjer upoznavanja i "vodjenja" veoma težak, a da ne spomenemo i nesreće, na koje će njihovi odgajanici naići poslije u životu.

Naturalistički se smjer zadovoljava sa najmanje, na oko, uvažbina u pogledu gojenca. Priroda se za njega poskrbila i stavila u njega sve, što će mu biti potrebno za razvitak. Prepustiti dijete, da se što dulje igra i zabavlja, ne kvariti mu po mogućnosti ničim njegova dobrog raspoloženja i

težnje da bude sretan, to su značajke, koje bi imale voditi odgoj u djetinskoj dobi. Budući da je čovjek po prirodi i u prirodi dobar, to je takav odgoj posve zanesen vizijom svog optimističkog gledanja. Da čovjek ostane što bliže prirodi, nije potrebno, pače je i štetno, knjigama opterećivati njegov duh. Neka se više pazi na zdravlje negoli na znanje. Znanje je potrebno, ali ga treba voditi u tome, da on sam ne mora mnogo učiti. Ono, što znade, neka je tako, da mu može služiti za čitav život, kako bi imao od toga koristi za svoje snalaženje. Moralne odnošaje, i obveze, i prava jednako treba da upozna što kasnije. Čini se, da bi ideal bio, da ih uopće ne mora upoznati. O religiji je suvišno govoriti za veći dio naturalistički orijentiranih odgojitelja, jer se oni ne žele mnogo istići nad materijalističko gledanje odgajanika.

Socijalni smjer smatra dijete (odgajanika) samo kao člana svoje zajednicem koji je nužno vezan na oblike životnih manifestacija, unutar kojih se nalazi. Ovi su oblici najjači odgojni, idejni i praktični inspiratori držanja. Odgajanik izvan zajednice ne znači ništa, sve je po zajednici. Stoga je studij socijalnih odnosa i njihova rektifikacija jedan od najvažnijih problema odgoja. Sama se psihologija dječjeg doba i daljneg razvoje posvema može razumijeti iz ovih perspektiva miliea.

Personalni smjer gleda u odgajaniku nukleus buduće ličnosti i samo ličnost u postanku. Stoga poduzima sve, kako bi ovo blago pomogao ostvariti do krajnih njegovih mogućnosti. U tu svrhu mobilizira i organizira sve sile, koje mogu štogod doprinijeti u ovom nastojanju. Posebne zahtjeve stavlja veliki dio zastupnika ovoga smjera na samog odgojitelja. U tom se traži upravo maksimum sposobnosti. Nerijetko je jako naglašena i tendencija umjetničkog sažimanja gradiva. Vještina umjetničkog ugodjaja u pripovijedanju su upravo mostovi u prilaženju k izgradnji novih ličnosti. U ovom pokretu, koji snažno naglašuje vrijednost ličnosti, gotovo i nema teoretskih pedagoga, koji bi u odgoju ličnosti isključivali vjerske vrijednosti.

Ad 5. Konačno svijetli velika istina o svim smjerovima, kakovi god oni bili, da nijedan ne zaobilazi ličnost odgojitelja, koju mora svaki ostvariti samoodgojem.

Promatranjem katoličkih odgojitelja, posebice ličnosti Isusa Krista, Don Bosca itd vidimo vrijednost ličnosti u odgojnim problemima. Velikani odgojnih pregnuća manje su problema odgoja riješili samim teoriskim razlaganjima teškoća, a više daleko više svojim životom i dubokim shvaćanjem praktičnog rješavanja problema. Ne mislimo time reći, da je za dobrog odgojitelja suvišno teoretsko raspravljanje i studij takovih problema, ali je još važnije "veritatem facere". U kršćanstvu je, istina, riječ prije nego djelo, ali je Vječna Riječ, koja je tijelom postala, pošla za nas najpoučnijim putem: "Coepit facere et docere". Stoga su principi zdrave ascetike abc svakog odgojitelja. Samo-odgoj je duša odgoja. Samoodgojne vrijednosti katoličke Crkve su neiscrpive. Ona je na području samoodgoja velevlast, kojoj nije bilo i ne će biti ravne.

Poznato je, koliko je sa moodgojne prakse i izobrazbe tražio Platon od svojih "državnika". Veliki studiji, siromaštvo, napori i svestrana prokušanost samo su prvi korak do selekcije, da se može ući u takovu službu. Vlada najboljih, kako je zamišlja Platon, nije tek stvar malih zahtjeva, već je postulat ostvarivanja vrijednosti na svim područjima duha uz samoodricanje.

Individualni smjer stavlja mnoge i veoma teške preduvjete učitelju, da može uspješno voditi intelektualni i voljni odgoj mladeži. U svemu mora prednjačiti dubinom i velikim iskustvima u samoodgoju, kako bi mogao riješavati odgojene zadatke obzirom na pojedince. Poštivanje tudje individualnosti iziskuje veliki napor samoodgoja.

Naturalistički odgojitelj nije također oslobodjen od samoodgojne prakse. Premda su njegove obveze naoko lakše, on se ipak mora spremiti na odgovore u mnogim pitanjima, koja postavljaju učenici, i još više kako će

svoje učenike svojim uvjerenjem i životnim primjerima uvesti u pravilno shvaćanje i praksu životnih podhvata.

Socijalni smjer posve jasno postavlja obvezu samoodgojne izgradnje u svrhu izdizanja mladog naraštaja u školi i u dnevnom životu. Vidi o tome posebno kod Natorpa (Visoka pučka učilišta). Jednako je i u komunističkom obliku socijalnog smjera.

Personalni smjer svojim samoodgojnim zahtjevima neprekidno naglašuje svu potrebu samoodgoja kod odgojnih vodja. Posebice W eber, Gaudig, i Foerster.

Iz svega dakle proizlazi, da:

a/ pravilna odgojna djelatnost ne postoji bez sudjelovanja vrijednosti, njihova kalamljenja i ostvarivanja;

b/ odgojni smjerovi svijesno ili nesvijesno postavljaju ljestvice vrijednosti, koje odlučuju odgojnom praksom;

c/ iz odgojnih smjerova možemo sastaviti ljestvicu slijedećih vrijednosti: svetog, dobrog, istinitog, lijepog, korisnog (ekonomske), vitalnog, hedoničkog.

d/ položaj i ustaljivanje pojedine vrijednosti u različnim smjerovima zavisi od nazora na život i svijet;

e/ iz nazora na svijet proizlazi shvaćanje i tumačenje odgajanika;

f/ odgojna funkcija predpostavlja odgojiteljev samoodgoj.

.....

V R E L A I L I T E R A T U R A

Barth, Paul, Die Geschichte der Erziehung in sociologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung 3 i 4, Leipzig, 1920.

Bergemann, Paul, Soziale Pädagogik auf erfahrungwisseschaftlicher Grundlage und mit Hilfe der induktiven Methode als universalistische oder Kultur-Pädagogik, Gera 1900.

Berve, Helmut, Griechische Geschichte, Freiburg im Breisgau, I.sv. 1931. II.sv. 1933.

Bopp, Linus, Weltanschauung und Pädagogik, Eine grundsätzliche und eine zeitgeschichtliche Untersuchung, Paderborn, 1921.

Buchebau, Artur, Sozialpädagogik, Leipzig, 1925.

Bucholz, Regina, White Sails and the Holy Ghost. A short biografy of blessed Maria de Mattias, 1952.

Campell, Toma J., Povijest Isusov čkog Reda 1534-1921., Zagreb 1942.

Charmot, F. , La pedagogie des jésuites. Ses principes - Son actualité, Paris, 1951.

Charrier, Ch., Pädagogie vecue. Cours complet et pratique, Paris, 1936.

Crispolti, Filippo, Don Bosco. Leben und Werk eines gottbegnadeten Priesters, Jugendfreundes und Erziehers, Bearbeitet von Friedrich Ritter Lama, Freiburg im Breisgau 1922.

Die Dienerin Gottes Mutter Maria Teresa von hl. Josef. Stifterin der Carmelitinen vom Göttlichen Herzen Jesu, Steil, 1954.

Dörfler, Peter, Der Junge Don Bosco, Freiburg im Breisgau, 1930.

Francioso, Teresa, La Beata Maria de Mattias. Fondatrice delle suore Adoratrici del preziosissimo Sangue, Roma, 1950.

Foerster, Friedrich, Wilchelm, Erziehung und Selbsterziehung. Hauptgesichtspunke fur Eltern und Lehrer, Seelsorger und Jugendpfleger, Zürich, 1919.

Foerster F. W. Religion und Charakterbildung. Psychologische Untersuchungen und Pädagogische Vorschläge, Zurich-Leipzig. 1925.

Gadient, Veit, Der Caritasapostel Theodosius Florentini, Luzern 1944.

Gaudig, Hugo, Die Schule im Dienste der werdenden Persönlichkeit, dva sveska, Leipzig, 1917.

Geschichte der Hl. Angela Merici und des von ihr gestifteten Ordens der Ursulinen, Bearbeitet von einer Ursuline in Innsbruck, 1893.

Gonneville de, Pierre, Vers la béatification d'une Religieuse Lorraine Mère Alix le Clerc (1676.do 1722)! Articles de "La Croix de Lorraine". Souvenir de la Béatification, Rome, 4 mai 1947, Epinal 1947.

Gottler Josef, Geschichte der Pädagogik in Grundlinien fur Vorlesungen 2., Berlin, 1923.

Grundwald, Georg, Die Pädagogik des XX Jahrhunderts. Ein kritischer Rückblick und ein prognatischer Ausblick, Freiburg im Breisgau, 1927.

Guiber, J. , Vie et Vertus de Jean-Baptiste de la Salle fondateur de l'institut des Freres des Ecoles Chretiennes, Paris-Tours, 1901.

Herget, A., Die wichtigsten Stromungen im Pädagogischen Leben der Gegenwart 6, II. dio, Prag-Leipzig-Wien, 1930.

Hessen, Johannes, Wertphilosophie, Paderborn, 1937.

Institutum Societatis Jesu, volumen III., Florentiae 1893.

Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvijete (povijesni spomen - spis pedeset godišnjice "Nastavnog Vjesnika", Zagreb, 1944.

Jesipov, B. P. - Gončarov N. K., Pedagogika. Udžbenik za učiteljske škole, Beograd, 1947.

Kaziput za vjerno obdržavanje Konstitucija milosrdnih Sestara sv. Križa u Ingenbohlu, Djakovo, 1927.

Konstitucije Milosrdnih Sestara Sv. Križa u Ingenbohlu Trećega Reda Sv. Franje Asiškog, Djakovo, 1935.
Kratka povijest Družbe Sestara milosrdnica Sv. Vinka Paulskog, Zagreb, 1935.
Kratko podaci za historijat Kongregacije sestara "Kćeri Milosrđa" III. redovničkog Reda Sv. Franje (1919-1956) /rukopis/.
Krieg Cornelius-Grunwald Georg, Lehrbuch der Pädagogik. Geschichte und System, 5., I.dio, Geschichte der Pädagogik, Paderborn, 1923.
Lemoyne, Vita breve del beato Giovanni Bosco, Torino, 1929.
Locke John, Nekoje misli o uzgoju, preveo I. Širola, Senj, 1890.
Martin, Marie de Saint-Jean, Uršulinski odgoj (nema godine).
Marx Karl, Kapital. Kritika političke ekonomije, I.sv., 1. knjiga, preveli Moša Pijade i Radoljub Čolakovic, Zagreb 1947.
Marx, Karl-Engels Friedrich, Manifest Komunističke Partije, preveo Moša Pijade, Zagreb, 1947.
Metzger, Konrad, Katholische Seelsorge der Gegenwart. Ein Buch aus dem Leben unserer Zeit, Innsbruck-Wien-München (nema god.).
Natorp, Paul, Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft, 6., Stuttgart 1926.
Orsenigo, Cesare, Der Hl. Carl Borromäus. Sein Leben und sein Werk. Aus dem italienischen übersetzt von Dr. Gottfried Brunner, Freiburg im Breisgau, 1937.
Osnovni problemi pedagogije. Zbornik rasprava Sovjetskih pedagoga, Zagreb 1947.
Paltram, Petronius, Pädagogik des Hl. Johann Baptist de la Salle und der christlichen Schulbrüdern, Freiburg im Breisgau, 1911.
Petz, Vlado, Problem pedagogijske terminologije i sistematike, Rad Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti, knjiga 273., Zagreb, 1942.
Pijo XI., Divini illius Magistri, AAS XXII (1930).
Pinçant, Leoncije, Sveti Petar Fourier 1565-1640. Preveo p.Ivo Filipović D.I. (rukopis).
Platon, Država, Državnik, Zagreb, 1942.
Povijest ženske učiteljske škole časnih sestara milosrdnica u Zagrebu, Zagreb, 1924.
Pravila Družbe "Bačkih Siromašnih Sestara Učiteljica Naše Gospe", Subotica 1935.
Pravila Reda Naše Drage Karmelske Gospe i Konstitucije Karmeličanki Božanskog Srca Isusova (nema godine, rukopis, prijevod na hrvatski).
Pravilo i Konstitucije Rimske Unije Reda Sv. Uršule (nema godine)
Precis d'histoire de l'institut des Freres des Ecoles chretiennes, Paris 1935.
Recueil des Bulles, brefs, rescrits accordes par le Saint- Siege l'institut des Freres des Ecoles chretiennes, Rome, 1907.
Recueil des Bulles, brefs... Supplement I (1907-1927), Rome 1927.
Red Svete Uršule. Njegova povijest, njegova djela, njegov duh, Zgb.1935.
Religieuses de la Congregation de Notre Dame Chanonesses réhuilières de Saint Augustin, 6e Edition, Paris, 1926.
Ricaldone, Pietro, Don Bosco Educatore, Volume I., Asti, 1951.
Rousseau, Jean-Jacques, Du contrat social ou principe du droit politique, Paris, 1912.
Rousseau, J.-J., Emil ili ob uzgoju, preveo I. Širola, Zgb., I.dio, 1887. II. dio, 1888., III.dio, 1889.
Scharelmann, Heinrich, Die Technik des Schilderns und Erzählens 2., Braunschweig, 1921.
Schneider Friedrich, Deine Kinder und Du. Siebzig erläuterte Fälle falscher und richtiger Kindererziehung für die Hand der Eltern und Erzieher 2., Freiburg im Breisgau, 1939.

Speil, Ferdinand, Der hl. Johannes Baptista de la Salle und eine Stiftung die Kongregation der Bruder der christlichen Schulen. Kaufbeuron (nema godine)

Šematizam Salezijanske Družbe za 1958/59.

Tumač ustanova i običaji Družbe Sestara Služavki Maloga Isusa (tiskano prigodom 50-godišnjice utemeljenja Družbe), Sarajevo.

Ustanove Družbe Kćeri Kršćanske Ljubavi ili Sestara Milosrdnica Sv. Vinka Paulskog s kućom maticom u Zagrebu, Zagreb 1931.

Ustanove Družbe Kćeri Milosrdja" treceg redovničkog Reda Sv. Franje, Rim, 1957.

Ustanove Družbe Služavke Maloga Isusa, Sarajevo, 1931.

Ustanove Kongregacije Sestara Klanjateljica Predragocjene Krvi, Banja-Luka, 1936.

Ustanove Družbe Sv. Franje Saleškog s uvodom, što ga je napisao osnivač Sv. Ivan Bosco.

Ustav SSSR, Zagreb, 1940.

Vrbanek, Josip, Biskup Lang, Zagreb, 1944.

Vrela i prinosi, Sarajevo, br.5. (1935), br.7 (1937).

Willmann, Otto, Didaktik als Bildungslehre nach ihrer Beziehungen zur Sozialforschung und zur Geschichte der Bildung, 2 izd., Braunschweig, prvi svezak, 1894., 2. sv. 1895.

Zortea, Celsie, Blažena Marija Macarelo. Prva vrhovna poglavarica Kćeri Marije Pomočnice; preveo ur. Josip Frančković, Zagreb, 1938.

Izdavač: Nadb. bogoslovsko sjemenište, Zagreb, Kaptol 29
Umnoženo ciklostilom Nadb. bogoslov. sjemeništa, Zagreb, Kaptol 29
Odgovorni urednik: Dr. Ivan Škreblin, Zagreb, Voćarska 106

Z A G R E B 1960